

SBORNÍK MUZEA BRNĚNSKA
2024

© Muzeum Brněnska, 2024
ISBN 978-80-88496-07-6
ISSN 2570-6349

Vážené čtenářky, vážení čtenáři,

tématem letošního ročníku našeho muzejního sborníku je samo Muzeum Brněnska. Texty se věnují sbírkovým fondům spravovaným jeho pobočkami, památkovým objektům, v nichž sídlí, a v neposlední řadě práci muzea s veřejností.

Úvodní studie vychází ze stavebněhistorického průzkumu areálu kláštera Porta coeli, v němž od roku 1950 sídlí i Podhorácké muzeum, a přibližuje stavební vývoj a proměny využití zdejší klášterní sýpky.

Stať Ivančické husitské reminiscence v oddílu Materiály představuje unikátní soubor kachlů s husitskými motivy ze sbírek Muzea v Ivančicích a zároveň poprvé podává úplný přehled moravských nálezů s touto tematikou. Vaší pozornosti by neměla uniknout poutavá analýza plánů vojenského ležení u Zeithanu roku 1731, okázalé barokní slavnosti, kterou pro své současníky uspořádal saský panovník August Silný. Věříme, že článek, interpretující materiály uložené v knihovně Benediktinského opatství v Rajhradě, zaujme nejen příznivce vojenské historie. Každodenní muzejní praxi reflektuje text věnovaný muzejní pedagogice, oboru, bez něhož si prezentační a interpretační činnost muzea v 21. století nelze představit. Studie mapuje teoretické základy koncipování interaktivních prostor a popisuje praktické příklady jejich aplikace v Muzeu Brněnska z období posledních osmi let, kdy zde působí muzejní pedagožka.

V nerecenzované části najdete zprávu o pracovním setkání muzejníků, knihovníků a archivářů nad tématem zpracování osobních fondů a recenzi monografie o významném speleologovi Aloisi Královi, jehož pozůstalost je uložena v Podhoráckém muzeu.

Sborník Muzea Brněnska vychází již čtvrt století a my věříme, že i letos mají uveřejněné texty potenciál zaujmout. Rádi bychom také připomněli webovou platformu, na níž jsou nově k dispozici i starší vydání periodika.

Tímto ročníkem končí své působení v čele redakční rady Sborníku Muzea Brněnska profesor Dušan Uhlíř. Patří mu náš velký dík. V roce 2016, v době transformace našeho muzejního sborníku v recenzované periodikum, se ochotně ujal předsednictví redakční rady a zaštil tak sborník svou odbornou autoritou. V dalších letech se pak neúnavně podílel na práci redakční rady, do sborníku přispěl i autor-sky. Vážíme si toho a přejeme vše dobré do dalších let.

Redakce

OBSAH

STUDIE

SÝPKA KLÁŠTERA PORTA COELI. OD BAROKNÍ SÝPKY K PIVOVARSKÉMU PROVOZU 19. STOLETÍ.....	9
---	---

Pavel Borský

VOJENSKÁ REPREZENTACE AUGUSTA SILNÉHO: KULTURNĚ-MILITÁRNÍ ROZBOR PLÁNŮ CVIČENÍ SASKÉ ARMÁDY U ZEITHAINU (1730).....	29
---	----

Tomáš Konečný

INTERAKTIVNÍ PROSTORY PRO RODINY S DĚTMI: NA PŘÍKLADU MUZEA BRNĚNSKA	59
---	----

Monika Mikulášková

MATERIÁLY

PALEOLITICKÉ, NEOLITICKÉ A ENEOLITICKÉ OSÍDLENÍ NA KATASTRECH MOKRÁ U BRNA A HORÁKOV	73
---	----

David Hons

IVANČICKÉ HUSITSKÉ REMINISCENCE. KACHLOVÉ MOTIVY HUSITSKÉHO OKRUHU ZE SBÍREK MUZEA V IVANČICÍCH	101
--	-----

Klára Sovová

PRAPOR KATOLICKÉ OMLADINY Z OLŠÍ VE SBÍRkách PODHORÁCKÉHO MUZEA.....	131
---	-----

Petr Drastil

ZPRÁVY

OD BANÁNOVKY K INVENTÁŘI: SEMINÁŘ K TÉMATU OSOBNÍCH FONDŮ V ARCHIVECH, MUZEÍCH A KNIHOVNÁCH	147
Jiří Dufka	

RECENZE

ALOIS KRÁL (1877–1972)	151
Pavel Vašík	

STUDIE

SÝPKA KLÁŠTERA PORTA COELI. OD BAROKNÍ SÝPKY K PIVOVARSKÉMU PROVOZU 19. STOLETÍ.

Pavel Borský

Klášter cisterciáček Porta coeli v Předklášteří je nesporně jednou z významných památek na Moravě a zcela právem je od roku 2010 národní kulturní památkou. Výjimečný je také tím, že duchovní život v jeho zdech od 13. století nikdy zcela nezanikl a přetrval dodnes. Po zrušení kláštera roku 1782 se v roce 1901 podařilo řeholi obnovit. Konvent poté formálně znovu zanikl roku 1950, ale opět byl legalizován roku 1990. Je ovšem také s podivem, že u tak významného kláštera královského založení stále chybí relevantní monografie o historii fundace i stavebním vývoji areálu. Dosavadní pozornost se upírala výhradně k bývalému klášternímu kostelu se známým portálem a k budovám konventu. Stranou zůstal přilehlý hospodářský dvůr s pivovarem, bývalými chlévy, stodolou a sýpkou. Předložený příspěvek je věnován sýpce a torzu poněkud záhadné polozasypané stavby v jejím sousedství.¹

Klášterní sýpka stojí na jihozápadní straně klášterního areálu, přímo na jeho hranici na úpatí svahu. Protáhlé obdélné stavení je podélnou osou situované přibližně v ose sever – jih. Na obou stranách na sýpku navazovala ohradní zeď, dnes dochovaná jen na jihu. Zde přiléhá k sýpce přízemní objekt se sedlovou střechou, připojený k ohradní zdi, mající v tomto úseku i funkci zdi opěrné. Do svahu vedle sýpky je vyhloubený rozlehlý, valeně zaklenutý sklep. Dále jižním směrem pak navazují budovy pivovaru. Samotné stavení sýpky z kamenného a smíšeného zdiva kryje sedlová, na obou stranách napůl zvalbená střecha pokrytá taškami bobrovkami. Konstrukce krovu hambalkové soustavy o jedné úrovni hambalků sestává z ležatých stolic v plných vazbách. Podélně je krov zavětrován soustavou ondřejských křížů. V původní podobě byla sýpka členěná do čtyř nadzemních podlaží. Na podélných stranách byla ve třinácti okenních osách typická ležatá obdélná větrací okénka opatřená kamenným ostěním. Podle zbytků primární omítky byly fasády hladké a ukončené pod střechou vyloženou korunní římsou. V ose hlavního průčelí

1 Příspěvek vychází ze stavebněhistorického průzkumu sýpky, který autor vypracoval v roce 2022 pro Klášterní pivovar Porta coeli, a. s.

je na římse postaven trojúhelný štít. Průčelí členily dle dochovaných útržků iluzivní malované vodorovné pásy oddělující pravděpodobně všechna podlaží. Na jihozápadním nároží se zachoval i svislý pás. Jediným plastickým prvkem na fasádě je v severní třetině hlavního průčelí z cihel vyzděný předstupující sokl. Dochovanou podobu sýpky určila dodatečná úprava přízemí a prvního patra. Přízemí je rozdělené do dvou podélných traktů. Nepředělená zůstala jen severní část přízemí a prvního patra. Přední trakt sestává ze dvou oddílů, přičemž oba jsou zaklenuté převýšenou valenou klenbou. Do traktu vedou dva samostatné vstupy ze strany hlavního průčelí. V zadním traktu je valeně zaklenutá část a část se stájovou klenbou do traverz. Při adaptaci parteru sýpky se snížila původní podlaha, ale klenby přesto vystupují až do úrovně prvního patra, kde nad rubem kleneb vzniklo mezipatro. Stávající vstup do horních podlaží sýpky se proto nachází až v tomto mezipatře a vede k němu venkovní zděné schodiště. Interiér sýpky s charakteristickými dřevěnými sloupky nesoucími průvlak se zachoval jen ve druhém a třetím patře. Adaptace přízemí poznamenala i fasády sýpky. Okénka v úrovni přízemí a zčásti i v prvním patře se zazdila. U některých se vybourala kamenná ostění. Na odvrácené straně sýpky se terén navýšil až do úrovně prvního patra a vybouraly se úplně nové otvory. Na sýpku zde navazuje přístavba na půdorysu písmene L. Je z poloviny zahlobená do terénu na úroveň zadního traktu přízemí sýpky. Na sýpku je napojená při jihozápadním nároží příčně situovaná klenutou chodbou vedoucí do podélně orientovaného klenutého sklepa.

HOSPODÁŘSKÝ DVŮR

Dějiny hospodářských budov kláštera Porta coeli se dosud nikdo nezabýval. Zpracování takového úkolu je navíc ztíženo tím, že ze staršího aktového materiálu a účetnictví se po zrušení kláštera roku 1782 dodnes zachovalo jen torzo. Při samotném zrušení kláštera byl sice 11. dubna 1782 sepsán inventář, týkal se však výhradně konventních budov.² Jediný systematický popis všech budov areálu vznikl až v létě 1818 jakou součástí odhadu celého panství.³ Kromě tohoto popisu zachycují uspořádání klášterního areálu dvě vyobrazení z 18. století. První z nich

2 Moravský zemský archiv v Brně (dále MZA v Brně), fond B 2 Gubernium – církevní oddělení, sign. K20/20, kart. 74. Podrobně srov. KOLÁČKOVÁ, Ilona. *Rušení klášterů za Josefa II. na příkladu tišnovského a louckého kláštera*. Bakalářská práce. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, 2007.

3 MZA v Brně, fond C 14 Odhady moravských panství, inv. č. 132. Jedná se o celkový odhad tišnovského panství z 3. 11. 1818, z toho evidence hospodářských budov byla sestavena 12. 8. 1818.

Hlavní průčelí sýpky, 2022. (foto: P. Borský)

Zadní průčelí sýpky, 2022. Mezi okny 2. a 3. patra jsou fragmenty malovaného pásu, který byl součástí iluzivního členění fasád. (foto: P. Borský)

Předklášteří a klášter na vedutě Tišnova z roku 1728. Nedat., sign. Carl Jos. Wokaun, Syndic ibidem. V areálu kláštera lze bezpečně identifikovat pivovar s párníkem na hřebenu střechy. Sýpka vedle pivovaru v době vzniku veduty ještě neexistovala. (Archiv města Brna)

vytvořil v roce 1728 tišnovský syndik Karel Josef Vokoun pro projekt velkých dějin Moravy, který v letech 1727–1730 připravoval historik a menší písař při zemských deskách v Brně Dismas Josef Ignác rytíř z Hofferů.⁴ Vokoun se soustředil především na vedutu Tišnova. V areálu kláštera Porta coeli je z hospodářských staveb vyobrazen jednoznačně jen klášterní pivovar s nezaměnitelným hřebenovým párníkem na střeše. Pivovar je poprvé výslovně uveden v sumáři klášterního statku z roku 1632.⁵ Naopak se neuvádí v nejstarším seznamu moravských pivovarů z roku 1598.⁶ Musel tedy vzniknout v první třetině 17. století.⁷ Sýpka na vedutě prokazatelně chybí, v první třetině 18. století tudíž ještě nestála.

Druhé známé vyobrazení je podrobnější a přesnější. Jedná se o anonymní a nedatovanou kolorovanou kresbu někdy ze druhé poloviny 18. století z majetku Opatství Porta coeli.⁸ Na něm už je zakreslena monumentální sýpka v jihozápadní části hospodářského dvora obehnaného společně s klášterem ohradní zdí. Součástí dvora byl zmíněný pivovar, jehož budovy sousedí se sýpkou. Před sýpkou stojí stodola z roku 1746, datovaná dochovanou pamětní deskou s letopočtem a iniciálami abatyše Boženy Sázavské. Po levé straně k sýpce přiléhá drobný objekt se

4 Archiv města Brna, fond Sbírka rukopisů A. B. Mitrovského, sign. A 260, poř. č. 384.

5 MZA v Brně, fond E 10 Cisterciáčky Tišnov, sign. 1539, kart. 53. K rozboru např. HÁJKOVÁ, Svatava. *Tišnovské panství v období 30.–70. let 17. století*. Magisterská práce. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, 2015, zvláště s. 17n.

6 JIRÁSEK, Jiří. Pivovary na Moravě koncem 16. století. *Časopis Moravského Muzea zemského*. Brno: Moravské zemské muzeum, 1967, roč. 47, s. 62–76.

7 Pivovar je poprvé podrobněji popsán roku 1818. Nejstarší známý inventář pochází z roku 1849. Viz MZA v Brně, fond E 10 Cisterciáčky Tišnov, kart. 59, fol. 26a–31a.

8 Pro úplnost je třeba dodat, že existuje ještě jedno obdobné vyobrazení původem údajně z knihovny kláštera v Oseku. Originál je nyní uložen v pozůstalosti Zdeňka Wirtha na Ústavu dějin umění AV ČR v Praze, ale veduta je obecně známa z novodobých reprodukcí.

Celkový pohled na klášter. Nedatovaná anonymní kolorovaná kresba z druhé poloviny 18. století. Monumentální sýpka, označená číslem 13, stojí na jihozápadním okraji hrazeného areálu. Po jižní (levé) straně navazují budovy pivovaru s číslem 14. (Opatství Porta coeli)

Klášter na indikační skice k mapě stabilního katastru Předklášteří z roku 1826. (MZA v Brně)

sedlovou střechou. Za ním je ohradní zeď, jež se v tomto úseku dochovala dodnes. Zeď na vedutě dále navazuje na nároží sýpky. Zde zobrazil autor veduty průběh ohrazení nepřesně. Zeď se nenapojovala na nároží sýpky, ale na její boční průčelí, kde je dochovaný výběh této zdi, provázaný se zdí sýpky. Vedle sýpky pak byla v ohradní zdi brána. Za ní vtékal do areálu náhon klášterního mlýna, který dodnes prochází klášterem.

KLÁŠTERNÍ SÝPKA Z DOBY KOLEM ROKU 1758

Dobu stavby sýpky bylo možné odvodit z dendrochronologického datování dřevěných konstrukcí do roku 1757/1758 (datováním je určeno mýcení kmenů).⁹ Výstavba kolem roku 1758 spadá do období obnovy klášterního hospodářství a stavebního rozvoje kláštera za abatyše Boženy Sázavské (abatyši 1738–1749) a abatyše Concor-die Hübnerové (abatyši 1750–1763). Stavební místo pro sýpku bylo vybráno v místě, kde se terén dosti výrazně svažoval severozápadním směrem k náhonu. Neznámý stavitel toho využil k založení sklepa pod severním koncem sýpky. Polozahloubený kamenný suterén sestává z přibližně čtvercové prostory sklenuté křížovými bez-žebernými klenbami na centrální pilíř a příčně situované obdélné prostory skle-nuté valenou klenbou. Tato prostora je s velkým sklepem spojena dvěma menšími, novodobě upravenými otvory. Nyní utopený hlavní vstup s kamenným portálkem v ústí krátké klenuté šije vede do velkého sklepa. Podle popisu panství z roku 1818 byl pod sýpkou „přední sklep“ a „kvelb na led“. Led se do lednice nepochybně vha-zoval ležatě obdélným otvorem na straně hlavního průčelí. V onom „předním“, velkém sklepě jsou v protilehlých stěnách vyzděny dva výklenky s větracími prů-ducty. Kromě hlavního vstupu existoval snad ještě i druhý vstup ze zadní strany sýpky. O účelu sklepa pod sýpkou můžeme jen spekulovat. Ve spojení s lednicí se mohlo jednat o mléčnici.

Vyobrazení sýpky z druhé poloviny 18. století se příliš neliší od dochovaného stavu s výjimkou přízemí. Na vedutě je přízemí sýpky odděleno výraznou čarou naznačující snad odsazení parteru nebo soklovou římsu. Dle zakreslených otvorů je zřejmé, že bylo původně uspořádáno jinak než patra s řadami ležatě obdélných okének. V pravé části přízemí jsou zřejmě tři samostatné vstupy a další zvláštní vstup se nacházel v bočním průčelí. Přesto musel existovat i vstup v ose hlavního průčelí, na nějž navazovalo schodiště do vyšších sýpkových podlaží a na půdu. Tento předpokládaný hlavní vstup do sýpky však na vyobrazení zakrývá stodola. Odlišné uspořádání přízemí sýpky a vyšších podlaží by nebylo nijak neobvyklé. V přízemí se mohly nacházet komory na zeleninu, víceúčelové skladovací prostory nebo i vozové kolny a obilí se skladovalo ve vyšších patrech. Tomu byl zásadně při-způsoben jejich interiér i provětrávání systémem charakteristických okének, kdy výška jejich parapetů určovala nejvyšší hladinu uskladněného obilí.¹⁰

Napůl zvalbená střecha sýpky je zakreslena věrohodně a realisticky včetně naznačených pultových vikýřů ve dvou řadách, které byly na sýpce dle fotografie

9 Konstrukce datoval T. Kyncl, DendroLab Brno v rámci průzkumu sýpky.

10 ŽIŽKA, Jan. *Hospodářské dvory bývalých panství v Čechách*. Praha: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště středních Čech v Praze, 2018, s. 273n.

Interiér 2. patra sýpky, 2022. (foto: P. Borský)

Klenutý sklep pod sýpkou s dodatečně proraženým otvorem větráku ve vrcholu klenby (otvor byl znovu zazděný), 2022. (foto: P. Borský)

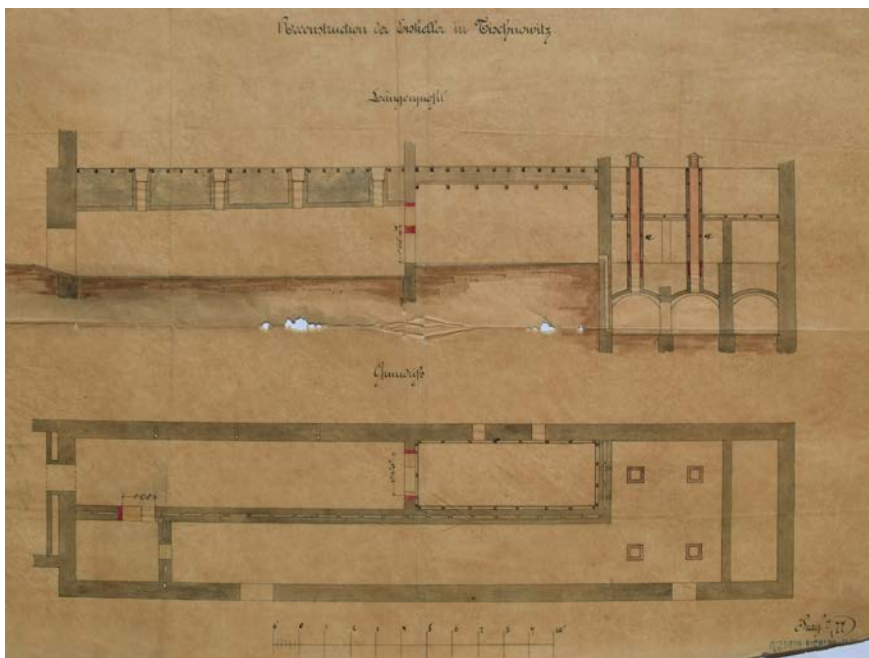
ještě na přelomu 19. a 20. století. Chybí však trojúhelníkový štít. Podle dendrochronologického datování krokví za štítem však štít zcela jistě v době vzniku veduty existoval a k sýpce přináležel od počátku. Po levé straně sýpky stojí na vedutě drobný přízemní objekt se sedlovou střechou. Zachoval se dodnes, i když byl opakovaně přestavován a upravován. Obvodové kamenné zdi mají strukturu shodnou se zdí sýpky včetně užití větších kvádrů v patě. Objekt byl zjevně postaven současně se sýpkou. Dle citovaného popisu kláštera z roku 1818 se mělo jednat o kůlnu bednáře před vinným sklepem. Nelze však vyloučit, že v předsklepi mohla původně být i lisovna. Při zrušení kláštera byly k 20. březnu 1782 evidovány zásoby vína od roku 1757 v množství 1 363 věder (tj. cca 77 126 l) „ve starém sklepě, ve sklepě refektáře, ve sklepě kostela sv. Kateřiny, v novém sklepě“ a dalších 583 věder (tj. cca 32 989 l) z roku 1781 „ve skladě“.¹¹ Můžeme se domnívat, že vinný sklep vedle sýpky byl možná „novým sklepem“.

ROZŠÍŘENÍ PIVOVARU DO SÝPKY VE TŘETÍ ČTVRTINĚ 19. STOLETÍ

Někdy mezi léty 1849 a 1877 se do přízemí sýpky rozšířil provoz sousedního klášterního pivovaru. Časové rozmezí určuje popis pivovaru a nejstarší známý stavební plán k sýpce. V inventáři pivovaru k roku 1849 se žádné pivovarské prostory v sýpce ještě neuvádějí.¹² Naopak na plánu z roku 1877 už je přízemí sýpky adaptováno na pivovarské sklepy. Rozšíření pivovaru do sýpky nepochybně souviselo se zásadní novinkou ve výrobě piva v 19. století. V roce 1842 sládek Josef Groll v plzeňském měšťanském pivovaru uvařil první várku spodně kvašeného piva plzeňského typu. Jednalo se jednoznačně o revoluční počín, protože obliba nového piva se rychle a masově rozšířila. Výroba žádaných ležáků byla ovšem v každém pivovaru spojena s nutným rozšířením výrobních prostor o ležácké sklepy a spilky nebo rovnou s celkovou přestavbou chladného hospodářství. V klášterním pivovaru Porta coeli se pro nové technologické postupy přímo nabízelo částečně podsklepené přízemí sýpky se sklepem s barokní lednicí. Plán z 2. ledna 1877 zachycuje přízemí sýpky rozdělené do dvou podélných traktů. V zadním traktu přízemí se nacházela vybedněná plochostropá prostora lednice propojená s klenutým ležáckým sklepem. S vestavbou asi kvůli izolaci lednice i sklepa souviselo i navýšení terénu za sýpkou, po němž se přízemí sýpky stalo sklepením a sýpková okna přízemí se

11 MZA v Brně, fond B 2 Gubernium – církevní oddělení, sign. K20/20, kart. 74. Srov. KOLÁČKOVÁ, pozn. 2, s. 34.

12 MZA Brno, fond E 10 Cisterciáčky Tišnov, kart. 59, fol. 26a–31a.

Realizovaný projekt rekonstrukce pivovarské lednice v přízemí sýpky. Půdorys a řez podélný vedený zadním traktem přízemí. Dat. v Praze 2. ledna 1877, neúplná signatura Ingenieur Richard ... (nepochybně Richard Jahn). Červeně značeny nové konstrukce. (MZA v Brně)

zazdila. V předním klenutém traktu byla zřejmě spilka. Jako lednice spilky sloužil barokní sklep pod sýpkou, spojený se starou barokní lednicí. Plán vyhotovil pražský inženýr Richard Jahn (1840–1918).¹³ Nebyl však projektantem adaptace sýpky. Rozšířené chladné hospodářství pivovaru v sýpce tehdy už existovalo. R. Jahn jen navrhl rekonstrukci zadní lednice, kde zvětšil otvor do ležáckého sklepa a upravil konstrukci průduchů z barokního sklepa, které ústily ve druhém patře sýpky.

Můžeme spekulovat o tom, že k rozšíření pivovaru do sýpky došlo v Předklášteří po roce 1861, kdy tišnovský statek koupil ženský cisterciácký klášter v Marienthalu, v jehož zájmu jistě byla stabilizace a prosperita klášterního hospodářství, podmiňující plánovanou obnovu řeholního života v Porta coeli. Bylo však jen otázkou času, kdy pivovaru přestanou adaptované prostory v sýpce dostačovat.

13 K R. Jahnovi srov. STAREC, Milan a HOLUB, Petr. *Noback vs. Novák. Stavitelé pivovarů*. Praha: České učení technické v Praze, 2019, s. 161n.

STAVBA NOVÉHO CHLADNÉHO HOSPODÁŘSTVÍ PIVOVARU V ROCE 1894

K další, tentokrát už zásadní modernizaci pivovaru došlo v roce 1894. Projekt nového kompletního chladného hospodářství zadal tehdejší správce klášterního statku František Beneš ke konci roku 1893 staviteli Ferdinandu Sehnalovi z Králova Pole. F. Sehnal vyhotovil dvě varianty a 20. prosince 1893 předložil i rozpočet na 12 791 zl. 35 kr.¹⁴ V první variantě navrhl přístavět k sýpce příčné křídlo s lednicí a ležáckým sklepem na místě barokního vinného sklepa. Ve druhé variantě připojil přístavbu k zadnímu průčelí sýpky. Po stranách přístavby byly lednice a mezi nimi ležácký sklep.

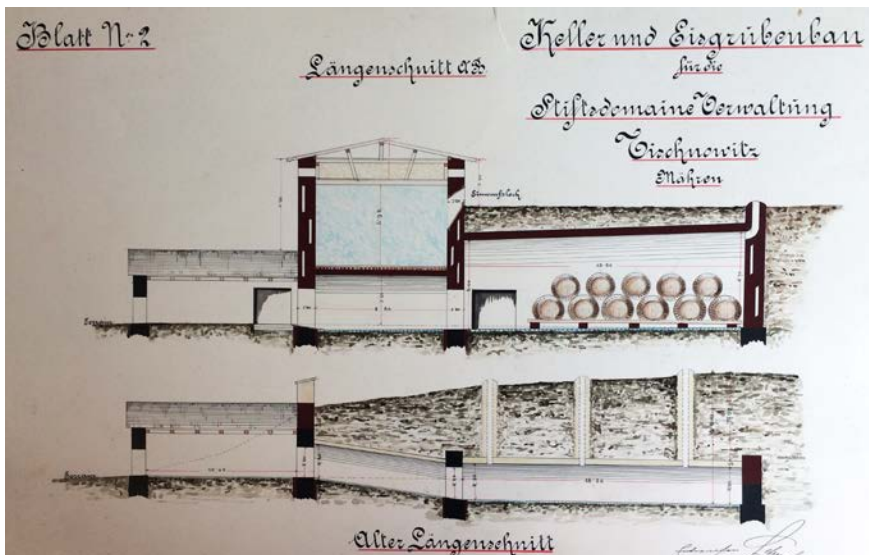
Od začátku nového roku 1894 se však s projektem dále nepokračovalo, což zřejmě souviselo s novými nájemci pivovaru. Novou nájemní smlouvu klášter podepsal 13. května 1894. S platností od 1. října 1894 měli pivovar až do 30. září 1903 provozovat sládci Rudolf Kamil Japp (1848–1907) a Emanuel Trage, kteří za tím účelem založili veřejnou obchodní společnost Kloster Tischnowitz Brauerei Japp et Trage. Z útržkovitě dochované korespondence klášterního správce Františka Beneše z roku 1894 vyplývá, že Emanuel Trage už při jednání o pronájmu doporučil pro rozšíření chladného hospodářství pivovaru správci Benešovi pražského stavitele a pivovarského inženýra Josefa Rosenberga. Trageho zase na Rosenberga údajně navedl továrník Taussig, jemuž Rosenberg navrhl celý nový pivovar v Tuzle v Bosně a Hercegovině.

Volba Rosenberga nebyla vůbec náhodná, protože se jednalo o renomovaného odborníka. C. k. stavební rada Josef František Rosenberg (1849–1915) podnikal od roku 1888 v Praze a k roku 1894 byl už známým a uznávaným stavitelem, projektantem a inovátorem se specializací na chladné hospodářství s patentovanými systémy lednic, ležáckých sklepů a spilek.¹⁵ V klášterním archivu je k dispozici celkem deset Rosenbergových dopisů, které adresoval správci Benešovi. Benešovy odpovědi známe jen některé, a navíc pouze v podobě konceptů.¹⁶ Ve srovnání s tradicionalistickým projektem Sehnala byl Rosenbergův systém sice nesrovnatelně technologicky propracovanější a účinnější, avšak správce od počátku jednal s pražským stavitelem s jistou nelibostí. První dochovaný dopis od Rosenberga je datován 31. května 1894. Už tehdy měl J. Rosenberg k dispozici nějaké zaměření staveb v Předklášteří, požadoval doměření a zejména sděloval, že již na projektu pracuje. Je tedy více než jasné, že se v Předklášteří angažoval ještě před podpisem

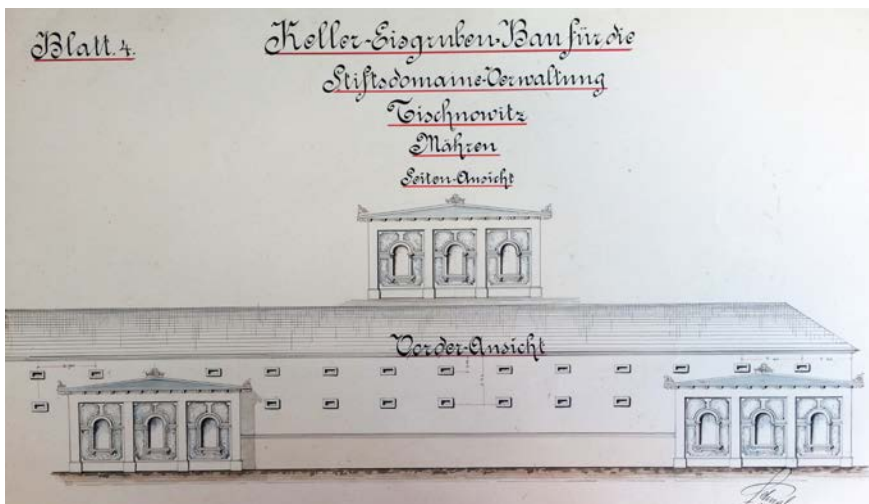
14 MZA v Brně, fond E 10 Cisterciačky Tišnov, inv. č. 77/2 (plány) a 77/3 (rozpočet).

15 K profesní kariéře J. Rosenberga srov. VLČEK, Pavel, ed. *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*. Praha: Academia, 2004, s. 555 a STAREC a HOLUB, pozn. 13, s. 75–77.

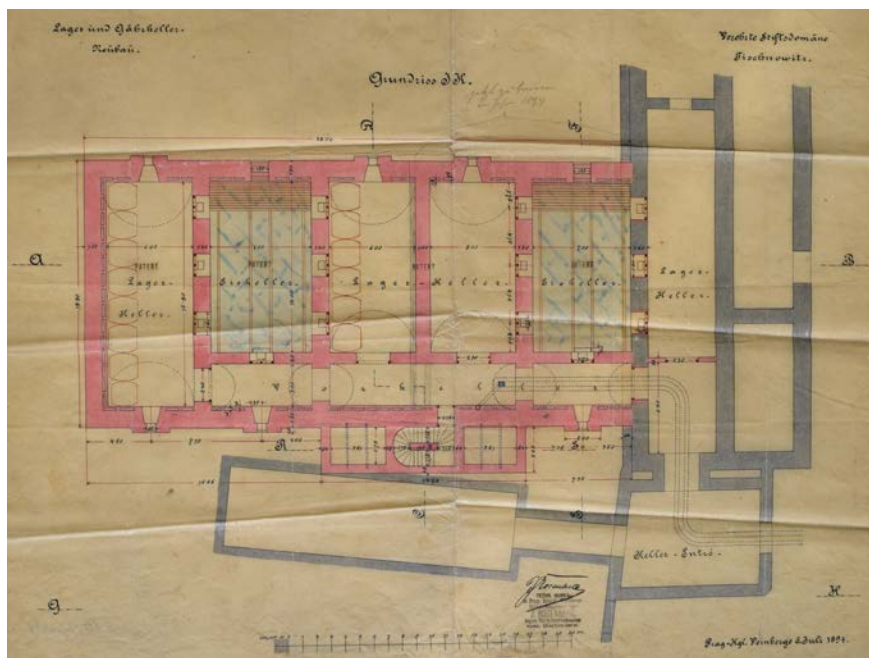
16 MZA v Brně, fond E 10 Cisterciačky Tišnov, kart. 85.

První varianta nerealizovaného projektu nového chladného hospodářství od Ferdinanda Sehnala. Řezy. Dat. 1893, sign. Ferdinand Sehnal, Stadt. – Baumeister Brünn. V první variantě připojil Sehnal k zadnímu průčelí sýpky nové příčné křídlo s lednicí a využil pro ležácký sklep barokní vinný sklep. Dole je podélný řez tímto sklepem s dlouhou šíjí ústící v dílně bednáře. (MZA v Brně)

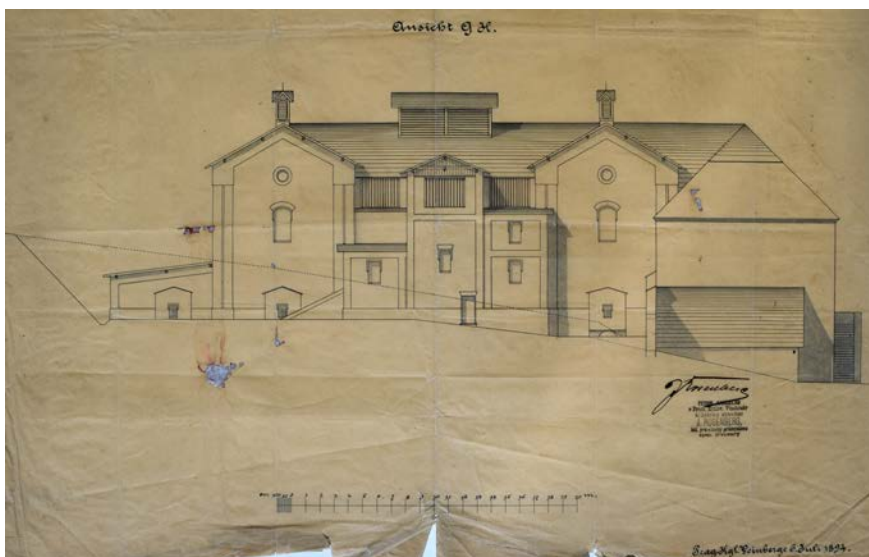
Druhá varianta nerealizovaného projektu nového chladného hospodářství od Ferdinanda Sehnala. Celkový pohled. Dat. 1893, sign. Ferdinand Sehnal, Stadt. – Baumeister Brünn. Ve druhé variantě připojil Sehnal k zadnímu průčelí sýpky zcela nový ležácký sklep se dvěma lednicemi po stranách. V pohledu vystupují nad terén jen lednice. (MZA v Brně)

Částečně realizovaný projekt nového chladného hospodářství od Josefa Rosenberga z roku 1894. Půdorys zahloubeného spodního podlaží v úrovni přízemí sýpky s ležáckými sklepy. Dat. v Praze na Královských Vinohradech 6. července 1894, sign. Josef Rosenberg, Ingen. für Industrialbauten spec. Bierbrauerei. Červeně značeny nové konstrukce. Dole je zakreslen barokní vinný sklep. Rosenberg přistavěl k sýpce nové příčné křídlo, v němž měl být dvě lednice a celkem tři ležácké sklepy spojené chodbou. Na výkresu je tužkou dopsáno „jetzt zubauen im Jahre 1894“ a označena je krajní lednice a jeden valeně sklenutý ležácký sklep. Tento sklep, spodní díl lednice a přilehlý úsek klenutého předsklepi byly nakonec jediné postavené části celého komplexu. (MZA v Brně)

nové smlouvy na pronájem pivovaru. Dokonce už v časopisu *Kvas* z 15. května 1894 oznamoval, že v roce 1894 mimo jiné provede v Předklášteří chladné hospodářství a postaví varnu.¹⁷ Soubor dochovaných plánů lednic a sklepů je datován 6. července 1894. 17. července potvrdil v dopise jejich odeslání do Předklášteří, poslední plán pak dokončil před 1. srpnem. Rosenberg podobně jako Sehnal navrhl přístavbu příčného křídla za sýpkou. Barokní vinný sklep však zachoval v původní podobě a zprvu dokonce uvažoval o jeho využití. Nakonec do nového třípodlažního

17 „J. Rosenberg, úř. oprávněný stavitel a pivovarský inženýr, provádí letos následující stavby: ...Panský pivovar nadačního velkostatku v Předklášteří: parostrojní varna na 50 hl varu, stavba sklepů, spilek a chladírny.“ *Kvas*. 1894, roč. 22, číslo 10 z 15. května 1894, s. 239–240. Za upozornění na inzerát děkuji P. Holubovi z NPÚ, ÚOP Brno.

Částečně realizovaný projekt nového chladného hospodářství od Josefa Rosenberga z roku 1894. Celkový pohled na komplex. Dat. v Praze na Královských Vinohradech 6. července 1894, sign. Josef Rosenberg, Ingen. für Industrialbauten spec. Bierbrauerei. Vyznačena je úroveň svažitého terénu. Vpravo je boční průčelí sýpky. Mezi lednicemi se v patře nad sklepy měla nacházet spilka a v podkrovní byly chladicí štoky. (MZA v Brně)

komplexu se dvěma lednicemi zahrnul starý ležácký sklep v přízemí sýpky. Stavitel v dopise 7. července sděloval, že stavbu lze provádět postupně v jistých modulech a další lednici a sklep je možné připojit dodatečně. Vyúčtování za projekt se stalo předmětem sporu. Rosenberg požadoval 10. srpna celkem 1 400 zl., z toho 400 zl. za projekt a 1 000 zl. za využití patentu. Správce licenční poplatků v odpovědi z 31. srpna neuznal s tím, že o něm nevěděl (což byla asi pravda). Stavitel následně pohledávku předal advokátovi Karlu Adámkovi z Prahy, který ji vymáhal 9. prosince včetně pokuty 90 zl. za upomínku. Správa statku proplatila 10. prosince jen 400 zl. Konsterovaný Rosenberg 20. prosince 1894 zakázal v klášternímu pivovaru použití svého patentovaného systému a přístavba tudíž zůstala nedokončeným torzem.

Nevíme, odkdy se za sýpkou vlastně stavělo. Lze předpokládat, že rozestavěná část se postavila od července nebo srpna do konce stavební sezóny roku 1894. V inventáři pivovaru z roku 1903 se z této přístavby popisuje „nový ležácký sklep, nová lednice, nová spilka“ a připojuje se „malý ležácký sklep pod sýpkou“.¹⁸

18 MZA v Brně, fond E 10 Cisterciačky Tišnov, kart. 85. Inventář je v několika opisech v německé a české verzi.

Interiér nového ležáckého sklepa za sýpkou, 2022. Ve stěnách a v klenbě jsou otvory větracího a chladičho systému. (foto: P. Borský)

Japp a Trage tedy přístavbu nadále využívali, i když není jasné, jakým způsobem fungovala nedokončená prostřední lednice, která je nyní zasypaná do úrovně terénu za sýpkou. Snad zde byl nějaký provizorní strop a zastřešení neznámé podoby. Z historických fotografií víme, že nad novým ležáckým sklepem byla nadstavba se sedlovou střechou.

K 15. listopadu 1902 byla pak nájemní smlouva prodloužena do 30. listopadu 1909. Původní obchodní společnost tehdy nahradila komanditní společnost Pivovar a sladovna R. Japp a spol. v Klášteře v Tišnově, v níž byl komanditistou klášter cisterciáček a osobně ručícími společníky Japp a Trage.¹⁹ Nájem pivovaru však skončil předčasně roku 1907. R. K. Japp zemřel 6. prosince 1907 ve své vile čp. 281 na Riegrově ulici v Tišnově. Po jeho smrti se ukázalo, že se kvůli stavbě této vily z let 1898–1899 dopustil ve firmě zpronevěry.²⁰

19 Ibid.

20 K historii vily SEDLÁK, Jan, ed. *Slavné vily Jihomoravského kraje*. Praha: Foibos, 2007, s. 19–21. Projekt se nedochoval. V roce 2013 byla stavba připsána tišnovskému stavebnímu podnikateli Janu Hykrdovi. Srov. DOLEŽEL, Jiří a LACINA, Jan a ZACPAL, Josef, eds. *Tišnov. Příroda – dějiny – památky – lidé*. Město Tišnov, 2013, s. 568–570. K Jappovi srov. SMUTNÝ, Bohumír. *Brněnští podnikatelé a jejich podniky 1764–1948. Encyklopedie podnikatelů a jejich rodin*. Brno: Archiv města Brna, 2012, s. 324.

Starý pivovarský sklep v přízemí sýpky, který J. Rosenberg upravil a začlenil do nového chladného hospodářství pivovaru, 2022. (foto: P. Borský)

ÚPRAVY A OPRAVY SÝPKY VE 20. STOLETÍ

Likvidací komanditní společnosti Pivovar a sladovna R. Japp a spol. v Klášteře v Tišnově provoz pivovaru neskončil.²¹ Už 1. listopadu 1907 podepsala převorka Laurencie Richterová novou nájemní smlouvu s Rolnickou akciovou společností pivovarní a sladovní v Černé Hoře na dobu patnácti let do 31. října 1922. K 8. srpnu 1918 se uzavřela nová nájemní smlouva do roku 1938.²² Nakonec akciová společnost pivovar provozovala až do roku 1942, kdy byla výroba k 1. červenci úředním rozhodnutím zrušena. Definitivně pak pivovar zanikl v roce 1949.²³ V době hospodaření Rolnické akciové společnosti vznikl nedatovaný plán pivovaru, z něhož je zřejmé, že se opravdu využívala i nedokončená stavba za sýpkou, jak potvrdil i inventář z roku 1903. Od roku 1949 až do konce sedmdesátých let v sýpce hospodařily Československé státní statky Brno. V roce 1979 sýpku převzalo spotřební družstvo Jednota Brno-venkov a využívalo ji jako skladiště. Můžeme odhadovat, že založená lednice byla zasypána záhy po zániku pivovaru.²⁴ Obvodové zdi nad klenbou sklepa se ubouraly a terén se zvýšil tak, aby bylo možné zpřístupnit nejvyšší patro sýpky železnou lávkou přímo z exteriéru. S tím zaniklo povědomí o mimořádné inženýrské architektuře z konce 19. století v areálu kláštera.

21 Společnost byla dle dobového inzerátu zlikvidována a vymazána z obchodního rejstříku k 17. červnu 1908. Za upozornění děkuji P. Holubovi z NPÚ, ÚOP Brno.

22 MZA v Brně, fond E 10 Cisterciačky Tišnov, kart. 85. Proti této smlouvě jako krajně nevýhodné vystoupil probošt. Brněnské biskupství ji prohlásilo za neplatnou. Nájem byl následně navýšen. Od roku 1923 akciová společnost vyjednávala o koupi pivovaru, který byl po první světové válce v letech 1920–1922 zčásti nebo úplně mimo provoz. 16. září 1924 je datována dochovaná kupní smlouva, ale společnost zůstala nakonec jen nájemcem. Srov. MZA v Brně, fond H 625 Rolnická akciová společnost pivovarní a sladovní Černá Hora, inv. č. 21, kart. 1 a ZACHOVALOVÁ, Monika. *K historii pivovaru v Černé Hoře se zaměřením na 19. a 20. století*. Bakalářská práce. Brno: Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, 2014.

23 LIKOVSKÝ, Zbyněk. *Pivovary Moravy a rakouského Slezska 1869–1900*. Praha: Výzkumný ústav pivovarský a sladařský, 2000, s. 35 a LIKOVSKÝ, Zbyněk. *Pivovary československého území 1900–1948*. Praha: Výzkumný ústav pivovarský a sladařský, 2006, s. 331–332.

24 Podle historického leteckého snímkování se zdá, že kolna nad ležáckým sklepem za sýpkou nestála už k roku 1950. Viz ČÚZK Praha, Ústřední archiv zeměměřičtví a katastru, letecké měřické snímky.

Pohlednice K. Nehyby z Tišnova, odesláno 1907. Nad ležáckým sklepem za sýpkou stála kolna se sedlovou střechou. (Převzato z: ZACPAL, FRANKE a KLEPÁČEK. V obrazech dávných časů. Tišnov, Předklášteří a okolí. 2007)

Terén za sýpkou v místě zasypané lednice nového chladného hospodářství pivovaru, 2022. Vpravo je nový ležácký sklep. (foto: P. Borský)

PRAMENY A LITERATURA

Archiv města Brna: fond Sběrka rukopisů A. B. Mitrovského.

Moravský zemský archiv v Brně (MZA v Brně):

fond B 2 Gubernium;

fond C 14 Odhady moravských panství;

fond E 10 Cisterciačky Tišnov;

fond H 625 Rolnická akciová společnost pivovarní a sladovnická Černá Hora.

Kvas. 1894, roč. 22, číslo 10 z 15. května 1894, s. 239–240.

DOLEŽEL, Jiří, LACINA, Jan a ZACPAL, Josef, eds. *Tišnov. Příroda – dějiny – památky – lidé*. Město Tišnov, 2013. ISBN 978-80-260-5294-4.

HÁJKOVÁ, Svatava. *Tišnovské panství v období 30.–70. let 17. století*. Magisterská práce. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, 2015.

JIRÁSEK, Jiří. Pivovary na Moravě koncem 16. století. *Časopis Moravského Muzea zemského*. Brno: Moravské zemské muzeum, 1967, roč. 47, s. 62–76. ISSN 0323-0570.

KOLÁČKOVÁ, Ilona. *Rušení klášterů za Josefa II. na příkladu tišnovského a louckého kláštera*. Bakalářská práce. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, 2007.

LIKOVSKÝ, Zbyněk. *Pivovary Moravy a rakouského Slezska 1869–1900*. Praha: Výzkumný ústav pivovarský a sladařský, 2000. ISBN 80-902658-5-5.

LIKOVSKÝ, Zbyněk. *Pivovary československého území 1900–1948*. Praha: Výzkumný ústav pivovarský a sladařský, 2006. ISBN 80-86576-21-3.

SEDLÁK, Jan, ed. *Slavné vily Jihomoravského kraje*. Praha: Foibos, 2007. ISBN 978-80-87073-02-5.

SMUTNÝ, Bohumír. *Brněnští podnikatelé a jejich podniky 1764–1948. Encyklopedie podnikatelů a jejich rodin*. Brno: Archiv města Brna, 2012. ISBN 978-80-86736-28-0.

STAREC, Milan a HOLUB, Petr. *Noback vs. Novák. Stavitelé pivovarů*. Praha: České učení technické v Praze, 2019. ISBN 978-80-01-06627-0.

VLČEK, Pavel, ed. *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*. Praha: Academia, 2004. ISBN 80-200-0969-8.

ZACHOVALOVÁ, Monika. *K historii pivovaru v Černé Hoře se zaměřením na 19. a 20. století*. Bakalářská práce. Brno: Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, 2014.

ŽÍŽKA, Jan. *Hospodářské dvory bývalých panství v Čechách*. Praha: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště středních Čech v Praze, 2018. ISBN 978-80-86516-92-9.

KLÍČOVÁ SLOVA: Porta coeli, klášterní hospodářství, sýpka, pivovar

ZUSAMMENFASSUNG

Der Kornspeicher des Klosters Porta Coeli. Vom barocken Kornspeicher zu einem Brauereibetrieb des 19. Jahrhunderts.

Einen Teil des Zisterzienserinnenklosters Porta Coeli in Předklášteří bildet ein landwirtschaftlicher Hof mit einer Bierbrauerei, ehemaligen Viehställen, einer Scheune und einem Kornspeicher. Den Wirtschaftsgebäuden im Klosterareal wurde bislang keine Aufmerksamkeit zuteil. Dieser Beitrag beschäftigt sich mit dem monumentalen barocken Kornspeicher auf der Südwestseite des Areals sowie der Ruine eines etwas mysteriösen, halb zugeschütteten benachbarten Gebäudes. Der Beitrag basiert auf einer im Jahr 2022 durch den Autor durchgeführten bauhistorischen Studie sowie zugänglichen Archivquellen. Der Text befasst sich auch mit späteren baulichen Änderungen am Kornspeicher aus der Zeit ab Mitte des 19. Jahrhunderts, als man begann, seine Kellerräume auch für die Zwecke der angrenzenden Klosterbrauerei zu nutzen.

VOJENSKÁ REPREZENTACE AUGUSTA SILNÉHO: KULTURNĚ-MILITÁRNÍ ROZBOR PLÁNŮ CVIČENÍ SASKÉ ARMÁDY U ZEITHAINU (1730)¹

Tomáš Konečný

Nejrozměrnější knihou v knihovně Benediktinského opatství v Rajhradě je rozsáhlý svazek vojenských plánů, které detailně zobrazují podobu několikátýdenního cvičení saské armády.² Při letmém pohledu do něj se může zdát, že se jedná o svědectví jednoho z mnoha vojenských manévřů 18. století, které nemá zvláštní výpovědní hodnotu. Za zdánlivě běžným cvičením se však ukrývá mnohem větší a slavnostnější událost, kterou je tzv. ležení u Zeithainu.³ Toto celoarmádní cvičení saské armády, jež uskutečnil saský kurfiřt a polský král August Silný (1670–1733) ve dnech 31. května až 28. června roku 1730, mělo oslnit celou Evropu. Pojilo v sobě na jedné straně pečlivě připravené celoarmádní cvičení 27 tisíc mužů, kteří měli prokázat úspěšné zakončení reformy saské armády, a na straně druhé, vrcholnou barokní slavnost spojenou s bohatými hostinami, ohňostrojem, divadelními a operními představeními. Okolí vesnic Zeithain, Radewitze, Mühlberg a dalších, ležících přibližně čtyřicet kilometrů severozápadně od Drážďan, se tak téměř na měsíc stalo společenským a kulturním centrem, do něž přicestovali hosté z celé Evropy, především pak ze Svaté říše římské. Mezi přibližně 300 urozenými hosty zaujímal nejprominentnější místo braniborský kurfiřt a pruský král Fridrich Vilém I. (1688–1740). Ten do Saska přicestoval s více

-
- 1 Studie je upravenou bakalářskou prací. KONEČNÝ, Tomáš. *Vojenská prezentace Augusta II. Silného: Kulturně-militární analýza plánů cvičení saské armády u Zeithainu v roce 1730*. Bakalářská práce. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, 2021.
 - 2 Knihovna Benediktinského opatství Rajhrad, Grundrisse des Campements bey Zeitheyen 1730, sign. R – DCCCLXXXVIII.
 - 3 Významné studie k historii zeithainského ležení s odkazy na další literaturu viz COUFALOVÁ, Iveta. *Král-konvertita: Panovnická konverze Augusta Silného a její reflexe v saském veřejném prostoru především mezi dvěma luteránskými jubileji (1717/1730)*. Disertační práce. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, 2021, s. 115–126; BOTHE, Jan Philipp. „Martialische Lustbarkeiten“: Die Inszenierung des Zeithainer Lagers (1730) zwischen Hof und Militär. *Archiv für Kulturgeschichte*. Köln: Böhlau Verlag, 2019, Band 101, Heft 1, s. 29–60.

než 100 důstojníky a svým synem, budoucím Fridrichem II. Velikým (1712–1786).⁴ Přítomni však byli také diplomaté, představitelé saské a polské vlády a nakonec též široká veřejnost.

Svazek plánů tyto velkolepé vojenské manévry dokumentuje. Na 110 mědirytinových plánech jsou zobrazeny architektonické prvky vojenského ležení, cvičiště podle jednotlivých fází vojenské přehlídky a prostorové uspořádání slavnosti, která se konala v závěru manévru. Plány mají jednotný rozměr 56×83 cm, jsou potištené vždy jen po jedné straně a některé jsou ručně kolorovány. Převážně se jedná o zvýraznění schematických značek pro vojenské jednotky, které byly v dané fázi aktivní. Plány byly vytištěny v hojném počtu a byly distribuovány urozeným návštěvníkům (nebo možná také věnovány jako dary).⁵ Různé variace totožných tisků jsou proto k nalezení na rozmanitých místech Evropy, kupříkladu ve sbírce britského krále Jiřího III. (1738–1820).⁶ Rajhradský svazek plánů je tedy jedním z mnoha dochovaných. Unikátní však je několika rukopisnými vpisy, které dávají tušit něco málo o původním majiteli plánů. Kdo jím však byl? Co svazek plánů vypovídá o zeithainských vojenských manévrech? Jakým způsobem využil August Silný zeithainské ležení ke své sebereprezentaci? Tyto otázky zodpovídají následující stránky.

PŮVOD VOJENSKÝCH PLÁNŮ

Svazek zeithainských vojenských plánů je součástí mapové sbírky, o jejíž historii si Petra Křivová, knihovnice Muzea Brněnska, spravujícího knihovnu rajhradského benediktinského opatství, připravila příspěvek na konferenci o problematice historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska. K jejímu původu napsala, že „založení mapové sbírky benediktinského kláštera v Rajhradě lze datovat do roku 1868, kdy místní mnich Beda Dudík koupil z pozůstalosti rakouského šlechtice a vojenského důstojníka, hraběte Evžena Viléma Haugwitzze, sbírku map. K této sbírce se přidaly i atlasy, které již byly v knihovně zapsány, a vznikla tak

4 KONEČNÝ, Tomáš. Urození hosté Augusta Silného: Šlechta z habsburské monarchie na vojenských manévrech u Zeithainu (1730). *Theatrum Historiae*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2022, No 31, s. 7–11.

5 BESCHORNER, Hans. Beschreibungen und bildliche Darstellungen des Zeithainer Lagers von 1730. *Neues Archiv für sächsische Geschichte*. Dresden: Wilhelm Baensch, Verlagshandlung, 1906, Band 27, s. 125–135.

6 *Military review at Zeithain and Mühlberg*. Online. Dostupné z: <https://militarymaps.rct.uk/miscellaneous/military-review-at-Zeithain-and-muhlberg-1730>. [cit. 20. 4. 2024].

samostatná sbírka map a atlasů.⁴⁷ Byl tento svazek vojenských plánů skutečně součástí pozůstalosti Evžena Viléma Haugwitzze (1777–1867), nebo se řadí mezi původní kusy sbírky?

Při nahlédnutí do rodokmenu Haugwitzů se zdá, že se mezi předky Evžena Viléma vyskytuje potenciální první majitel, kterému byly plány věnovány (nebo je zakoupil). Souvislosti napovídají, že jím mohl být Jiří Karel Haugwitz (1674–1745), otec známějšího Fridricha Viléma Haugwitzze (1702–1765), který se proslavil správním reformou habsburské monarchie na dvoře Marie Terezie (1717–1780). Je doloženo, že se Jiří Karel vojenského ležení u Zeithainu zúčastnil jako host. Není bohužel snadné zjistit více informací o jeho návštěvě Saska, aby bylo možné potvrdit, že byl oním prvním majitelem vojenských plánů, jež se ocitly v benediktinské knihovně v Rajhradě.⁸ Svazek zeithainských plánů se mohl nacházet v klášteře ještě před koupí části pozůstalosti Evžena Viléma Haugwitzze.

Přestože není k dispozici exaktní důkaz, existují náznaky, které napovídají, že Jiří Karel Haugwitz mohl být majitelem plánů. Kromě toho, že býval vojákem saské armády (mezi lety 1693 až 1705), byl v roce 1734 povýšen do hodnosti generál majora, ačkoliv žil tou dobou ve Slezsku. Navíc ještě v roce 1738 byl pozván na oslavu svatby saské princezny Amálie (1724–1760).⁹ Je tudíž očividné, že Jiří Karel udržoval dlouhodobý vztah se saským dvorem, což mohl být důvod, proč svazek plánů v roce 1730 obdržel.

ROZBOR PLÁNŮ

Knihu plánů lze rozdělit podle jejich společných rysů na šest základních částí. První část uvádí čtenáře do prostoru vojenského ležení, obsahuje náskres dvorského tábora, pavilonu a obelisku. Od druhé části jsou zobrazovány jednotlivé ukázky (každé byl věnován jeden den), které vzestupně rostou co do velikosti i složitosti. Druhá část je věnována přehlídce celé saské armády. Třetí část představuje jednotlivé složky armády, skládá se z ukázek dragounů, jezdeckta, pěchoty, dělostřelectva

7 KŘÍVOVÁ, Petra. Mapová sbírka knihovny benediktinského kláštera v Rajhradě. *Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska: sborník z 16. odborné konference Olomouc, 13.–14. listopadu 2006*. Brno: Vědecká knihovna v Olomouci et al., 2008, s. 17–19.

8 V Rodinném archivu Haugwitzů se nenacházejí prameny k těmto konkrétním dnům června roku 1730.

9 Moravský zemský archiv v Brně, Rodinný archiv Haugviců, inv. č. 258, sign. A19; inv. č. 551, sign. F2.

a lancierů.¹⁰ Ve čtvrté části demonstrovala celá armáda různé metody boje (v kolo-
nách, v liniích a v karé), během kterých poprvé došlo na simulovaný boj mezi
saskými jednotkami. Bitevní atmosférou pokračovala také pátá část. V ní provedla
saská armáda dvě bojové ukázky (polní bitvu a boj o opevnění s násilným přecho-
dem přes řeku). Takto vygradované ukázky saské armády byly zakončeny slavnos-
tí, která je zobrazena na posledních plánech zkoumaného svazku. Poslední, šestá
část dokládá velkou hostinu celé armády a akt rozloučení pruského krále s důstoj-
níky saské armády. Tomuto rozdělení zeithainských manévrů do šesti částí podle
společných rysů ukázek podléhá i struktura této studie.

1. část Rozložení tábora, obelisky a pavilon

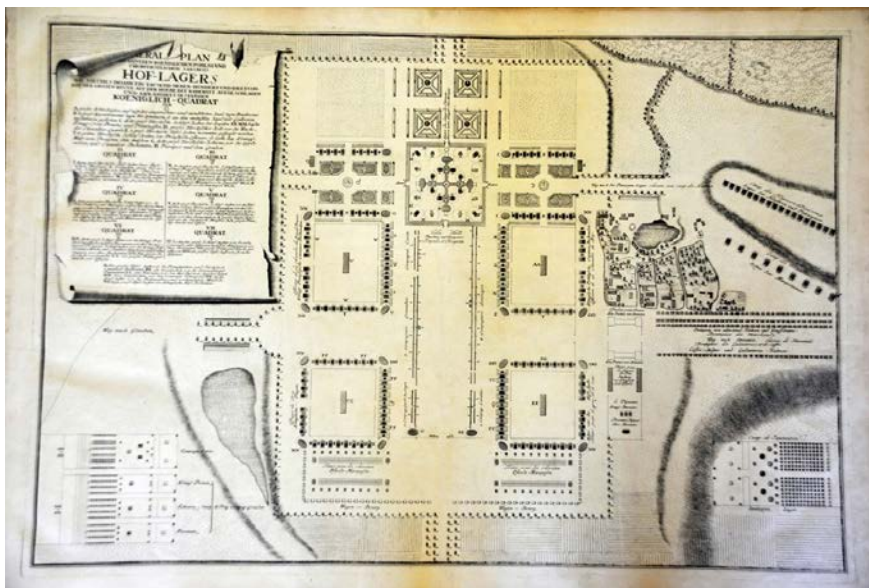
První listy plánů jsou věnovány mocenskému středobodu vojenských mané-
vrů u Zeithainu, dvorskému táboru (Hof-Lager). V něm byli ubytováni oba krá-
lové, doprovod pruského krále, polští a saští ministři, zahraniční generálové
a mnozí další vybraní hosté. Prostor byl za tímto účelem pečlivě upraven a roz-
vrstven. Jádrem dvorského tábora byl královský kvadrát s velkými, bohatě zdo-
benými tureckými stany pro pruského a polského krále, nebo velký, osmiúhelní-
kový vybavený sál, jenž byl pokrytý parketami z několika druhů dřeva a drahými
koberci. Z královských stanů se otevíral výhled přes efemérní zahradu do nížiny
na tábořící saskou armádu. Na druhou stranu se otevíral „dvůr“ obklopený další-
mi řadami stanů.

Dvorský tábor byl nepochybně svěbytným světem plným zákulisních jednání,
diplomacie a dvorského života, o čemž svědčí i korespondence dvou císařských
diplomatů, Leopolda Viléma z Valdštejna (1677–1748) a Fridricha Heinricha ze Sec-
kendorffu (1673–1763).¹¹ V dopise prvního zmíněného se například píše, že stan
druhého císařského diplomata byl přesunut ve dvorském táboře z jedné části do
druhé, čímž August Silný reagoval na horentní diplomatickou aktivitu Fridri-
cha Heinricha ze Seckendorffu, který se pokoušel zajistit na saském dvoře přízeň
pro císařskou politiku.¹² Za přípravu tohoto prestižního prostoru, ostatně stej-
ně jako celého prostoru vojenských manévrů, zodpovídal přední saský architekt,

10 Ačkoliv byli v ukázce přítomni i pikenýři, pojem lancieři se zřejmě vztahoval primárně
k jízdním kopiníkům.

11 KONEČNÝ, Tomáš. *Vojenské ležení u Zeithainu očima diplomatů: Analýza korespondence
Leopolda Viléma z Valdštejna a Fridricha Heinricha ze Seckendorffu*. Magisterská práce.
Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, 2024.

12 „der graf Seckendorf, welchem eine Zelt in dem königl[ichen]-pohl[nischen] quartir
ahsignirt gewesen, mit s[einem] königl[ichen] preuß[ischen] May[estät] angekommen,
s[einer] königl[iche] Pohl[nische] May[estät] so gleich dieses Zelt abbrechen, und in
das preuß[ische] quartier Aufshlagen laßen;“ Österreichisches Staatsarchiv Wien,
Allgemeines Verwaltungsarchiv, Familienarchiv Harrach, Fam. in spec 610.15 (15. 6.).

Plán dvorského tábora. (Benediktinské opatství Rajhrad)

Matthäus Daniel Pöppelmann (1662–1737), který se proslavil stavbou Zwingeru. Jeho podíl na přípravě vojenských manévrů dokládá také umělecký rozsah této události.¹³

V nejbližším okolí dvorského tábora se dále nacházely stany vybraných jednotek: Tři freikompanií, kadetní komanie a janičářského batalionu, které ve dvorském táboře plnily reprezentativní funkci.¹⁴ Zejména janičáři představovali v saské armádě zvláštní útvar, jehož tradici je možné nalézt na saském dvoře ještě před vládou Augusta Silného.¹⁵ Janičáři byli společně s tureckými stany a různými orientálními předměty v souladu s rostoucím zájmem o Orient a dodávali saskému

13 ZWOCH, Gerhard: *Das Zeithainer Lustlager 1730–2005. Zum Jubiläum des Campements der Armee Augusts des Starken zwischen Mühlberg und Großenhain*. Großenhain: Aspekte Verlag, 2005, s. 24–25.

14 V ležení u Zeithain se nacházely tři granátnické komanie, které nebyly přiřazeny k žádnému regimentu. Z toho důvodu skládaly samostatný granátnický batalion jak do ukázek, tak na ceremonie. Kadetní komanie byla založena otcem Augusta Silného a sloužila jako přípravná důstojnická škola. MÜLLER, Reinhold. *Die Armee Augusts des Starken: Das sächsische Heer von 1730 bis 1733*. Berlin: Militärverlag der Deutschen Demokratischen Republik, 1984, s. 10.

15 MIKOSCH, Elisabeth a SCHUCKELT, Holger. Das sächsische Janitscharenbataillon beim Zeithainer Lager 1730. In: *Im Lichte des Halbmonds: Das Abendland und der türkische Orient*. Dresden: Staatliche Kunstsammlungen Dresden, 1995, s. 289–295.

Pavilon. (Benediktinské opatství Rajhrad)

dvoru na atraktivitě a zajímavosti. Navíc byla část tureckých stanů ve dvorském táboře válečnou kořistí z tažení proti Osmanům, a tudíž vyzdvihovala Augusta Silného jako křesťanského válečníka.¹⁶ Další neobvyklou „orientální“ jednotkou byly dvě eskadrony polských hulánů, tzv. Tatarů, kteří svým cizorodým vzhledem a jednáním fascinovali saské diváky.¹⁷ Ti však byli utábořeni mimo dvorský tábor.

Na následujících dvou stranách svazku plánů je vyobrazen efemérní pavilon, který se nacházel uprostřed cvičební pláň. Dvoupatrová dřevěná budova měla sloužit jako vyvýšené hlediště pro všechny ukázky, vyjma jedné. Horní patro bylo vyhrazeno pro krále a knížata, spodní patro bylo určeno urozeným hostům a v suterénu objektu bylo připravováno občerstvení.¹⁸ Z oficiálního popisu události také víme, že do tohoto pavilonu docházela mimo jiné arcivévodkyně Marie Josefa (1699–1757) spolu se svými dámami.¹⁹ Výhled z balkonů umožňoval přehlednout všechno dění, které nebylo možné obsáhnout z úrovně cvičiště. Nadto byl

¹⁶ BESCHORNER, pozn. 5, s. 103–104.

¹⁷ Ibid., s. 120–121.

¹⁸ ZWOCH, pozn. 13, s. 32.

¹⁹ *Königlich-Polnischer und Churfürstlich-Sächsischer Hoff- und Staats-Calender auf das Jahr 1731*. Online. Dostupné z: <https://digital.slub-dresden.de/werkansicht/dif/440514/1>. [cit. 15. 5. 2024].

Obelisk. (Benediktinské opatství Rajhrad)

ci. V polních podmínkách užívali důstojníci pro tvorbu nových linií v krajině dobře rozeznatelné body (stromy, věže, budovy), které byly pro vojáky provádějící rozkaz snadno viditelné. Tím, že byly tyto směrníky postaveny, bylo zajištěno, že armáda vždy nastoupí na přímou linii a že se v této linii vyrovná. Na rozdíl od ostatních objektů, které byly postaveny pro potřeby cvičení, se tři z těchto obelisků dochovaly do současnosti.

Dochované obelisky. (převzato z: www.wikipedia.org)

pavilon připraven tak, aby z jeho pohodlí mohl August Silný kontrolovat vojenské ukázky. V přímé blízkosti pavilonu byla umístěna děla, která podle počtu výstřelů udávala instrukce k dalšímu kroku prováděné ukázky. August Silný tak mohl ovládnout celý perfektně disciplinovaný a kontrolovaný prostor. „Zhmotnění“ panovnickovy moci muselo být nepřehlédnutelné.

Na stejné straně jako pavilon se nachází nákres obelisku, jichž bylo na cvičišti celkem šest. Jejich funkce na okraji cvičiště nebyla pouze ozdobná. Z pozdějších plánů je čitelné, že jejich rozmístění pomáhalo armádě v prostorové orienta-

2. část Velká přehlídka

1. června 1730 byla militárně-reprezentační událost zahájena přehlídkou celé saské armády. Od šesti hodin ráno bylo vojsko nastoupeno ve dvou liniích na cvičební pláni. Kolem sedmé hodiny dorazili oba králové se svým doprovodem. Poté, co panovníci objeli všechny nastoupené útvary, usadili se v tureckých stanech před armádou, kde se občerstvili. Po slavnostních výstřelech z děl umístěných uprostřed sestavy, po nichž následovaly dvě salvy pěchoty, vykonali vojáci vpravo v bok, aby všechny jednotky propochodovaly podél panovníků, které s pozdravem minuly.²⁰ Ve druhém plánu je rozkreslen bitevní pořádek saské armády, který obsahuje nejen postavení jednotlivých regimentů, ale také pozice důstojníků. Saský princ Fridrich August zaujímal nejpřednější a centrální místo v celé sestavě. Vzhledem k tomu, že August Silný doprovázel hosty, zastupoval saský princ na místě vrchního velitele armády svého otce. Přeneseně tak oba naplňovali roli válečníků a velitelů saské armády.

Pozice jednotlivých regimentů nicméně také napovídá něco o jejich významu.²¹ Některá místa ve formaci nabývala čestnější hodnoty, vzhledem ke svému většinou čistě praktickému důvodu. Díky tomu jsme schopni rozpoznat na čestných místech mušketýry (Grand Mousquetairs), jízdní gardu (Chevalier Garde) a jízdní granátníky (Grenadier Cheval), umístěné na nejvíce levém a nejvíce pravém křídle první linie armády. Kromě jízdních granátníků se jednalo o dvorské jednotky, jejichž bojová hodnota nebyla velká (už jen proto, že se vždy jednalo pouze o jednu nebo dvě eskadrony), ale byly vyzdvíženy nad ostatní svým společenským postavením. Perem vepsané poznámky u legendy třetího plánu velké přehlídky (Grand Revüe) doplňují informaci, že stráže z Tatarů vytvořily linii na hranici cvičební plochy jako zábranu proti divákům. Ve třetím plánu je možné tyto stráže spatřit v podobě perem vepsaných teček zobrazujících dvojice Tatarů podél celé divácké linie. Autor rukopisných poznámek tak připomíná divácký zájem o tuto událost i reprezentativní roli hulánských eskadron, které byly formálně součástí polsko-litevské armády.²²

3. část Ukázky druhů vojska

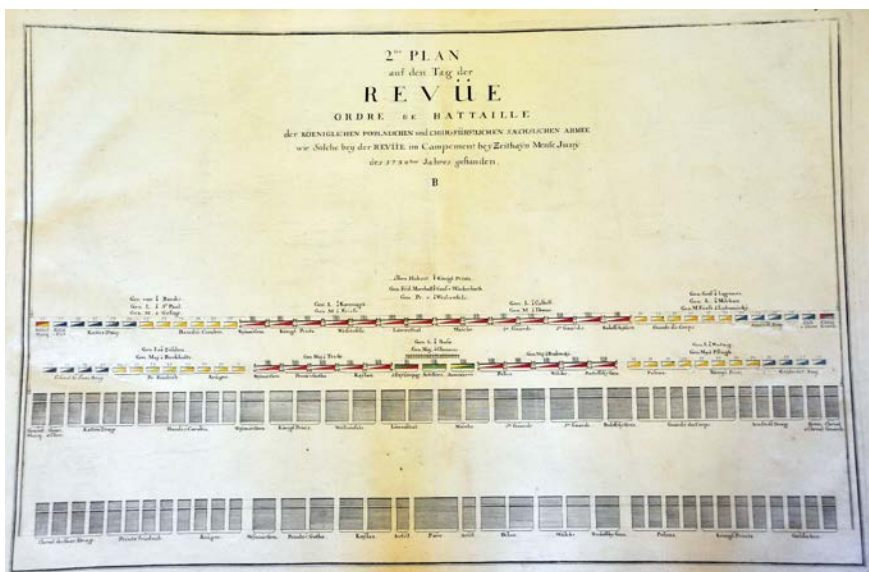
Ve dnech 3. až 13. června proběhly ukázky jednotlivých druhů saského vojska: dragounů, jezdeckta,²³ pěchoty a dělostřelectva. Každá z ukázek začínala nástupem daného typu jednotky před cvičištěm, kde se podle obelisků vyrovnaly do linie (tento

20 ZWOCH, pozn. 13, s. 71–73.

21 Vojáci měli mezi sebou vytvořený hodnotový systém a velice dobře chápali pojem cti a slávy, kterým žili jejich aristokratičtí velitelé. BERKOVICH, Ilya. *Motivation in War: the Experience of Common Soldiers in Old-Regime Europe*. Cambridge – New York: Cambridge University Press, 2017, s. 165–194.

22 MÜLLER, pozn. 14, s. 88–89.

23 V saské armádě byli zařazeni mezi běžné jezdeckto pouze kyrysníci. Ibid., s. 75–76.

Bitevní pořádek saské armády. (Benediktinské opatství Rajhrad)

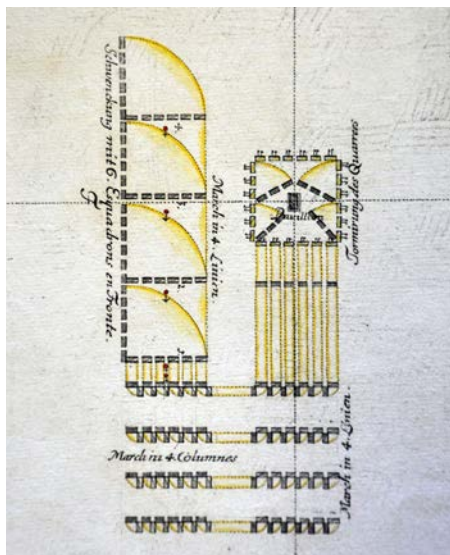
nástup jednotek se opakoval při každé ukázce), a následně vyrážely po podjednotkách nebo bočním pochodem v několika proudech směrem k pavilonu.²⁴ Pravděpodobně bývaly jednotlivé ukázky oficiálně zahájeny právě tímto vypořádáním jednotek. Vojíci se tak nejen přibližovali na dohled diváků v pavilonu, ale rovněž mohli vzdáleně připomínat postup nově dorazivších útvarů na skutečné bojiště.

Dragouni s kyrysníky odprezentovali několik formací, jež měly dokazovat vývojovou vyspělost saské armády. Jednalo se například o přechod z jedné linie do dvou nebo zformování karé kolem pavilonu. Zvláště dragouni jsou v této souvislosti hodni zmínky, svým posláním kombinovali boj pěšáka a jezdce, a proto předvedli v samostatné ukázce nejen své jezdecké schopnosti, ale i znalosti pěchoty.²⁵ Ukázka dragounů na rozdíl od jezdeckva tedy nespočívala ve variabilitě jízdních formací a jejich schopnosti je pružně měnit, ale v sesednutí z koní, utvoření batalionů po vzoru pěchoty a střelbě v sevřeném útvaru. Tento kontrast ve způsobu nasazení nejlépe ilustruje 3. plán ukázky dragounů a 6. plán, věnovaný cvičení jezdeckva.

24 Každá jednotka se skládala z několika menších podjednotek, s nimiž posléze bylo snazší manévrovat.

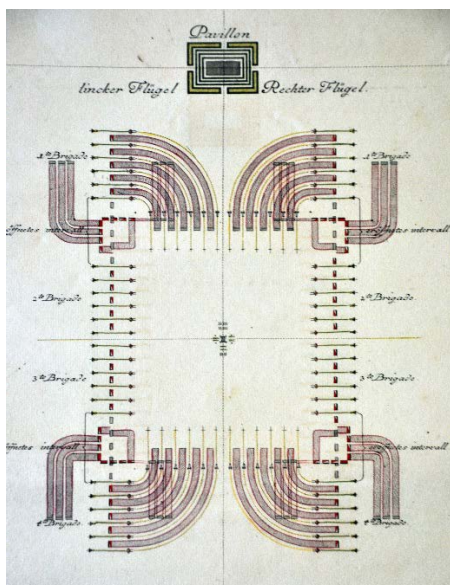
25 DUFFY, Christopher. *The Military Experience in the Age of Reason*. New York: Taylor and Francis, 1987, s. 85–86.

důvodem, proč se píkám dostalo ještě pozornosti (manévry ve velkých formacích působí staromódně, snad jako upomínka minulosti). Druhý důvod jejich použití však mohl tkvět v reago-
vání na dobovou diskusi o chladných zbraních. Soudobí vojenští teoretikové polemizovali nad tím, jak překonat již nezpochybnitelnou převahu palebné síly opětovným nasazením chladných zbraní v boji zblízka.²⁶ Například i nemanželský syn Augusta Silného maršál Mořic Saský (1696–1750) debatoval nad znovuzavedením pík ještě v polovině 18. století. Přestože se píky vyskytly ještě v bitevní ukázce (vynucený přechod přes Labe a boj o opevnění), lze soudit, že

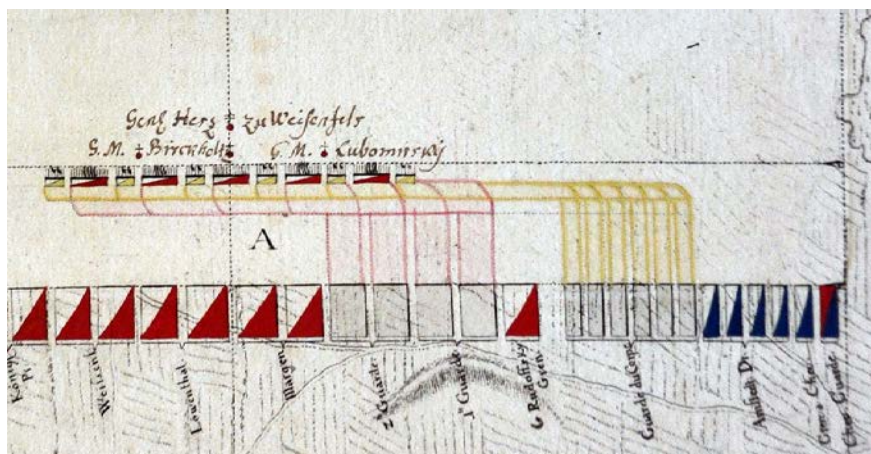

Ukázka kyrsníků.
(Benediktinské opatství Rajhrad)

26 V první polovině 18. století bylo zřejmé, že defenzivní taktika v bitvě převažuje nad útočnou. Střelné zbraně vytlačovaly chladné. Vojský teoretik Follard nebo později nevlastní syn Augusta Silného, Mořic Saský, ve svých úvahách navrhovali znovuzapojení pík a agresivního postupu do boje, díky čemuž by bylo možné zvrátit dosavadní výhodu obrany. WOHLMUTH, Petr. *Krev, čest a hrůza: historická antropologie pevnostní války na příkladu britských deníků z obléhání pevnosti Bergen op Zoom z roku 1747*. Praha: Scriptorium, 2017, s. 113; NOSWORTHY, Brent. *The Anatomy of Victory: Battle Tactics 1689–1763*. New York: Hippocrene Books, 1990, s. 150–153.

Ukázka dělostřelectva.
(Benediktinské opatství Rajhrad)

Nástup vybraných jednotek před ukázkou lancierů. (Benediktinské opatství Rajhrad)

tuto zbraň vnímali reformátoři saské armády spíše jako doplněk moderní armády než jako její plnohodnotnou součást (ačkoliv ukázka lancierů mohla být opatrným pokračováním diskuse o jejich znovuzavedení).

Zatímco píky byly u pěchoty do určité doby běžné, užití kopí u jezdeckta bylo nezvyklé.²⁷ Jak ale vysvětlit užití kopí u jezdeckta v jediné ukázce vojenských manévřů? Odpověď na tuto otázku je možné nalézt v personálním spojení Saska a polsko-litevského soustátí, poněvadž právě ve východní Evropě bylo kopí běžnou výbavou jezdeckta. Ostatně také zmínění huláni byli vyzbrojeni kopím. Nebylo by proto překvapující, kdyby se August Silný inspiroval polsko-litevskou armádou. Nicméně, jaký význam přesně měla tato ukázka s pikami a kopími v kontextu představení moderní saské armády, zůstává otázkou.

4. část Ukázky celé armády

Do 15. června byly divákům představeny jednotlivé druhy vojska s jejich způsobem nasazení, manévry a závěrečnými přehlídkami kolem pavilonu. V následujících dnech, 15. až 19. června, byly zahájeny celoarmádní ukázky (manévrování v kolonách, liniích a karé), kterých se již účastnily všechny složky vojska společně,

27 Už od 16. století polští panovníci najímali tyto nepravidelné tatarské jezdce z litevského velkoknížectví vyzbrojené kopími. Zatímco se tedy v Evropě kopí v podstatě vytratila, huláni jejich použití v Rzeczpospolita do jisté míry „konzervovali.“ VOGELTANZ, Jan. *Malý slovník starého vojenského názvosloví*. Praha – Litomyšl: Paseka, 2008, s. 41.

s výjimkou těžkého dělostřelectva.²⁸ Třetí část tedy prezentovala mnohem komplexnější manévry, než byly ty uvozující, poněvadž zkombinovala dosud představené manévry v jeden celek.

Majitele svazku vojenských plánů ukázky kolon a linií zaujaly,²⁹ poněvadž k jejich legendám přičinil dva rukopisné vpisy. Oba shrnují délku času, kterou potřebovala saská armáda k zformování svých jednotek do bitevního pořádku.³⁰ Tato informace je svým výskytem ojedinělá a tedy výjimečná, poněvadž ani jiné texty tak exaktně nepojednávají o délce jednotlivých pohybů vojska. Autor poznámek se zajímal o vojenství, neboť laik by sotva považoval za důležité si zapsat údaje o rychlosti prováděných proměn formací. Náhodné není ani, že obě poznámky jsou věnovány té části cvičení, ve které vojáci přecházeli do základního bojového postavení. Vzhledem k tomu, že se v celém svazku vyskytují rukopisné poznámky vzácně, ukazuje nám to význam tohoto manévru (ať už byl důležitý subjektivně či objektivně). Cítil jejich autor potřebu vyzdvihnout rychlost manévru? Anebo chtěl porovnat, z jaké formace se armáda dostane nejrychleji do bojového postavení? Ať už byla jeho motivace jakákoliv, jeho poznámky dokládají fakt, že rychlost prováděných rozkazů, jeden z určujících prvků kvality vojska, byla nejedním účastníkem slavnosti sledována a hodnocena.

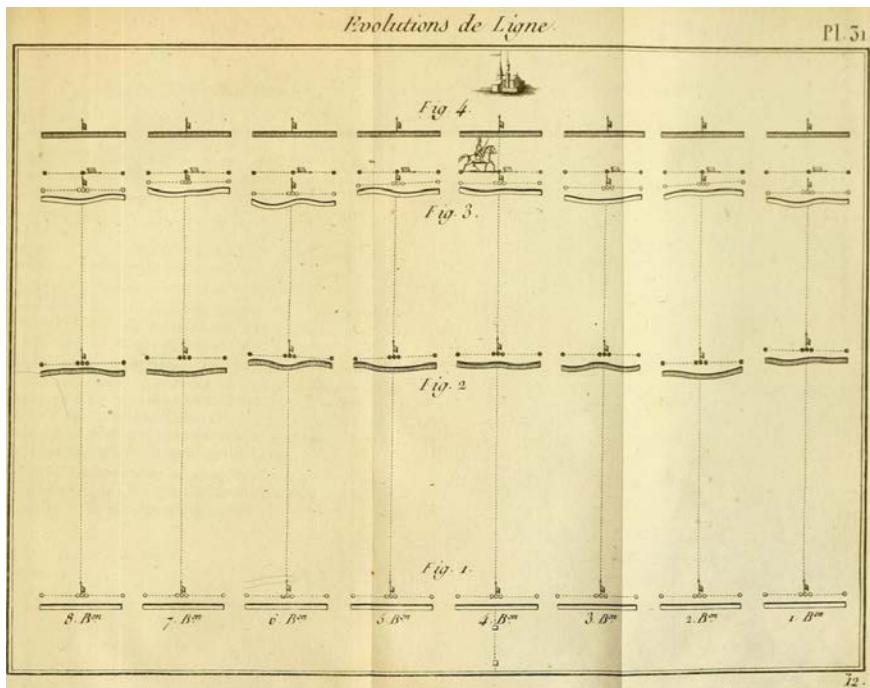
Velkého uznání mezi odborníky se dočkal manévr ze dne 17. června v ukázce linií.³¹ Během něj provedla celá saská armáda ve třech liniích obrat kolem svého středu o jednu osminu. Proč vzbudil tento manévr takový ohlas? Pohyb celé armády v několika dlouhých liniích představoval náročnou výzvu, měl-li být proveden ve vyrovnaném celku. Už jen udržet řádně vyrovnanou linii při přímém pochodu jednoho batalionu nebylo vždy jednoduché, což zmiňovaly například i pozdější francouzské předpisy. Otáčení na místě bylo neméně náročnou proměnou, poněvadž často docházelo k přirozenému prohnutí formace. Provedení tohoto pohybu s celou saskou armádou čítající 27 tisíc mužů pak rozhodně představovalo mimořádný úkol. Jestli bylo jeho splnění přítomnými odborníky náležitě oceněno, musel se tento manévr nepochybně vydařit. Jednalo se o skutečné umění disciplíny a sevcivosti, potvrzující celkovou vysokou kvalitu saské armády.

28 První ukázka kolon byla na svoji dobu spíše neobvyklá, protože se v ní aplikovaly teoretické myšlenky Follarda. Ukázka kolon měla překonat dosavadní výhodu. BESCHORNER, Hans. *Das Zeithainer Lager von 1730. Neues Archiv für sächsische Geschichte*. Dresden: Wilhelm Baensch, Verlagshandlung, 1907, Band 28, s. 70.

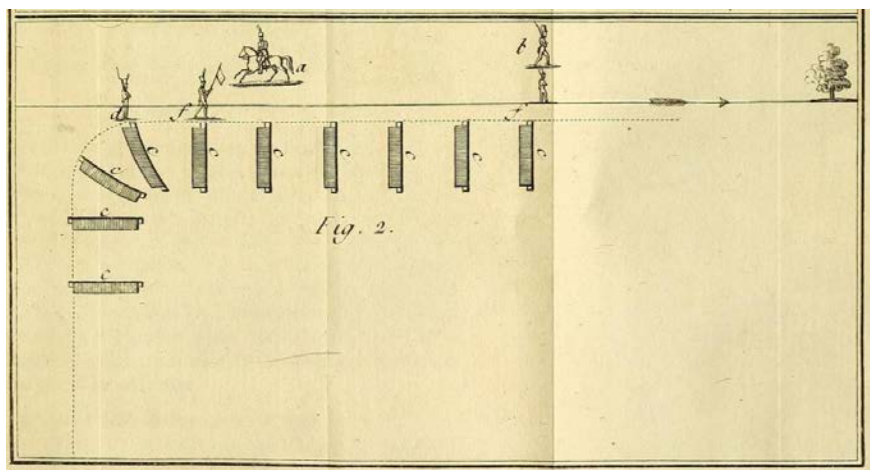
29 „welche in 7 Minuten bewerkstelliget worden“; „welche in wenigens als 6. Minuten bewerkstelliget worden.“ *Grundrisse des Campements*, pozn. 2, fol. 56, 73.

30 Bitevní sestava je základní formace rozvinuté jednotky nebo armády, od níž se odvozují veškeré ostatní formace.

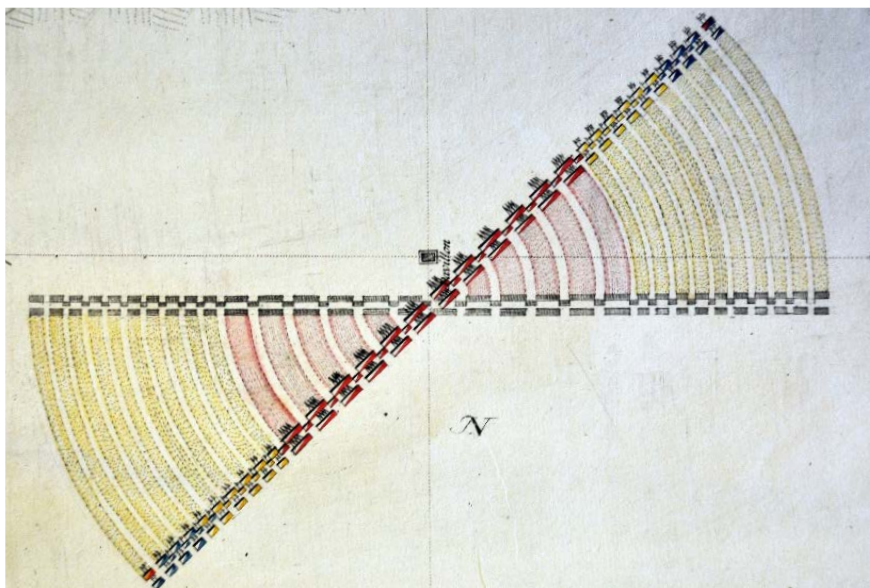
31 ZWOCH, pozn. 13, s. 80; MÜLLER, pozn. 14, s. 14.

Přímý pochod několika batalionů. (převzato z: Règlement concernant l'exercice et les manœuvres de l'infanterie)

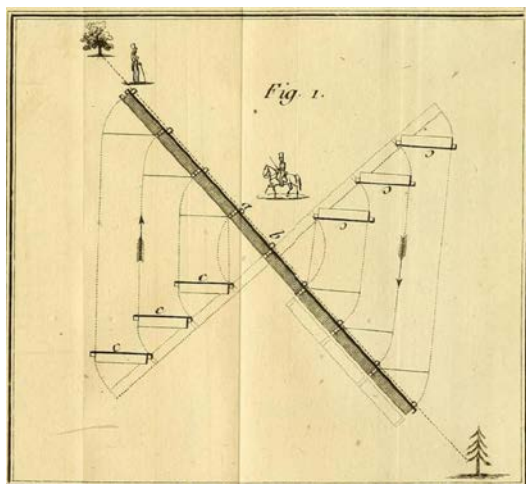
Změna směru pochoduujícího batalionu v koloně. (převzato z: Règlement concernant l'exercice et les manœuvres de l'infanterie)

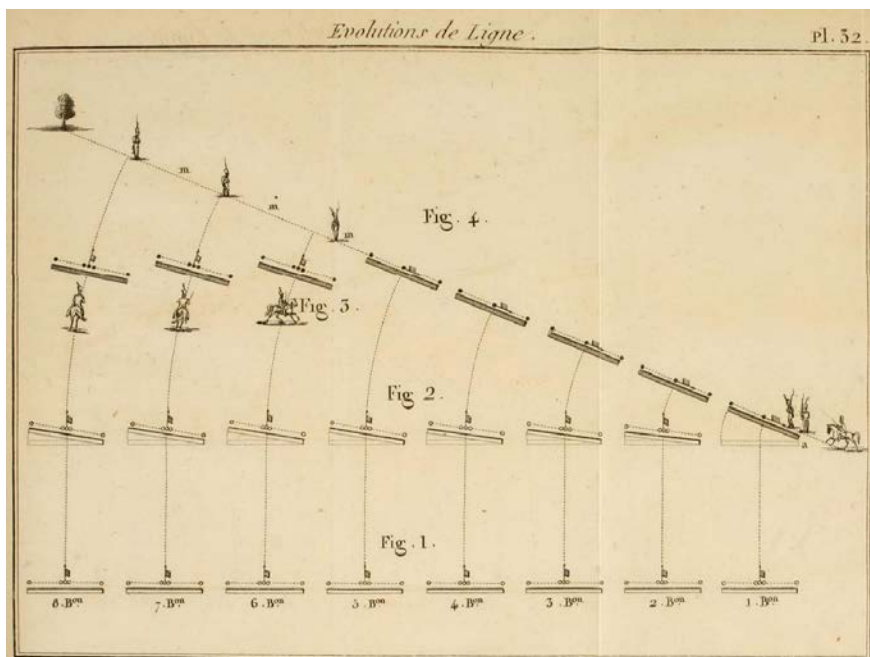
Otočení se celého vojska kolem své osy. (Benediktinské opatství Rajhrad)

Změna směru armády sice mohla být ve skutečném boji potřebná, například při nutnosti otočit se vstříc nepříteli přicházejícímu z jiného směru, je však malá pravděpodobnost, že by se tak v praxi stalo. V polních podmínkách by jen málokterý terén otevíral dostatečně rovinný a otevřený prostor pro tak velký armádní manévř. V praxi se proto začaly užívat přímější a efektivnější metody, jak nechat nastoupit jednotky na novou lini. Je tudíž zřejmé, že obrat vojska kolem svého středu měl manifestovat schopnost provést tento složitý manévř, aniž by byl určen pro opravdovou bitvu.

Od první po poslední ukázkou nebyla opomíjena důležitost pozorovatele, jemuž se přizpůsobovala podoba vojenských ukázek. Všechny ukázky byly připraveny tak, aby byly zajímavé a snadno viditelné z pavilonu, odkud je sledovali nejvýznamnější pozorovatelé. Růst počtu vojáků a složitosti ukázek časem otevíral stále více možností, jak oslnit diváky postavené na jednom místě cvičiště. Počínaje formací karé se ukázky obohatily o simulovaný boj. Dne 19. června tak diváci mohli kupříkladu pozorovat z bezprostřední blízkosti útoky jezdeckta. Největší karé bylo situováno tak, že jezdecký útok proti němu směřoval jak na pěchotu, tak též na pavilon, jenž se nacházel přesně uprostřed jejich formace. Útok celého saského jezdeckta představoval jeden z unikátních okamžiků zeithainských manévřů, poněvadž hostům v pavilonu přibližoval nejryzejší prožitek bitvy, nadto pohodlně a přehledně. Simulace takového útoku musela šlechticům, z nichž někteří nemuseli během svého

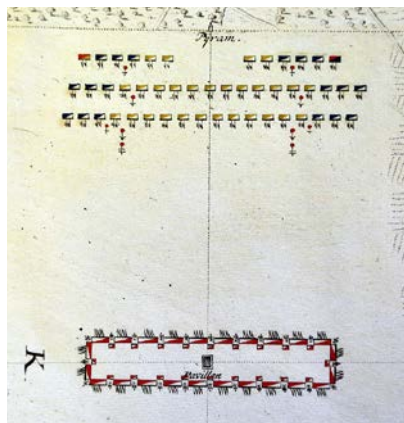

Formování batalionu na nové linii. (převzato z: Règlement concernant l'exercice et les manœuvres de l'infanterie)

Formování několika batalionů na nové linii. (převzato z: Règlement concernant l'exercice et les manœuvres de l'infanterie)

života spatřit polní bitvu, brát dech a jistě v nich probouzela emoce. Navíc, ať už jízda útočila na pěchotu, nebo se celé části armád pouštěly do simulovaných bitev, platilo, že se předváděné boje nedaly plně kontrolovat. Dynamika ukázek se tak nevyhnutelně posouvala od precizního cvičení k hlučným bitevním scénériím. Pro opravdovější bojový zážitek by bylo už jen potřeba vyrazit do skutečné bitevní vřavy. Jan Phillip Bothe ve své studii přiblížil limity a dojmy z této bitevní simulace a konstatoval, že ačkoliv byly předem nachystány hranice předváděných útoků, docházelo v chaosu tolika vojáků k vyhraněným situacím.³²

Ukázka útoku na karé.
(Benediktinské opatství Rajhrad)

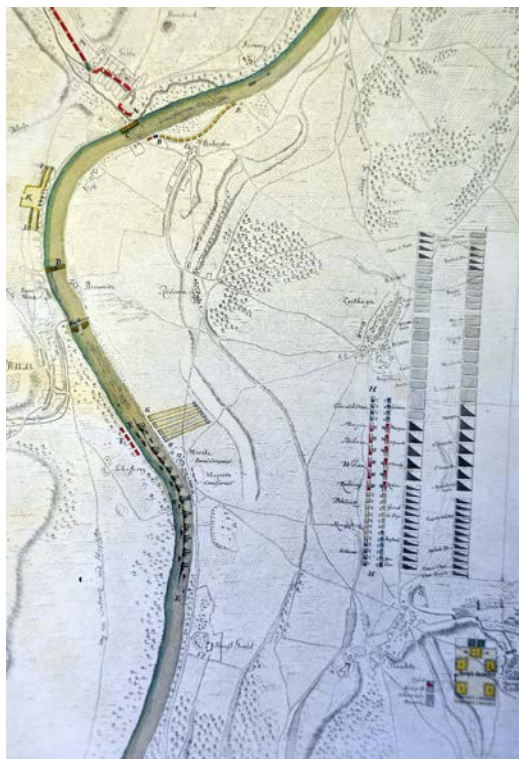
5. část Bitevní ukázky

Simulace bojů započaté dne 19. června pokračovaly i v následujících ukázkách. Dne 21. až 23. června byli hosté svědky dvou bitev, jimiž vyvrcholila systematická prezentace saské armády. Od představení celého vojska, přes ukázky manévrů jednotlivých jednotek a způsobů nasazení celé armády, byla představena – s jistou nadšátkou – bojová praxe. Způsob prezentace saské armády těmito bitvami uzavřel svoji cestu od jednoduchého po složité, od teoretického po praktické.

Dne 21. června proběhla bojová ukázka s pojmenováním *retrenchement*, jejímž hlavním námětem byl boj o improvizované opevnění (odtud pochází ukázka) na vyvýšenině nad tokem Labe. Dříve než však mohla první polovina armády obsadit a „vybudovat“ toto opevnění, muselo dojít v rámci ukázky k vynucenému přechodu přes řeku Labe. S tímto cílem první polovina armády provedla podél říčního toku klamný útok několika jednotek, načež jako celek překročila Labe o něco severněji díky pontonovým mostům.

Poté, co vojáci překonali Labe, vyrazili vzhůru do kopce, kde se mohly nacházet samotné valy. Opevnění mělo být podle plánů vybudováno v průběhu vlastní ukázky. Je ale nepravděpodobné, že by vojáci bez jakýchkoliv příprav dokázali v tak krátkém čase obsazený kopec přeměnit v malou pevnůstku, jakou vidíme na plánech. Vojáci mohli valy během ukázek pouze dostavět, protože vyměřit a rozvrhnout

32 BOTHE, pozn. 3, s. 54–57.

První polovina armády si vynucuje přechod přes Labe. (Benediktinské opatství Rajhrad)

opevnění by trvalo mnohem déle, než by obecenstvo sneslo. Hlediště diváků, kde se nacházeli také králové, poprvé nebylo situováno do pavilonu, ale na protější břeh Labe, odkud bylo možné shlížet přes řeku s plachetnicemi na opevněný vrch s vojáky. Ba co více, stany panovníků byly obklopeny z obou stran bateriemi těžkého dělostřelectva, které se zapojily do ukázky ve druhé části jako podpora obránců v opevnění.

Další část ukázky byla věnována pokusu druhé poloviny armády získat „ztracené“ pozice na vyvýšenině. Jakmile druhá polovina armády, která původně měla ubránit východní břeh Labe, dorazila, zahájila útok na opevnění s cílem první polovinu armády vytlačit. Ob-

ráncům se podařilo odrazit dva útoky s dělostřeleckou podporou zakotveného loďstva a děl u hlediště, čímž obhájili nově získanou pozici na břehu Labe.³³ První polovina armády tedy nejen demonstrovala překonání řeky pomocí pontonů na nepřátelský břeh, ale rovněž i schopnost získanou oblast zajistit v podobě opevnění a uhájit ho v případě útoku. Jednalo se o hutnou ukázkou, poněvadž v ní byla aktivně zapojena všechna odvětví saské armády, včetně minérů, pontonýrů a inženýrů a také říční loďstvo, které bylo neméně důležitým aspektem celé ukázky.³⁴

Dne 23. června byla oproti tomu představena konvenční polní bitva. Ukázka probíhala opět na pláni s pavilonem a začala nástupem saské armády a jejím

33 Při bránění opevnění jednotky použily i píky, což potvrzuje názor, že se s nimi na bojišti za určitých podmínek stále počítalo.

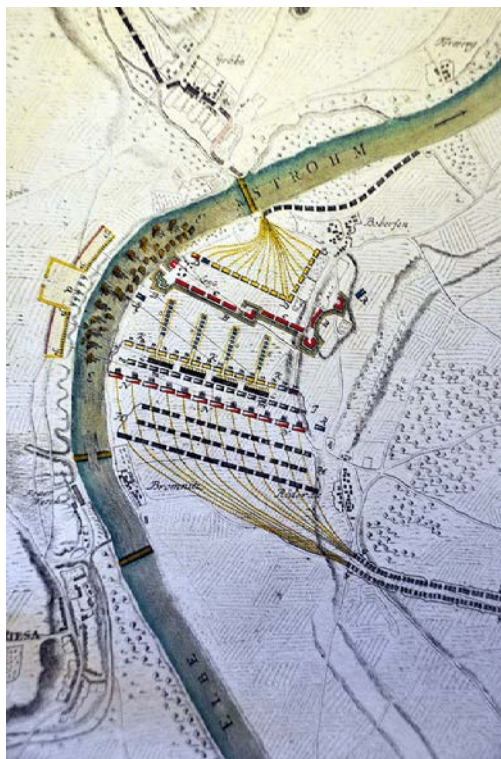
34 ZWOCH, pozn. 13, s. 68, 83.

rozdělením na dvě poloviny. Ty zahájily boj, jakmile se ocitly vyrovnané uprostřed pláně proti sobě. Pavilon s diváky byl situován přesně mezi střelejšími útvary, což opět vtahovalo pozorovatele přímo do dění (ne náhodou byli janičáři umístěni v nejbližším okolí pavilonu). Bitva posléze vyvrcholila postupem jedné poloviny armády na pravém křídle, odkud zahнала na útěk jezdeckto druhé armády. V reakci na nové ohrožení z křídla otočila prohrávající druhá armáda bataliony do pravých úhlů ke stávající linii, aby zamezila obklíčení, načež zahájila organizovaný ústup z bojiště.

6. část Velká hostina a akt rozloučení s pruským králem

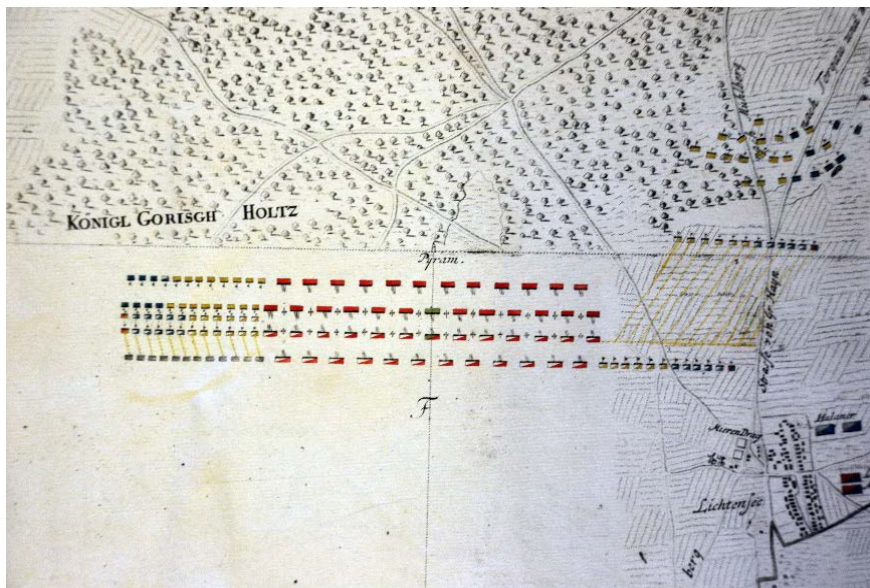
Ačkoliv prezentace saské armády vyvrcholila s posledními výstřely bitevní ukázky dne 23. června, hlavní program zeithainského ležení ještě neskončil. Následujícího večera, 24. června, totiž pokračoval ohňostrojem v prostoru efemérního zámku na břehu Labe, na němž se skvěla lucernami osvětlená říční flotila. Podle jednoho očitého svědka byl zámek „[...] tak dokonalý, že i ti nejzkušenější museli připustit, že něco takového ještě nikdy neviděli, a bylo by hodné, aby to viděl celý svět.“³⁵

Následujícího rána odměnil August Silný svoji armádu velkolepou hostinou, která byla stejně důležitou reprezentační složkou události, jako vojenské ukázky, a byla proto zanesena také do svazku plánů. Na první straně věnované tomuto

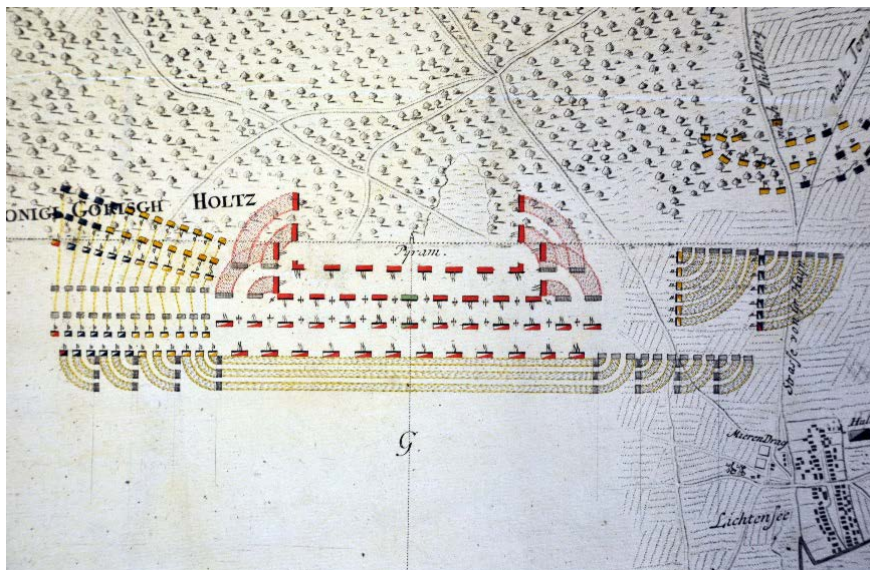

Boje o opevnění na druhé straně řeky.
(Benediktinské opatství Rajhrad)

35 „[...] war von solcher Vortrefflichkeit, dass auch die Erfahrensten gestehen mussten, dergleichen sey noch niemalen gesehen worden, und wäre würdig, dass es die gantze Welt sehen mochte.“ Citováno podle ZWOCH, pozn. 13, s. 86–88.

Vítězství první poloviny armády na pravém křídle během polní bitvy.
(Benediktinské opatství Rajhrad)

Následné obklíčení druhé poloviny armády. (Benediktinské opatství Rajhrad)

slavnostnímu dni jsou na cvičišti zobrazeny dvě linie bochníků chleba, sudů s vínem a pivem a dřevěných rámců, na kterých byly napnuty kožešiny zvířat s nařezanými kusy masa. Pro každý batalion bylo vymezené množství jídla a pití, v jehož okolí vojáci hodovali. Důstojníci každého útvaru měli k dispozici v zemi vykopané posezení, které plán zobrazuje i s bílými ubrusy a včetně zasedacího pořádku podle hodností. I když je možné očekávat, že se vojáci mezi jednotkami vzájemně navštěvovali, rozdělení míst pro bataliony každého regimentu bylo dáno. Důstojníci byli pověřeni, aby udržovali pořádek a dohlíželi na mužstvo svého útvaru, které nemělo vypít veškerý alkohol během jednoho večera.³⁶

Pro saské vojáky, kteří byli jistě unaveni po náročném programu vojenských manévrů, byla tato hostina vítanou odměnou. Bohatý proviant po celou dobu manévrů však také fakticky potvrzoval logistické a ekonomické možnosti Saska. Uživit vojáky v poli (důležitý předpoklad pro úspěšné vedení války) a nadto ještě pořádat hostiny pro nespočet urozených hostů bylo neopominutelným reprezentačním nástrojem.³⁷ Se stejným záměrem byla připravena rozměrná štóla upečená ve speciálně připravené peci, kterou mělo obsluhovat až 100 lidí, a která musela být pro svoji velikost přivezena na povozu taženém osmi koňmi.³⁸

Dalším bodem slavnostního programu zobrazeným ve svazku plánů bylo ceremoniální rozloučení saských důstojníků a generálů s Fridrichem Vilémem I.³⁹ Na rozdíl od většiny vojenských ukázek, které se odehrávaly na nedaleké pláni (s výjimkou bitevní ukázky při překonávání řeky Labe 21. června), se jednalo o jediný bod programu, ve kterém byli zástupci saské řadové armády přítomni ve dvorském táboře. Akt probíhal v efemérní zahradě umístěné před stany králů s výhledem na tábor saské armády. Výběr místa snad nemohl být prestižnější. Omezená velikost tohoto prostoru ukazuje, že se zde nepočítalo se zapojením širší veřejnosti, která se jinak divácky vojenských cvičení účastnila.⁴⁰ Ostatně ani řadoví vojáci nebyli do ceremonie zapojeni. Saskou armádu zde zastupovali pouze generálové a důstojníci. Nejpatrnější rozdíl oproti ostatním ukázkám je ovšem možné najít v participaci pruského krále. Ta se totiž stala ústředním bodem aktu rozloučení.

36 Ibid., s. 90–91. Složitého spojení zeithainského ležení s jubileem augsburské konfese se zabývala COUFALOVÁ, pozn. 3.

37 COUFALOVÁ, Iveta. „Schaut wie A: Rex seine Armee jetzt speiset...“ Štóla Augusta Silného: jídlo a reprezentace moci ve vojenském ležení u Zeithainu (1730). In: JEDLIČKOVÁ, Blanka, ed. *Krajiny prostřených i prázdných stolů. I., Evropská gastronomie v proměnách staletí*. Pardubice – Polabiny: Univerzita Pardubice, 2016.

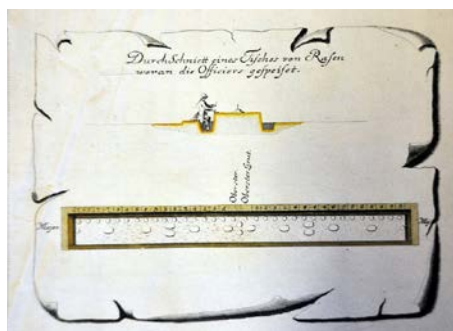
38 Ibid.; ZWOCH, pozn. 13, s. 36.

39 Zbytek této kapitoly vychází z KONEČNÝ, pozn. 11, s. 48–51.

40 V diáriu je napsáno, že ceremonii byli přítomni kavalíři, knížecí osoby i urozené dámy. *Königlich-Polnischer und Churfürstlich-Sächsischer Hoff- und Staats-Calender auf das Jahr 1731*. Online. Dostupné z: <https://digital.slub-dresden.de/werkansicht/dlf/440514/1>. [cit. 15. 5. 2024].

Bochníky chleba, sudy s alkoholem a kusy masa na dřevěné konstrukci. (Benediktinské opatství Rajhrad)

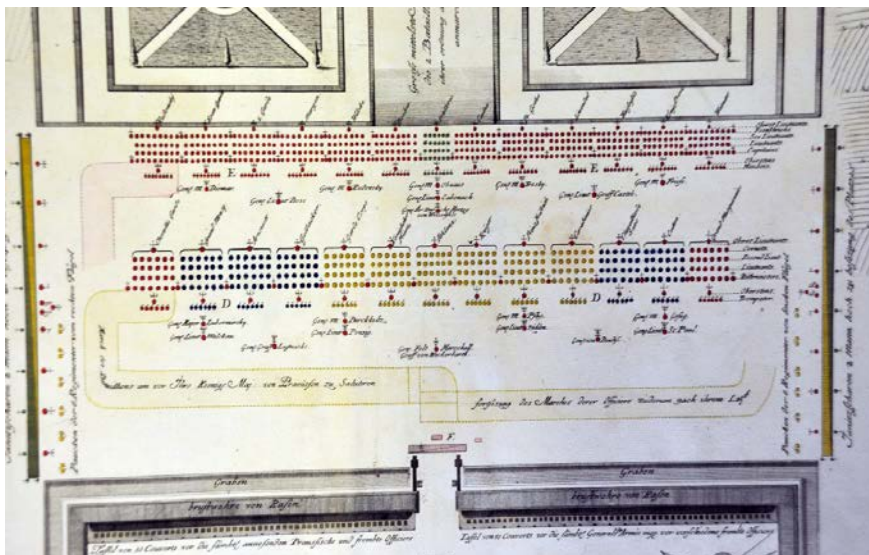
Stolování důstojníků. (Benediktinské opatství Rajhrad)

Během ceremonie se Fridrich Vilém I. nacházel společně s Augustem Silným před dvorským táborem, kam nastupovali saští důstojníci seřazeni podle jednotlivých regimentů. Jakmile před pruského krále připochovali důstojníci prvního regimentu, připili si s ním sklenicemi vína. Po prvním útvaru, přistoupil druhý a tak dále, dokud se před Fridrichem Vilémem I. nevystřídali zástupci celé saské armády.

Tato chvíle a způsob, jakým za sebou přicházeli zástupci regimentů, nabízela pruskému králi unikátní příležitost oslovit konkrétní jednotky a jejich velitele, které do té doby několik týdnů pozoroval ve službě. Ačkoliv by se mohlo zdát, že podmínky byly pro takovou interakci vhodné, prostředím ceremonie to zřejmě neumožňovalo. Během jejího konání bez přestání střílelo šedesát děl a vyhrávaly kapely armády. Bylo by tudíž náročné pronášet slyšitelné delší promluvy ke každému

vojenskému útvaru.⁴¹ Pro saské vojáky musel být nicméně přípitek s pruským králem výjimečnou chvílí. Pro důstojníky, kteří sami sebe považovali za první služebníky krále a státu, musela být takováto ceremonie zvláštním projevem úcty, který

41 Ibid.; BOTHE, pozn. 3, s. 50.

Plán ceremonie rozloučení saského vojska s pruským králem. (Benediktinské opatství Rajhrad)

podtrhoval jejich bezprostřední vztah k panovníkovi.⁴² I když šlo v tomto případě o pruského krále, dělo se tak za přítomnosti a z vůle Augusta Silného. Navíc přípitek s Fridrichem Vilémem I. nijak nesnižoval čest důstojníků; právě naopak. Pruský král svým zájmem a nadšením, které projevoval po celou dobu konání manévru, oceňoval jejich výkon, čímž dodával na cti jim a jejich regimentům.⁴³ Toto oceňování, přicházející „zvenku“, nepochybně přidalo saskému vojsku na lesku, zvláště v očích přihlížejících. Na základě této motivace by se dala nejlépe vysvětlit i pasivní úloha Augusta Silného během přípitků. Polský král mohl nechat cíleně zazářit svého vzácného hosta a přitom nemusel mít obavu, že by tím utrpěla jeho prestiž. Koneckonců to byl on, kdo celou událost zorganizoval, a bylo to jeho vojsko, které

- 42 Rytířské ideály a služba panovníkovi byly důstojnickým sborem přijímány. Ten sestával v 18. století ještě pořád převážně ze šlechticů. Nicméně také řadoví vojáci velice umně přejímali hodnoty svých nadřízených a řídili se jimi. BERKOVICH, pozn. 21, s. 165–194; KROLL, Stefan: *Soldaten im 18. Jahrhundert zwischen Friedensalltag und Kriegserfahrung: Lebenswelten und Kultur in der Kursächsische Armee 1728–1796*. Paderborn – München – Wien – Zürich: Brill Schöningh, 2006, s. 205–210; PRCHAL, Vítězslav. Z rytíře důstojníkem aneb k proměnám militární maskulinity v raném novověku. In: HRDLÍČKA, Josef, KRÁL, Pavel a SMÍŠEK, Rostislav, eds. *Symbolické jednání v kultuře raného novověku: věnováno Václavu Bůžkovi k jeho životnímu jubileu*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2019, s. 183–197.
- 43 Kolektivní identita vojáků byla posilována jejich jednotným oděním a nemalým symbolickým světem. BERKOVICH, pozn. 21, s. 165–194.

Fridrich Vilém I. svým skutkem hodnotil. Přeneseně řečeno, tak byl prostřednictvím saského vojska oceněn i August Silný.⁴⁴

Obsah této ceremonie měl svůj přesah nejen pro vojáky, ale i pro přítomné diváky. Ti byli po celou dobu konání ležení u Zeithainu svědky vřelého vystupování obou králů v čase, kdy setkávání monarchů bylo samo o sobě něčím nezvyklým. Natož aby pruský král vzdával poctu cizímu, saskému vojsku (a saské vojsko cizímu králi). Toto přátelské gesto bylo umožněno určitou neformálností, která nutně musela panovat mezi oběma monarchy po celou dobu zeithainského ležení. Dvorské vystupování by jinak významně limitovalo jejich každodenní interakce.⁴⁵ Tuto přátelskou atmosféru dokládá též dopis císařského diplomata Fridricha Heinricha ze Seckendorffu princovi Evženovi Savojskému. Seckendorff napsal, že si pruský král připil na zdraví se zástupci všech regimentů, tedy celkem dvacetosmkrát, a mohl následkem toho konstatovat, že byl Fridrich Vilém I. vínem poněkud opojen.⁴⁶ Toto úctyhodné číslo přiznal ve svém dopise snad s jistým obdivem, hodným člena Společenství proti střízlivosti, jehož mnozí další členové byli aktu přítomni.⁴⁷

Tato ceremonie nebyla během zeithainského ležení jediným gestem, které potvrdzovalo vztah mezi panovníkem a armádou. Manévry u Zeithainu podtrhovaly význam Augusta Silného (popř. saského prince) jako nejvyššího velitele saského vojska. Nikoliv však pouze symbolicky, poněvadž August Silný využil času před

44 August Silný je také součástí popisů, ale přípitky důstojníků směřují k pruskému králi. Na tisku je pak zobrazen polský král v sedě. Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden, Abschied aller Generals und Offiziers der sämtlichen Sächsischen Armée von Ihre Majestée von Preussen, 1730, Aufn. Nr. df_dat_0008562.

45 MATZKE, Judith. *Gesandtschaftswesen und diplomatischer Dienst Sachsens 1694–1763*. Dresden: Leipziger Universitätsverlag, 2011, s. 298.

46 „Den 26ten darauf wurde die ganze Armée von gemeinen Soldaten an, biß zum Feld Marchall tractiret, womit der ganze Tag zugebracht, der König von Preußen aber etwas berauschet worden, indem er denen Regimenten weiß von der ganzen Generalität vorgeführten Ober Officiers par Regiment ein Glaß und also 28. Gläßer getruncken,“ Österreichisches Staatsarchiv Wien, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Große Korrespondenz 112 b, fol. 1 (3. 7.). Seckendorffův počet přípitků se rozchází s počtem zastoupených regimentů (v plánu je jich zobrazeno 26). Je možné, že si král připil ještě s dalšími lidmi zvlášť.

47 Jinak střídmý a šetrný Seckendorff holdoval pití vína, což sdílel také s pruským a polským králem. ROUS, Anne-Simone. Der Weinkeller als Schlachtfeld: Die »Société des antisobres« als militärischpolitischer Geheimbund zwischen Sachsen und Preußen. In: SEGESSER, Daniel Marc, GAHLEN, Gundula a WINKEL, Carmen, eds. *Geheime Netzwerke im Militär 1700–1945*. Paderborn: Brill Schöningh, 2016, s. 48–52, zde s. 27–28; KUNTKE, Bruno. *Friedrich Heinrich von Seckendorff (1673–1763)*. Husum: Matthiesen Verlag, 2007, s. 143–144. Hladký průběh události jistě umožňovala neformálnost Fridricha Viléma I., který ignoroval na svoji dobu běžné a vyžadované ceremoniální vystupování. HRBEK, Jiří, ed. *Panovnický majestát: Habsburkové jako čeští králové v 17. a 18. století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2021, s. 346; MATZKE, pozn. 45, s. 312.

oficiálním zahájením manévřů a sám se ujal vedení výcviku celého vojska.⁴⁸ August Silný, jenž sám měl vřelý vztah k vojsku, tím naplňoval válečnický ideál doby.⁴⁹ Přesto takováto přímá a předem připravená interakce krále/králů s důstojníky byla v ležení unikátní. Jednak se tento akt konal na samém konci vojenského ležení, jednak byl svým obsahem odlišný. Hlavním aktérem byl pruský král, který si připíjel se saskými důstojníky po dvě hodiny – něco skutečně neobvyklého. Zároveň tato ceremonie doznávala kvalitu saského vojska a podtrhovala přátelské vztahy Saska a Braniborsko-Pruska. Nakonec je v ní možné z pohledu vojenské historie pozorovat proces budování stále armády, kdy panovníci přímo jednají s důstojníky své armády.

ZÁVĚREM

Saská armáda prováděla své manévry podle jednotných předpisů, tzv. reglementů, které navazovaly na soudobou diskusi vojenských teoretiků. Je proto možné tvrdit, že kurfiřtské vojsko bylo po povelové stránce kvalitativně srovnatelné s ostatními moderními evropskými armádami. Ukázky přitom byly pro obecnost systematicky odstupňovány. Prezentovaly se nejprve jednotlivé části armády a základní manévry, které postupně gradovaly, jak co do velikosti, tak do komplexnosti. Zároveň se v průběhu několikátýdenních kulturně-vojenských slavností prezentace přesouvala z ukázek čistě teoretických k ukázkám praktickým. Ze způsobů nasazení armády v kolonách, liniích a karé se staly dynamické nepravé bitvy prezentující všestrannost a disciplínu saské armády. Přehlednost, řád a vyrovnanost linií v ukázkách zároveň korespondovaly s formujícím se společenským očekáváním, že ideální válka by měla být kontrolovatelná a vysvětlitelná, což koreluje i se zřetel dem námi zkoumaného pramene.

Tuto snahu, demonstrovat saskou armádu ve světle dobových válečnických ideálů, je možné spatřit ve zkoumaném prameni zejména v ukázce polní bitvy, ve které

48 BESCHORNER, pozn. 28, s. 57. Jako velitel a panovník byl posléze polský král zobrazen v plánech dokumentujících cvičení u Czerniakowa v roce 1732. Na něm je možné spatřit Augusta Silného, jak ze svého trůnu vede přehlídku polské armády. *Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden, Exercices et mouvements militaires des troupes de Sa Majestete le Roi de Pologne au Campement proche de Varsovie au mois d'Août 1732, sign. Mscr.Dresd.J.20.* Obdobné zobrazení bychom mohli nalézt již na dvoře Ludvíka XIV. (1638–1715). FOUCAULT, Michel. *Dohlížet a trestat: Kniha o zrodu vězení.* Praha: Dauphin, 2000, s. 7–8.

49 Panovníci 18. století se stylizovali do role vojáků a obránců své země. HENSHALL, Nicholas. *The Myth of Absolutism: Change and Continuity in Early Modern European Monarchy.* New York: Longman, 2013, s. 159; STARKEY, Armstrong: *War in the Age of the Enlightenment, 1700–1789.* Westport: Praeger, 2003, s. 69–71.

došlo k rozbití protivníkovy linie. Porážka zde byla vyjádřena právě úplným rozvrácením pravidelného řádu na jedné straně, zatímco strana vítězná si uchovala precizně vyrovnané linie. Vítězné jezdectvo se chovalo stejně zákonitě a systematicky jako dobře seřízený stroj, když se v sedmém plánu vytočilo proti pěším útvarům i ve chvíli, kdy zrovna dokončilo závažný střet. Vše se dělo v pravých úhlech, přehledně a kontrolovaně. Geometrické tvary či obrazce, které při ukázkách vznikaly, byly soudobou snahou uchopit chaotickou válku a dát jí (vědecký) řád.⁵⁰

Na vrcholu tohoto řádu se přirozeně nacházel August Silný jako vrchní velitel saské armády, jenž byl příležitostně zastupován svým synem Fridrichem Augustem. Odkazy na jejich válečnou zdatnost je možné nalézt na mnoha místech, včetně postavení saského prince před vlastní armádou, spaní ve stanovém táboře (odkazujícím na křesťanský boj proti osmanské říši) spolu s vojskem, nebo osobní předávání rozkazů vojákům na pláni skrze výstřely z děl. Přeneseně tak oba muži naplňovali roli válečníků. Několikatýdenní ležení saské armády dále prokázalo, že August Silný může shromáždit na jednom místě 27 tisíc vojáků, které po celou dobu konání slavnosti zvládne zásobit ve více než dostačující kvalitě, spolu s více než 300 urozenými hosty. To vše v dokonale ovládnutém prostoru, což bylo možné jen díky pečlivé a výkonné administrativě. Kulturně-vojenské slavnosti tímto způsobem dokázaly ekonomickou a logistickou sílu saského kurfiřtství, a tedy i jeho vojenskou připravenost.

Úspěch panovnické reprezentace Augusta Silného v zeithainském ležení byl značný, přičemž svazky plánů dokumentující vojenské manévry byly jen jedním jejím dílem. Oblast manévrů se stala i v budoucnu cvičištěm saské, popř. německé armády a zůstala s nimi přinejmenším v regionální paměti silně spojena. Ještě v současnosti se vojensko-historické spolky věnují připomínání této události na každoročních rekonstrukcích, které mají vyvrcholit v roce 2030 u příležitosti 300. výročí.⁵¹

50 BOTHE, pozn. 3, s. 52–53.

51 *Lustlager Zeihain*. Online. Dostupné z: <https://lustlager.info/de/>. [cit. 15. 5. 2024].

PRAMENY A LITERATURA

Knihovna Benediktinského opatství Rajhrad, Grundrisse des Campements bey Zeitheyen 1730, sign. R – DCCCLXXXVIII.

Moravský zemský archiv v Brně, Rodinný archiv Haugviců, inv. č. 258, sign. A19; inv. č. 551, sign. F2.

Österreichisches Staatsarchiv Wien, Allgemeines Verwaltungsarchiv, Familienarchiv Harrach, Fam. in spec 610. 15.

Österreichisches Staatsarchiv Wien, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Große Korrespondenz 112 b.

Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden, Abschied aller Generals und Offiziers der sämtlichen Sächsischen Armée von Ihre Majestée von Preussen, 1730, Aufn. Nr. df_dat_0008562.

Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden, Exercices et mouvements militaires des troupes de Laq Majestete le Roi de Pologne au Campement proche de Varsovie au mois d’Août 1732, sign. Mscr.Dresd.J.20.

BERKOVICH, Ilya. *Motivation in War: the Experience of Common Soldiers in Old-Regime Europe*. Cambridge – New York: Cambridge University Press, 2017. ISBN 978-1316618103.

BESCHORNER, Hans. Beschreibungen und bildliche Darstellungen des Zeithainer Lagers von 1730. *Neues Archiv für sächsische Geschichte*. Dresden: Wilhelm Baensch Verlagshandlung, 1906, Band 27, s. 103–151. ISSN 0944-8195.

BESCHORNER, Hans. Das Zeithainer Lager von 1730. *Neues Archiv für sächsische Geschichte*. Dresden: Wilhelm Baensch Verlagshandlung, 1907, Band 28, s. 50–114, 200–252. ISSN 0944-8195.

BOTHE, Jan Philipp. „Martialische Lustbarkeiten“: Die Inszenierung des Zeithainer Lagers (1730) zwischen Hof und Militär. *Archiv für Kulturgeschichte*. Köln: Böhlau Verlag, 2019, Band 101, Heft 1, s. 29–60. ISSN 0003-9233.

BURKE, Peter. *The Fabrication of Louis XIV*. New Haven – London: Yale University Press, 1992. ISBN 978-0300059434.

COUFALOVÁ, Iveta. *Král-konvertita: Panovnická konverze Augusta Silného a její reflexe v saském veřejném prostoru především mezi dvěma luteránskými jubilei (1717/1730)*.

Disertační práce. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, 2021.

COUFALOVÁ, Iveta. „Schaut wie A: Rex seine Armee jetzt speiset...“ Štola Augusta Silného: jídlo a reprezentace moci ve vojenském ležení u Zeithainu (1730). In: JEDLIČKOVÁ, Blanka, ed. *Krajiny prostřených i prázdných stolů. I., Evropská gastronomie v proměnách staletí*. Pardubice – Polabiny: Univerzita Pardubice, 2016. ISBN 978-80-7560-026-4.

DARNTON, Robert. *Velký masakr koček a další epizody z francouzské kulturní historie*. Praha: Argo, 2013. ISBN 978-80-257-0862-0.

- DUFFY, Christopher. *The Military Experience in the Age of Reason*. New York: Taylor and Francis, 1987. ISBN 0-07102-1024-8.
- FOUCAULT, Michel. *Dohlížet a trestat: Kniha o zrodu vězení*. Praha: Dauphin, 2000. ISBN 80-86019-96-9.
- HENSHALL, Nicholas. *The Myth of Absolutism: Change and Continuity in Early Modern European Monarchy*. New York: Longman, 2013. ISBN 978-0-582-05617-6.
- HRBEK, Jiří, ed. *Panovnický majestát: Habsburkové jako čeští králové v 17. a 18. století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2021. ISBN 978-80-7422-804-9.
- KONEČNÝ, Tomáš. Urození hosté Augusta Silného: Šlechta z habsburské monarchie na vojenských manévrech u Zeithainu (1730). *Theatrum Historiae*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2022, No 31, s. 7–29. ISSN 2571-0621.
- KONEČNÝ, Tomáš. *Vojenská prezentace Augusta II. Silného: Kulturně-militární analýza plánů cvičení saské armády u Zeithain v roce 1730*. Bakalářská práce. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, 2021.
- KONEČNÝ, Tomáš. *Vojenské ležení u Zeithainu očima diplomatů: Analýza korespondence Leopolda Viléma z Valdštejna a Fridricha Heinricha ze Seckendorffu*. Magisterská práce. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, 2024.
- KROLL, Stefan. *Soldaten im 18. Jahrhundert zwischen Friedensalltag und Kriegserfahrung: Lebenswelten und Kultur in der Kursächsische Armee 1728–1796*. Paderborn – München – Wien – Zürich: Brill Schöningh, 2006. ISBN 3506729225.
- KŘÍVOVÁ, Petra. *Mapová sbírka knihovny benediktinského kláštera v Rajhradě. Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska: sborník z 16. odborné konference Olomouc, 13.–14. listopadu 2006*. Brno: Vědecká knihovna v Olomouci et al., 2008, s. 17–19. ISBN 978-80-7053-276-8.
- KUNTKE, Bruno. *Friedrich Heinrich von Seckendorff (1673–1763)*. Husum: Matthiesen Verlag, 2007. ISBN 978-3786814917.
- LYNN, John. *Battle: a History of combat and culture*. New York: Westview Press, 2008. ISBN 0-8133-3372-5.
- MATZKE, Judith. *Gesandtschaftswesen und diplomatischer Dienst Sachsens 1694–1763*. Dresden: Leipziger Universitätsverlag, 2011. ISBN 978-3865834997.
- MIKOSCH, Elisabeth a SCHUCKELT, Holger. Das sächsische Janitscharenbataillon beim Zeithainer Lager 1730. In: *Im Lichte des Halbmonds: Das Abendland und der türkische Orient*. Dresden: Staatliche Kunstsammlungen Dresden, 1995, s. 289–295. ISBN 978-3-361-00447-4.
- MÜLLER, Reinhold. *Die Armee Augusts des Starken: Das sächsische Heer von 1730 bis 1733*. Berlin: Militärverlag der Deutschen Demokratischen Republik, 1984. ISBN 978-3-327-00229-2.
- NOSWORTHY, Brent. *The Anatomy of Victory: Battle Tactics 1689–1763*. New York: Hippocrene Books, 1990. ISBN 0-87052-014-8.

PRCHAL, Vítězslav. Z rytíře důstojníkem aneb k proměněnám militární maskulinity v raném novověku. In: HRDLIČKA, Josef, KRÁL, Pavel a SMÍŠEK, Rostislav, eds. *Symbolické jednání v kultuře raného novověku: věnováno Václavu Bůžkovi k jeho životnímu jubileu*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2019, s. 183–197. ISBN 978-80-7422-666-3.

ROUS, Anne-Simone. Der Weinkeller als Schlachtfeld: Die »Société des antisobres« als militärischpolitischer Geheimbund zwischen Sachsen und Preußen. In: SEGESSER, Daniel Marc, GAHLEN, Gundula a WINKEL, Carmen, eds. *Geheime Netzwerke im Militär 1700–1945*. Paderborn: Brill Schöningh, 2016, s. 48–52. ISBN 978-3-506-77781-2.

RUZICKA, Dagmar. *Friedrich Wilhelm Graf von Haugwitz (1702–1765): Weg, Leistung und Umfeld eines schlesisch-österreichischen Staatsmannes*. Frankfurt am Main: Verlag Neue Wissenschaft, 2002. ISBN 3-932492-48-X.

STARKEY, Armstrong. *War in the Age of the Enlightenment, 1700–1789*. Westport: Praeger, 2003. ISBN 978-0275972400.

VOGELTANZ, Jan. *Malý slovník starého vojenského názvosloví*. Praha – Litomyšl: Paseka, 2008. ISBN 978-80-7185-928-4.

WOHLMUTH, Petr. *Krev, čest a hrůza: historická antropologie pevnostní války na příkladu britských deníků z obléhání pevnosti Bergen op Zoom z roku 1747*. Praha: Scriptorium, 2017. ISBN 978-80-88013-49-5.

ZWOCH, Gerhard. *Das Zeithainer Lustlager 1730–2005. Zum Jubiläum des Campements der Armee Augusts des Starken zwischen Mühlberg und Großenhain*. Großenhain: Aspekte Verlag, 2005. ISBN 3-9809140-3-8.

ELEKTRONICKÉ ZDROJE

Königlich-Polnischer und Churfürstlich-Sächsischer Hoff- und Staats-Calender auf das Jahr 1731. Online. Dostupné z: <https://digital.slub-dresden.de/werkansicht/dlf/440514/1>. [cit. 15. 5. 2024].

Military review at Zeithain and Mühlberg. Online. Dostupné z: <https://militarymaps.rct.uk/miscellaneous/military-review-at-Zeithain-and-muhlberg-1730>. [cit. 20. 4. 2024].

Lustlager Zeihain. Online. Dostupné z: <https://lustlager.info/de/>. [cit. 15. 5. 2024].

Règlement concernant l'exercice et les manouvres de l'infanterie : du premier aout 1791. Online. Dostupné z: <https://archive.org/details/rglementconcer12fran/page/34/mode/2up>. [cit. 24. 10. 2024].

KLÍČOVÁ SLOVA: Augustus Silný (1670–1733), Zeithainer Lustlager, vojenská reprezentace, Sasko, Sasko-Polsko, panovnická reprezentace, campement, manévry

ZUSAMMENFASSUNG

Die militärische Repräsentation August des Starken: Eine kulturell-militärische Studie von Plänen der Übungsmanöver der sächsischen Armee bei Zeithain (1730)

Die Studie befasst sich mit dem repräsentativen Ausmaß der Manöver der sächsischen Armee bei Zeithain im Jahr 1730, die von August dem Starken, Kurfürsten von Sachsen und König von Polen, abgehalten wurden. Durch eine Analyse der Sammlung militärischer Pläne aus der Bibliothek der Benediktinerabtei in Rajhrad, welche die einzelnen Truppenmanöver dokumentieren, finden wir eine Antwort auf die Frage, auf welche Art und Weise die sächsische Armee, die soeben eine mehrjährige Reform durchlaufen hatte, der breiten Öffentlichkeit und Hunderten von adligen Gästen, unter denen sich auch der preußische König Friedrich Wilhelm I. befand, vorgeführt wurde.

Die militärischen Vorführungen wurden systematisch gestaffelt. Zuerst wurden dem Publikum die einzelnen Teile der Armee und grundlegende Manöver vorgestellt, die schrittweise sowohl in ihrer Größe als auch in ihrer Komplexität wuchsen. Gleichzeitig verschob sich im Laufe der mehrwöchigen kulturell-militärischen Feierlichkeiten die Präsentation von rein theoretischen zu praktischen, kampf-einsatzähnlichen Vorführungen. Durch diese Abfolge wurde die Umsetzung der neu eingeführten Vorschriften erstmals großflächig deutlich sichtbar.

Obwohl die militärische Repräsentation des Zeithainer Lagers primär der Demonstration der Gefechtsbereitschaft der sächsischen Armee diene, unterlagen die militärischen Vorführungen anderen, ebenso wichtigen Einflüssen. Die Übersichtlichkeit, Kontrollierbarkeit und das geometrische Arrangement der Formationen in den Vorführungen entsprachen der sich herausbildenden gesellschaftlichen Erwartung, dass die Kriegsprinzipien logisch erklärbar sein sollten. Das strikte Einhalten der Linienkämpfe sollte somit die Annäherung an dieses Ideal verdeutlichen. Nicht weniger wichtig musste jedoch der ästhetische Eindruck dieser Übungen sein, da einige Formationen ausschließlich für ihren visuellen Eindruck geschaffen wurden. Die Kontrolle über die Manöver, unterstützt durch strenge Disziplin, die Präzision der Formationen und das reiche Begleitprogramm, zeigten nicht nur die militärische Stärke, sondern auch die Macht von August dem Starken.

INTERAKTIVNÍ PROSTORY PRO RODINY S DĚTMI: NA PŘÍKLADU MUZEA BRNĚNSKA

Monika Mikulášková

Dětský koutek, herna, interaktivní prostor pro děti, dětská hřiště,¹ interaktivní ateliér nebo zóna. V muzejní praxi se setkáváme s různorodými pojmy, které muzea používají, aby dala návštěvníkům srozumitelně najevo, že v dané výstavě je i prostor dedikovaný dětským návštěvníkům. Stejně výrazy využívají muzejní profesionálové často i v komunikaci s kolegy. V tomto textu budeme jako primární používat označení *interaktivní prostor* vycházející z označení využívaného v anglickojazyčné literatuře *interactive spaces*. Tento termín dostatečně vyjadřuje jistou samostatnost popisovaného prostoru, jeho interaktivní charakter, ale zároveň přímo neimplikuje využití výhradně dětskými návštěvníky a lépe tedy odráží intencionalitu tohoto prostoru důkladně promyšleného odborně vzdělaným pracovníkem.

INTERAKTIVITA, PARTICIPACE A FREE-CHOICE LEARNING

Jako *interaktivní* jsou označovány takové prvky muzejně prezentačního jazyka, které návštěvníkovi nabízí možnost aktivně vstupovat do kontaktu s muzejním obsahem, v anglickojazyčné literatuře se setkáváme také s označením *hands on*, tyto pojmy jsou v anglických textech zaměnitelné.² Druhý zmiňovaný výraz *pregnantněji* implikuje fyzické zapojení návštěvníků, často přímou manipulaci s vybranými objekty. George Hein upozorňuje, že prvky vyzývající k interakci by neměly být pouze možností učinit daný pohyb nebo úkon, ale měly by být vedle *hands on* také *minds on*.³ Jejich autoři by tedy měli věnovat pozornost procesům učení a uvažování, stanoveným cílům a jednoduše řečeno tomu, co návštěvník ze samotné interakce

1 ŠEBOROVÁ, Silvie. Dětská hřiště v galeriích. *Art and Antiques*. Online. 2023, únor. Dostupné z: <https://www.artantiques.cz/detska-hriste-v-galeriich>. [cit. 20. 5. 2024].

2 CAULTON, Tom. *Hands-on Exhibitions: Managing Interactive Museums and Science Centers*. London: Routledge, 2006, s. 2.

3 HEIN, George. *The Constructivist Museum*. Online. *Journal of Education in Museums*. 1995, č. 16, s. 21–23. Dostupné z: https://www.billabbie.com/fieldtrips/1b_Hein1995_ConstructivistMuseum.pdf. [cit. 20. 5. 2024].

získává. V minulosti byla někdy interaktivita zaměňována s multimediálností nebo obecně s využitím techniky, ale v současnosti jsou již v praxi běžně oba pojmy rozlišovány, ačkoliv se samozřejmě mohou překrývat. Moderní technologie nabízejí široké možnosti interaktivních propojení, jak poznamenává Nina Wančová: „Technologie a interaktivní storytelling rozšířily možnosti muzejního výstavnictví.“⁴

Kromě již zmíněných termínů se v posledních desetiletích objevila také idea participativních prvků v muzejních výstavách. Jejich podstatou, jak název napovídá, je přímá účast návštěvníků na dotvoření výstavy v míře, kterou si muzejník stanoví. Participace v muzeu stojí na základě poznání skutečnosti, že muzea vnímají vztah s návštěvníkem jako rovnocenný, společně vytvářejí prostor a kontexty, ve kterých návštěvník poznává, učí se, relaxuje, zamýšlí se. Ačkoliv se mohou pojmy *interaktivita* a *participace* z pohledu mnoha muzejních pedagogů překrývat, jak uvádí Terra Feast, Nina Simon vymezuje hranici mezi těmito pojmy poměrně jasně: participativní aktivity předpokládají, že návštěvníci přispějí vlastními myšlenkami, předměty a kreativními vyjádřeními.⁵ Kromě jednotlivých prvků ve výstavách mohou být podobnými principy řízeny i větší celky: výstavní projekty, rozhodovací procesy uvnitř muzea nebo sbírkotvorná činnost.

Z pohledu pedagogické teorie stojí výše zmíněné principy na dvou základních zjištěních. Pro velké procento návštěvníků není ideální vzdělávací situací pasivní přijímání informací převážně zrakem. Velká část návštěvníků muzeí preferuje jiné cesty: zapojení většího množství smyslů včetně zraku, kladení otázek, vlastní badatelské činnosti a podobně. Muzejní prezentaci se tu otevírá široká paleta možností muzejně pedagogických přístupů, které lze aplikovat ku prospěchu nejen dětských návštěvníků. Ostatně skutečnost, že principy, jež klasické schéma pasivního návštěvníka narušují, stále bohužel převládají spíše ve tvorbě pro děti, je jedním z velkých dluhů české muzejní prezentace. Právě interaktivní části výstav se podle Julie Kathryn Hunt odlišují od ostatních prostor muzea tím, že nabízejí odlišný typ zážitku a možnosti zapojit se do jiné aktivity.⁶

Druhý důležitý aspekt je uvědomění si skutečnosti, že při běžné návštěvě (bez využití speciálního programu) se v čiré podobě realizuje *free-choice learning*. Jak uvádí John Falk, který termín etabloval, návštěvníci si během prohlídky sami volí,

4 WANČOVÁ, Nina. Discover stories from the 20th century : interactive and multimedia exhibition evaluation. In: *Museologica Brunensia*. Brno: Masarykova univerzita, 2023, roč. 12, č. 1, s. 29.

5 FEAST, Terra. *Integrated, Interactive Learning in Museums*. Online. In: Boise State University, 2014. Dostupné z: https://scholarworks.boisestate.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1005&context=art_gradproj. [cit. 20. 5. 2024].

6 HUNT, Julia Kathryn. *Emerging Trend with Interactives in Art Museums*. In: University of Washington, Libraries, 2013. Dostupné z: <https://digital.lib.washington.edu/server/api/core/bitstreams/ecbe6d0a-cfa0-4eb4-bc39-d24fe09a6a23/kontent>. [cit. 20. 5. 2024].

čemu se budou věnovat, do čeho investují svou energii a čas. Jinými slovy základní charakteristikou učení, ke kterému v muzeích dochází, je jeho selektivnost.⁷ Nelze tedy očekávat, že návštěvník projde vše ve stanoveném pořadí a předpokládané intenzitě zapojení, je třeba nabízet různé možnosti učení, interaktivní prvky, které jsou uživatelsky připravené tak, aby edukativně fungovaly samy o sobě.

POSTAVENÍ DĚTÍ V MUZEÍCH A KONCIPOVÁNÍ INTERAKTIVNÍCH PROSTOR

Důsledný průzkum návštěvnických skupin v muzejní pedagogice vedl k tomu, že se jednotlivým segmentům, děleným zejména podle věku nebo specifických potřeb, začala věnovat koncentrovaná pozornost a začaly se připravovat projekty se zvláštním zřetelem například na nevidomé návštěvníky nebo seniory. Rozčleňování prvků muzejně výstavních sdělení specificky pro jednotlivé návštěvnické skupiny vede ke zvyšování komfortu návštěvníků a k tomu, že je pro ně výstava přístupnější. Zároveň ale může uvažování nad návštěvnickými skupinami vyústit v „odsouvání“ návštěvníků do vymezených prostor. Takovými prostory jsou právě ony dětské koutky z úvodu tohoto textu. Proto je jedním z dilemat, které před tvůrci výstav stojí, vyvážení mezi vytvořením prostoru, který je pro všechny, je inkluzivní, nabízí interakci mezi různými návštěvnickými segmenty, a zajištěním prostoru, který je bezpečným a příjemným prostředím pro prožívání návštěvy. V praxi jde často o to, zda aktivity určené primárně pro rodiny s dětmi vyčleňovat do samostatných „koutků“ či „heren“, nebo je spíše zahrnovat do společných prostor. Kromě otázky vyvážení mezi interakcí a prostorem pro vlastní prožívání otevírá vytačování aktivit pro děti mimo hlavní části muzejní výstavy ještě jednu zásadní otázku: Dochází v těchto prostorech stále k muzejní edukaci, pokud v nich nejsou umístěny muzeálie?

Při koncipování interaktivních prostor nejsou podstatné pouze vzdělávací cíle v závislosti na cílových skupinách, jež je budou využívat, ale také zásady, které vyplývají z výzkumů potřeb návštěvníků. Kolektiv autorů textu *Rethinking Interactivity* shrnuje dlouhodobé výzkumy zaměřené na fungování zapojení a interakce ve světle většího využívání techniky. Autoři doporučují koncentrovat se na sociální interakci, na vytvoření nenahodilé, intencionální a déletrvající interakce

7 FALK, John, H. a DIERKING, Lynn, D. *The Museum Experience Revisited*. New York: Routledge, 2016, s. 67.

s objekty a uvažovat i nad prostory pro soukromou a individuální interakci.⁸ Jak trefně poznamenávají stejní autoři, ať už přicházíme do muzea jako návštěvníci v rámci skupiny, nebo individuálně, vždy vstupujeme do určité formy komunikace s okolím, už jen tím, že sledujeme chování ostatních a reagujeme na ně.⁹

Autoři publikace *Galerijní a muzejní edukace 2* nabízejí dělení interaktivních zón, definovaných jako „...prostor s edukačně herním charakterem“,¹⁰ na několik typů: **technologické** (seznamují se způsobem a postupem výroby exponátů), **haptické** (jsou zaměřeny na poznávání hmatem), **tvůrčí** (seznamují s tématem prostřednictvím tvůrčí činnosti), **řemeslné** (umožňují vyzkoušet si jednoduché řemeslné techniky), **materiálové** (nabízejí kontakt a experiment s materiálem), **digitální** (využívají možnosti elektronických médií) a **herní** (přibližují témata výstavy hrou).¹¹ Při koncipování interaktivních prostor může být tato typologie inspirační, ale je třeba vnímat i to, že se jednotlivé varianty mohou doplňovat či překrývat. Například interaktivní prostory vycházející z metody tvořivé hry¹² budou (podle dělení uvedeného výše) na hranici tvůrčí, materiálové, řemeslné a herní interaktivní zóny.

MOŽNOSTI INTERAKTIVNÍCH PROSTOR: PŘÍKLADY Z PRAXE MUZEA BRNĚNSKA

Cesta k tomu, jak vyvážit všechny zmiňované proměnné, které nezřídka stojí v protikladu (například snaha naplnit sociální aspekt návštěvy stejně jako potřebu mít při vlastní interakci i prostor pro soukromí; vytvoření ideálních aktivit odpovídajících specifickým potřebám různých návštěvnických segmentů a zároveň prostoru, který je přívětivý všem; nabídnout multisenzorickou zkušenost, která nebude samoučelná nebo nahodilá), je komplikovaná a složitá. Podobně jako v mnoha jiných aspektech muzejní práce se jedná o kreativní proces, který prakticky nelze vnímat bez kontextu dané situace. Proto na následujících řádcích prozkoumáme

8 LEHM, Dirk von, HEATH, Christian a HINDMARSH, Jon. *Rethinking interactivity: design for participation in museums and galleries*. Online. Dostupné z: https://kclpure.kcl.ac.uk/ws/portalfiles/portal/9824070/Rethinking_Interactivity_Limerick20005.pdf. [cit. 20. 5. 2024].

9 HEATH, Christina a LEHM, Dirk von. *Misconstructing Interactivity at Interactive Learning in Museums of Art and Design*. Online. Dostupné z: https://media.vam.ac.uk/media/documents/legacy_documents/file_upload/5748_file.pdf. [cit. 20. 5. 2024].

10 *Galerijní a muzejní edukace 2. Vzdělávací programy Uměleckoprůmyslového muzea v Praze a Galerie Rudolfinum v letech 2012 a 2013*. Praha: Univerzita Karlova, 2013, s. 40.

11 *Ibid.*

12 O tvořivé hře více zde: SIDON, Carolina a SKŘIVÁNKOVÁ, Petra. *Tvořivá hra: metodika tvořivých činností v mateřské škole*. Říčany: Muzeum Říčany, 2020.

možnosti, výzvy a otázky spojené s interaktivními prostorami v muzeích na příkladech z praxe Muzea Brněnska.

Reinterpretace obsahu pro dětského návštěvníka

V roce 2023 se sešel mezipobočkový tým muzea, aby vytvořil výstavu u příležitosti výročí narození Jana Blahoslava. Tým se shodl, že hlavním tématem výstavy bude Jednota bratrská v Ivančicích v 16. a 17. století. Výstava *Srdce mé skládá píseň* byla primárně určena dospělým divákům s výraznějším zájmem o dějiny Ivančic a Jednotu bratrskou. Předpokládalo se, místní výstava zaujme také s ohledem na to, že probíhala v roce 500. výročí narození Jana Blahoslava, které akcentovala řada kulturních institucí v širším regionu. Zároveň chtěli autoři obsah výstavy zpřístupnit rodinám s dětmi, které muzeum navštěvují, a navrhnout vybrané aktivity tak, aby bylo možné je využít i během programů pro školní kolektivy. S ohledem na složitost tématu, ve kterém je pro dětské návštěvníky a jejich dospělý doprovod nezdůvodněná náročná se rychle zorientovat, bylo třeba se zaměřit na reinterpretaci obsahu výstavy. Na to byly použity dva hlavní nástroje: audioprůvodce pro děti v hlavní části výstavy a interaktivní prostor ve sklepení budovy. Audioprůvodce vedl návštěvníky k prohlížení a zamýšlení se nad vystavenými předměty. Následně přichází ve sklepním prostoru přivítala krátká animace, ve které se představil Jan Blahoslav a zval návštěvníky k využití jednotlivých interaktivních prvků. Aktivity zrcadlily základní myšlenky výstavy: Umožňovaly zjistit, že v Ivančicích fungovala tiskárna, kde se knihy překládaly (participanti hledali překlad latinského označení Ivančic *Insula Hortensi – Ostrov zahrad*), tiskly (výroba vlastní „literky“ – razítka s iniciálou) a také to, že ačkoliv se o tiskárně v tehdejších Ivančicích nejspíše vědělo, v samotných knihách byly informace o místě a roce vydání ukrývány (hledání data vydání na titulním listu jedné z knih). Objevily se zde i odkazy k modlitebně, která dnes již v Ivančicích nestojí, ale v hlavní části výstavy si mohli návštěvníci prohlédnout její vizualizaci (dřevěné kostky s nabídkou vystavení vlastní představy o modlitebně) nebo připomenutí bratrské školy (odpočinková zóna s čítárnou, která obsahovala mimo jiné pro dětského čtenáře převyprávěné příběhy pěti osobností významných pro téma výstavy, včetně Jana Blahoslava, a herním prostorem s kopíemi hliněných kuliček, s nimiž si mohli žáci ivančické bratrské školy krátit volnou chvíli).

Reflexe náročného tématu

Není vždy žádoucí nebo nutné koncipovat interaktivní prostor pro děti jako novou interpretaci obsahu výstavy, ale samotné téma a kurátorské pojetí výstavy si může žádat jiný přístup. Tuto skutečnost dobře ilustruje případ interaktivního prostoru pro děti ve výstavě *Smrt je jen začátek*, která se zaměřovala na téma pohřbívání

Pohled do interaktivního prostoru výstavy *Srdce mé skládá píseň*. (Muzeum v Ivančicích).

pohledem archeologie. Poměrně citlivé téma bylo v roce 2023 prezentováno v Podhoráckém muzeu v areálu kláštera Porta coeli. Zde autoři – s ohledem na téma – cítili potřebu ponechat případnou komunikaci obsahu dětem spíše v gesci doprovázejících dospělých a zaměřit se na to, co budou návštěvníci „potřebovat“ po prohlídce výstavy. Brzy bylo jasné, že spíše než další obsah je na závěr výstavy třeba umístit prostor připravený ke kontemplaci a zpracování zážitků. Interaktivní prostor měl navozovat dojem „světa na druhém břehu“, chceme-li „nebe“. Přívětivá místnost nabízela možnost pohodlně se uložit na sedací vaky, začíst se do knihy, zpodobnit svou představu o „místě za oponou“ výtvarně, vytvořit amulet, který si návštěvníci mohli odnést, či „obětovat“ na stěnu v muzeu. Prostor byl umocněn logickým navázáním na obsah výstavy, návštěvníci do něj vcházeli poté, co prošli temným prostorem evokujícím jeskyni Býčí skála.

Přímý kontakt s muzeálií

Dlouhodobou otázkou, která je ústřední při koncipování interaktivních prostor, je umísťování často křehkých muzeálií. V Muzeu Brněnska byly v tomto ohledu významné dva výstavní projekty zaměřené na výtvarné umění. Prvním z nich byla výstava *Selská moderna: Vladimír Drápal* v Muzeu ve Šlapanicích (2022). Pobočka

Interaktivní prostor připravený pro potřeby relaxace a kontempace po zpracování náročného tématu výstavy *Smrt je jen začátek*. (Podhorácké muzeum)

se dlouhodobě zaměřuje na práci s rodinami s dětmi zejména do šesti let, a tak bylo od počátku výstavy zjevné, že bude třeba téma rozmanitosti tvorby sochaře a malíře z nedaleké Tvarožné přiblížit i tomuto segmentu. Vzhledem k charakteru výstavy (šlo o retrospektivu díla významného regionálního umělce) vyvstaly obavy, že by umístění aktivit pro dětské návštěvníky do výstavy mohlo být do určité míry dehonestující a ohrožující pro vystavená díla. Proto bylo rozhodnuto oddělit hlavní výstavní část a interaktivní prostor. Ten se tentokrát zaměřoval opět na reinterpretaci obsahu první části výstavy, logicky ovšem výrazně vycházel z metod galerijní edukace a nabízel aktivity přibližující například autorovu práci s linií nebo zjednodušením. Celý prostor byl koncipován jako ateliér, ve kterém se děti stávaly „žáky Vladimíra Drápala“, svá díla tu mohly zanechat v blízkosti fotografie, na níž umělec pózoval právě ve svém ateliéru. Díky značnému množství děl, které se podařilo na výstavu získat, bylo možné umístit některá z nich i do interaktivního ateliéru. Například u práce s linií jako „návod“ sloužily originály kreseb koňských hlav, bezpečně adjustované za sklem. Pro inspiraci při experimentech s barvou si mohli návštěvníci prohlížet několik vybraných maleb, které byly pověšeny nad gaučem určeným k odpočinku. Návštěvníci tak byli v přímém kontaktu s muzeálieři a mohli se jimi inspirovat bez nutnosti využití kopií

Výstava *Selská moderna: Vladimír Drápal* – interaktivní prostor koncipovaný jako ateliér umělce. (Muzeum ve Šlapanicích)

nebo neustálého přecházení mezi interaktivním prostorem a předchozími částmi výstavy.

Tentýž postup byl využit a dále rozšířen na výstavě *Karel Krejčí, Oldřich Rosenbaum: přátelství, osudy, výtvarná tvorba* v Podhoráckém muzeu (2023). I zde se opakovala obava z rozměšňování aktivit přímo do hlavního výstavního prostoru, a proto byla interaktivitě věnována poslední místnost výstavy, v níž byla umístěna vybraná originální díla. Vzhledem k tomu, že se o této možnosti vědělo s velkým časovým předstihem, bylo možné aktivity nejen úžeji provázat s jednotlivými díly, ale zapracovat i drobné, avšak významné detaily, jako bylo například umístění obrazů v nižší výšce, aby byl pozorovací úhel uzpůsoben dětským návštěvníkům. Celý koncept interaktivního prostoru spojoval dva inspirační zdroje: metody galerijní edukace (zejména metody vyvinuté v rámci projektu *Artful Thinking* pro přímou facilitaci v muzeích a školách upravené pro muzejně výstavní didaktiku)¹³ a konkrétní příklad práce Van Gogh Museum v Amsterdamu, kde kolegové ve stálé

13 TISHMAN, Shari a PALMER, Patricia. *Artful Thinking: The Final Report*. Online. 2006. Dostupné z: <https://pz.harvard.edu/resources/final-report-artful-thinking>. [cit. 20. 5. 2024].

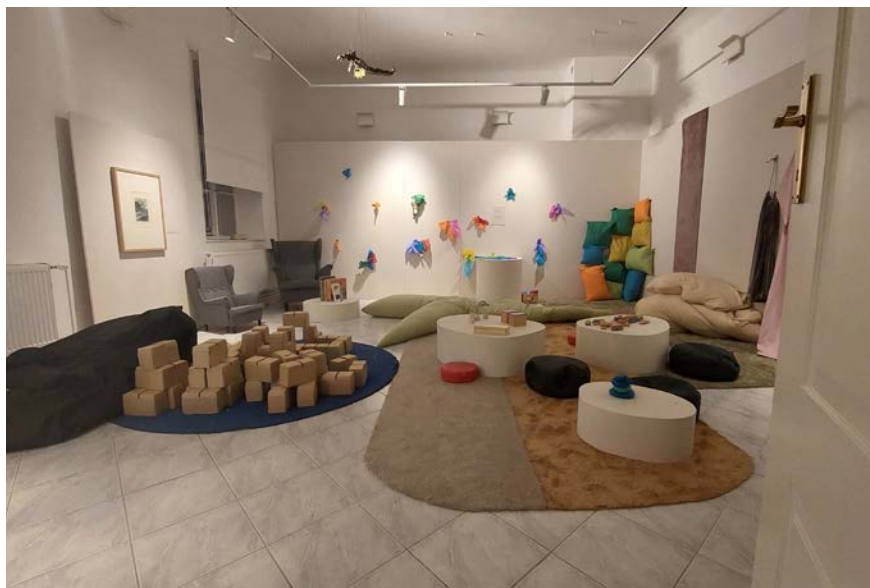

Výstava Karel Krejčí, Oldřich Rosenbaum: přátelství, osudy, výtvarná tvorba – interaktivní prostor ve výstavě. (Podhorácké muzeum)

expozici připravují speciální stěny pro dětské návštěvníky. Zde jsou vystavena a interpretována díla se zvláštním zřetelem na tento návštěvnický segment, texty jsou důkladně promyšlené tak, aby vzbudily zájem čtenářů a témata vybírána na základě předchozího pozorování interakcí malých návštěvníků s výtvarnými díly. Podobně byly ve výstavě v Podhoráckém muzeu nabídnuty zkrácené a zjednodušené životopisy obou vystavovaných umělců či aktivita, která povzbuzovala návštěvníky, aby si zkusili představit pokračování obrazu, načrtnout rychlý portrét na plexisklové rámy nebo označit všechny barvy, které dokáží na vybraném díle rozeznat.

Komplexní pojetí prostoru

Muzeálie byly umístěny i v interaktivním prostoru na výstavě *Princezna: pohádka, imaginace, umění* v Muzeu ve Šlapanicích v roce 2024, byť v tomto případě nestály natolik v jádru dění interaktivního ateliéru. I tentokrát bylo třeba navázat na téma výstavy, která prezentovala téma pohádky zejména v českém umění na začátku 20. století. Výstava nabízela díla umělců, kteří pracovali s velkým množstvím symbolů, odkazů, s motivy tajemna a nejasnosti. Výstava prezentovala princeznu jako pohádkovou postavu, zaměřovala se na atributy jejího zobrazování v uměleckém

Interaktivní prostor zaměřený na probuzení imaginace návštěvníků k výstavě *Princezna: pohádka, imaginace, umění*. (Muzeum ve Šlapanicích)

vyjádření a představovala i další hrdiny, s nimiž princezna interaguje, ovšem téma imaginace z názvu zůstávalo spíše skryto v druhém plánu. Imaginace se proto stala ústředním bodem interaktivního prostoru, v tomto případě označovaného jako *imaginativní prostor*, který byl částečně inspirován samotnými pohádkovými motivy, částečně sensorickými místnostmi pro uživatele s poruchou autistického spektra. Děti tu spolu s rodiči objevovaly lampy z optických vláken ukryté v malém tmavém prostoru, vibrující polštáře nebo si představovaly příšery ve zmuchlaném hedvábném papíru.

ZÁVĚREM

Interaktivní prostory v muzeích mohou plnit rozmanité funkce a přinášejí možnosti nabídnout návštěvníkům různorodé typy učení, zatímco organicky navazují na cíle a sdělení muzea. Jejich koncipování není nikdy zcela stejné, jedná se o kreativní práci úzce navázanou na kurátorský koncept i misi instituce. Nicméně autoři musí vždy zvážit:

- cílovou skupinu (zejména věk nejmladších návštěvníků, případně několika stěžejních věkových skupin, aby bylo možné kombinovat aktivity určené různým věkovým skupinám)
- téma výstavy a potřeby návštěvníků v jejím kontextu
- edukační cíle, které se budou v interaktivním prostoru realizovat
- metody, instalační prvky a design (včetně například barev nebo materiálů) i muzeálie použitelné pro naplnění vzdělávacích cílů
- údržbu interaktivních prvků, průběžnou evaluaci a případné úpravy v průběhu výstavy

Z výše uvedeného jasně vyplývá, že koncipování interaktivních prostor je týmovou prací, v níž je potřeba kombinovat vstupy kurátora a výtvarníka (popř. architekta) s poznatky muzejních pedagogů. Interaktivní prostory můžeme také vnímat jako určité „laboratoře“, v nichž testujeme různé přístupy k učení návštěvníků, naší pozornosti by však neměly unikát ani problémy, které byly nastíněny v předchozím textu. Koncipování interaktivních prostor a prvků je odborná práce, která by nikdy neměla stát na vedlejší koleji. Právě experimentování s interaktivitou může být cestou k dalšímu významnému vývoji ve výzkumu učení v muzeích a obecně v muzejní prezentaci.

PRAMENY A LITERATURA

CAULTON, Tom. *Hands-on Exhibitions: Managing Interactive Museums and Science Centers*. London: Routledge, 2006. ISBN 9780415165228.

FALK, John, H. a DIERKING, Lynn, D. *The Museum Experience Revisited*. New York: Routledge, 2016. ISBN 978-1611320459.

Galerijní a muzejní edukace 2. Vzdělávací programy Uměleckoprůmyslového musea v Praze a Galerie Rudolfinum v letech 2012 a 2013. Praha: Univerzita Karlova, 2013. ISBN 978-80-7290-700-7.

WANČOVÁ, Nina. Discover stories from the 20th century: interactive and multimedia exhibition evaluation. *Museologica Brunensia*. Brno: Masarykova univerzita, 2023, roč. 12, č. 1, s. 16–30. ISSN 1805-4722.

SIDON, Carolina a SKŘIVÁNKOVÁ, Petra. *Tvořivá hra: metodika tvořivých činností v mateřské škole*. Říčany: Muzeum Říčany, 2020. ISBN 978-80-904903-9-0.

ELEKTRONICKÉ ZDROJE

FEAST, Terra. *Integrated, Interactive Learning in Museums*. Online. In: Boise State University, 2014. Dostupné z: https://scholarworks.boisestate.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1005&context=art_gradproj. [cit. 20. 5. 2024].

HEATH, Christina a LEHM, Dirk von. *Misconstructing Interactivity at Interactive Learning in Museums of Art and Design*. Online. Dostupné z: https://media.vam.ac.uk/media/documents/legacy_documents/file_upload/5748_file.pdf. [cit. 20. 5. 2024].

HEIN, George. *The Constructivist Museum*. Online. *Journal of Education in Museums*. 1995, č. 16, s. 21–23. ISSN 10598650. Dostupné z: https://www.billabbie.com/fieldtrips/1b_Hein1995_ConstructivistMuseum.pdf. [cit. 20. 5. 2024].

HUNT, Julia Kathryn. *Emerging Trend with Interactives in Art Museums*. Online. In: University of Washington, Libraries, 2013. Dostupné z: <https://digital.lib.washington.edu/server/api/core/bitstreams/ecbe6d0a-cfa0-4eb4-bc39-d24fe09a6a23/kontent>. [cit. 20. 5. 2024].

LEHM, Dirk von, HEATH, Christian a HINDMARSH, Jon. *Rethinking interactivity: design for participation in museums and galleries*. Online. Dostupné z: https://kclpure.kcl.ac.uk/ws/portalfiles/portal/9824070/Rethinking_Interactivity_Limerick20005.pdf. [cit. 20. 5. 2024].

ŠEBOROVÁ, Silvie. *Dětská hřiště v galeriích*. *Art and Antiques*. Online. 2023, únor. Dostupné z: <https://www.artantiques.cz/detska-hriste-v-galeriich>. [cit. 20. 5. 2024].

TISHMAN, Shari a PALMER, Patricia. *Artful Thinking: The Final Report*. Online. 2006. Dostupné z: <https://pz.harvard.edu/resources/final-report-artful-thinking>. [cit. 20. 5. 2024].

KLÍČOVÁ SLOVA: muzejně výstavní didaktika, interaktivita, interaktivní prostory, hands on, dětský návštěvník, free-choice learning, rodiny s dětmi

ZUSAMMENFASSUNG

Interaktive Räume für Familien mit Kindern: Am Beispiel des Museums der Brünner Region

Der Text konzentriert sich auf das Thema interaktive und partizipative Ausstellungsbereiche, die primär auf das Besuchersegment Familien mit Kindern ausgerichtet sind. Im ersten Teil definiert die Autorin die grundlegenden Begriffe und pädagogischen Paradigmen, die für das betrachtete Thema von Bedeutung sind. Weiter macht sie sich Gedanken über die Stellung von Kindern als Museumsbesucher und über die Vor- und Nachteile der Erschaffung separater Räume, die sich an diese Zielgruppe richten. Abschließend beschreibt sie fünf Beispiele aus der Praxis der verschiedenen Zweigstellen des Museums der Brünner Region, welche die Vielfalt der Konzeption solcher Räume darlegen. Die Beispiele umfassen Ausstellungen von unterschiedlichem Charakter, was gleichzeitig die Gelegenheit schafft, eine Skala möglicher Ansätze bei der Erschaffung hochwertiger interaktiver Räume für Familien mit Kindern aufzuzeigen.

MATERIÁL

PALEOLITICKÉ, NEOLITICKÉ A ENEOLITICKÉ OSÍDLENÍ NA KATASTRECH MOKRÁ U BRNA A HORÁKOV

David Hons

Dříve samostatné, nyní z administrativního hlediska sloučené obce Mokrá a Horákov nabízejí z archeologického hlediska bohatou a nesmírně pestrout škálu nálezů. Z tohoto důvodu (a z důvodu zachování přijatelné délky textu) je v tomto textu oproti dřívějším obdobným příspěvkům¹ prezentováno pouze paleolitické, neolitické a eneolitické osídlení. Zbývající pravěké, středověké a novověké nálezy budou předmětem dalšího článku, potažmo článků. Význam nálezů učiněných v daném katastru je z archeologického hlediska nesmírný. Záměrem příspěvku je nahlédnout do nejstarší historie obcí a pokusit se v krátkosti představit hodnotu jednotlivých lokalit a jejich potenciál pro další výzkum. Jedná se zároveň o další dílek skládačky – systematického záměru sledovat dynamiku vývoje osídlení v prostoru mezi vodními toky Říčka, Rakovec a Litava (okr. Brno-venkov, Vyškov).

V článku je představeno přes 70 samostatných lokalit a více než tři desítky zachycených, blíže nedatovaných, pravěkých aktivit. Specifikem oproti předchozím katastrům, které byly předmětem autorova zájmu, je relativně malé množství nálezů spadajících před osmdesátá léta 20. století. Na katastru Mokrý-Horákov stojí za rapidním nárůstem nově známých lokalit především intenzivní těžba cementářských surovin v lomu Mokrý a neméně intenzivní snaha archeologů z ÚAPP (jmenovitě především P. Kose) i z dalších institucí zachránit co nejvíce archeologických informací. Na následujících stránkách najdeme řadu příkladů nutnosti archeologického dohledu nejen nad výstavbou, ale i nad tvorbou singletrailových stezek, mnohdy v prostorech, kde bychom dost možná žádné doklady lidské aktivity nečekali. V neposlední řadě je článek snahou souhrnně představit aktuální stav archeologického poznání obyvatelům dotčených obcí a ukázat, jak potřebná, či dokonce nutná je společná péče o historické dědictví.

1 Např. HONS, David. Pravěké a středověké osídlení na katastrech obcí Podolí a Velatice (okr. Brno-venkov). *Sborník Muzea Brněnska 2023*. Brno: Muzeum Brněnska, 2023, s. 105–136.

HISTORIE VÝZKUMU

Katastry obou obcí nalezneme severovýchodně od Brna. Jsou specifické tím, že zahrnují mírně zvlněnou krajinu na jihu a jihovýchodě, ale zasahují také do jižní části Moravského krasu, díky čemuž se poměrně výrazně zvedá jejich nadmořská výška a mění charakter typické jihomoravské, mírně zvlněné, krajiny. V současné době velkou část katastru pokrývají listnaté lesy a plocha mokerských vápenných lomů. Největší badatelský zájem v minulosti přitahovaly zejména jeskyně, které nalezneme podél toku Říčky. Jedná se o Pekárnu, Hadí jeskyni a Kůlničku. Především v prvně jmenované hledali amatérští i profesionální badatelé doklady života v pravěku a často byli úspěšní. Jmenovat můžeme J. Kniese, J. Wankla, později K. Absolona. Důležitý výzkum zde realizoval i B. Klíma a J. Svoboda pod hlavičkou archeologického ústavu v Brně.² Zatímco Pekárně dodaly v počátcích bádání věhlas především paleolitické nálezy (během Absolona výzkumu došlo k významnému rozšíření povědomí o jejím významu), pozdější revizní a systematické výzkumy dnešního Archeologického ústavu Akademie věd ČR v Brně pomohly pochopit využívání jeskyně i v dalších obdobích pravěku. Archeologické lokality se zde však nacházejí i v otevřeném prostoru. V trati Čtvrťky/Čtvrť zkoumali J. Stávek nebo I. L. Červinka zdejší neolitické osídlení.³ Z celkového hlediska však nebylo před rokem 1989 identifikováno v těchto katastrech tolik lokalit jako například v sousedním Podolí nebo Velaticích.⁴ Za výrazným kvantitativním nárůstem známých archeologických lokalit stojí stálé rozšiřování vápencového lomu severně od obce a zachování lesního prostředí na podstatné části katastru, kde byly v nedávných letech vytvořeny singletrailové trasy pro terénní kola. Díky vytrvalému zájmu především P. Kose z Ústavu archeologické památkové péče v Brně, který se zasadil o dokumentaci desítek menších lokalit, a práci P. Škrdly, M. Hložka a M. Kuči na výzkumech v oblasti lomu se podařilo značně rozšířit archeologické vědomosti o tomto prostoru. Již zmíněné lesní prostředí, které nebylo vystaveno intenzivní zemědělské činnosti, uchovalo památky na nejstarší lidskou činnost v této oblasti.

Danou oblast mapuje řada monografií, článků či dalších prací. V první řadě nelze opomenout souhrnnou práci L. Belcrediho a jeho kolegů,⁵ kteří v roce 1989 zpracovali dosavadní poznatky o archeologických lokalitách i pro tyto katastry. V případě Mokré-Horákova platí dvojnásob, že se naše znalosti o daném prostoru za

2 SKLENÁŘ, Karel, SKLENÁŘOVÁ, Zuzana a SLABINA, Miloslav. *Encyklopedie pravěku v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha: Libri, 2002, s. 212–214.

3 BELCREDI, Ludvík a kol. *Archeologické lokality a nálezy okresu Brno-venkov*. Brno: Okresní muzeum Brno-venkov, 1989, s. 41.

4 Ibid.

5 Ibid.

posledních 35 let výrazně posunuly, a proto je dobré již publikovaná data aktualizovat. Dále jmenujme například dílo J. Svobody,⁶ v němž najdeme i odkazy na další literaturu, či příspěvek P. Kose v publikaci o Santonu, kde je námi studovaný region stručně představen v širších souvislostech⁷. Z novějších článků, věnujících se dílčí problematice, jde například o příspěvky P. Kose zaměřené na otevřená sídliště paleolitu a neolitu v jižní části Moravského krasu⁸ a nové výšinné sídliště⁹ nebo práci P. Škrdly s kolegy věnující se výzkumu nové magdalénské stanice¹⁰. Desítky a stovky krátkých článků a zpráv byly publikovány v periodiku *Přehled výzkumů*. Zvláštní poděkování patří E. Urbanovi a D. Parmovi, s jejichž dovořením uvádím E. Urbanem objevenou a ověřenou výšinnou polohu jevišovické kultury (viz kap. 4.2), jejíž publikování bylo v době vzniku tohoto příspěvku připravováno.

METODY A ZDROJE

V článku jsou shromážděny archeologické lokality, které byly dohledávány v materiálech archivu AÚ AV ČR v Brně. Jde především o starší nálezné zprávy vzniklé před rokem 1989. Velká část informací pochází z archivu Ústavu archeologické památkové péče v Brně a z krátkých zpráv uváděných v periodiku *Přehled výzkumů*. Tyto zdroje se často vzájemně doplňují. Pro dohledání některých lokalit (případně pro jejich ověření) byl využit Státní archeologický seznam ČR, dostupný přes webové rozhraní.¹¹ Nedílnou součástí tvorby článku byly již publikované knihy a časopisy (viz výše a dále v textu). Cílem je shromáždit dostupné zdroje a vytvořit co nejucelenější představu o dynamice vývoje lidského osídlení v daném regionu, o využívání prostoru a přírodních zdrojů. Jak již bylo zmíněno, z důvodu velkého množství materiálu se text zaměřuje jen na paleolitické až eneolitické osídlení. Součástí článku je snaha o co nejpřesnější lokalizaci především starších výzkumů. Z toho důvodu je v závěru připojena tabulka zahrnující souřadnice jednotlivých

6 SVOBODA, Jiří a kol. *Paleolit Moravy a Slezska*. Brno: AÚ AV ČR, 2009.

7 KOS, Petr. Osídlení Tvaroženského Santonu a jeho okolí od pravěku po raný novověk. In: KOLÁŘOVÁ, Draga, ed. *Santon. Příroda a historie*. Tvarožná: obec Tvarožná, 2008, s. 40–61.

8 KOS, Petr. Otevřená sídliště z mladého paleolitu a neolitu v jižní části Moravského krasu. *Přehled výzkumů 1993–1994*. Brno: AÚ AV ČR Brno, 1997, s. 27–44.

9 KOS, Petr. Výšinné sídliště z pozdní doby kamenné u Mokré, okr. Brno-venkov. *Pravěk. Nová řada. 11/2001*. Brno: Ústav archeologické památkové péče v Brně, 2002, s. 101–113.

10 ŠKRDLA, Petr, KOS, Petr a PŘICHYSTAL, Antonín. Nová magdalénská stanice v jižní části Moravského krasu. *Přehled výzkumů 40 (1997–1998)*. Brno: AÚ AV ČR Brno, 1999, s. 51–63.

11 *Státní archeologický seznam ČR*. Online. Dostupné z: <https://geoportal.npu.cz/webappbuilder/apps/1041>. [cit. 27. 4. 2024].

lokalit ve formátu S-JTSK. Lokality byly podle míry přesnosti určení polohy rozděleny na kategorie 1–4, kdy 1 = přesná poloha naleziště, 2 = s přesností na několik desítek metrů, 3 = s přesností na střed tratě (potažmo schematického plánu), 4 = známe pouze katastr nálezů. V mapách, které jsou součástí textu, jsou vyznačeny pouze lokality s mírou přesnosti 1–3, poslední skupina s mírou přesnosti 4 je pouze uvedena jako samostatné nálezy pocházející z daného katastru a období. První část příspěvku se věnuje samotným lokalitám, seřazeným chronologicky od nejstarších po nejmladší. V diskusní části článku jsou analyzována vybraná období a poznatky srovnány se zjištěními z bližšího i vzdálenějšího okolí. Datace k jednotlivým obdobím jsou uváděny podle Archeobotanické databáze ČR, není-li uvedeno jinak.¹²

1. PALEOLIT

(PRO MORAVU CCA 780 TIS. – 8 000 PŘ. N. L.)¹³

Mapa č. 1

1. 1. STŘEDNÍ PALEOLIT

(300/250 000 – 45 000 PŘ. N. L.)

- Stará Hora (IV kóty 345; lok. 1). Při povrchovém sběru nalezen moustéřský hrot,¹⁴ který by mohl souviset se staršími nálezy K. Valocha v blízkém okolí¹⁵.
- Trnová (lok. 2), nalezen jeden staro/středopaleolitický úštěp¹⁶
- Horákov – U Myslivny (lok. 3). Ze starší povrchových sběrů pochází micoquienská industrie.¹⁷
- Pekárna (lok. 4). V materiálu získaném výzkumy v této jeskyni bylo nalezeno moustéřské drasadlo.¹⁸ M. Oliva hovoří o části industrie patřící pravděpodobně vyvinutému micoquienu.¹⁹

12 DRESLEROVÁ, Dagmar. CZAD – Archeobotanical database of Czech Republic. Online. Dostupné z: <https://web.arup.cas.cz/czad/dating.php?l=cz>. [cit. 27. 4. 2024].

13 OLIVA, Martin. *Encyklopedie paleolitu a mezolitu českých zemí*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2016.

14 KOS, Petr. Mokrý-Horákov (k. úz. Mokrý, okr. Brno-venkov). *Přehled výzkumů 40 (1997–1998)*. Brno: AÚ AV ČR Brno, 1999, s. 165–166.

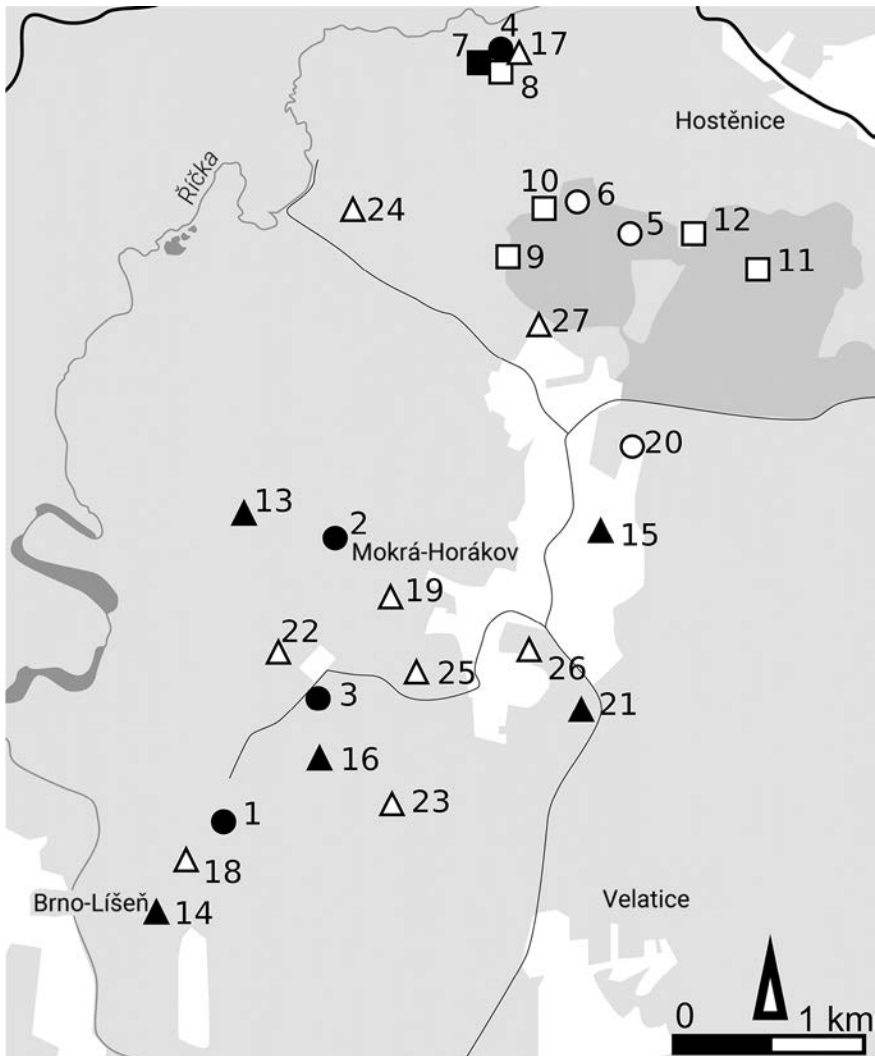
15 VALOCH, Karel. Sídliště diluviálního člověka na půdě Velkého Brna. *Příroda: měsíčník přírodovědecký s přílohou pro vyučování přírodovědné*. Brno, 1950, roč. 43, s. 22–26, 56–57.

16 KOS, Petr. Mokrý-Horákov (k. ú. Horákov, okr. Brno-venkov). *Přehled výzkumů 60-1*. Brno: AÚ AV ČR Brno, 2019, s. 164.

17 BELCREDI a kol., pozn. 3, s. 15.

18 ŠKRDLA, Petr. Pekárna (k. o. Mokrý, okr. Brno-venkov). *Přehled výzkumů 37*. Brno: AÚ AV ČR Brno, 1996, s. 42.

19 BELCREDI a kol., pozn. 3, s. 18.

Mapa č. 1 – Paleolit (D. Hons)

- – střední paleolit
- – mladý paleolit – aurignacien
- – mladý paleolit – epigravettién
- – mladý paleolit – magdalenién
- ▲ – mladý a pozdní paleolit
- △ – paleolit – obecný

1. 2. MLADÝ A POZDNÍ PALEOLIT (45 000 – 10 000 PŘ. N. L.)

Mapa č. 1

- Studénčný žleb (lok. 5). Při průzkumu byla nalezena industrie, snad datovatelná do aurignacienu.²⁰
- U obrázku/Lom II (lok. 6). Z výzkumu pocházejí nálezy datované do aurignacienu.²¹
- Pekárna (lok. 7). Při revizi získaného materiálu byl rozpoznán jeden fragment spadající do epigravettienu.²²
- Pekárna + Hadí jeskyně (lok. 8). Největší část paleolitické industrie, nalezené během různých sezón v obou jeskyních, především však v Pekárně, patří do období magdalénienu ze závěru mladého paleolitu.²³
- Lom I, V, VII (lok. 9). Během několika výzkumných sezon se podařilo objevit pozůstatky magdalénské stanice a obecně industrie spadající do mladého paleolitu.²⁴
- Lom II, U obrázku (lok. 10). Byla získána menší kolekce spadající do magdalénienu a několik souborů zařaditelných do mladého paleolitu.²⁵
- Lom III (lok. 11), kolekce štípaných nástrojů, datovaná do magdalénienu.²⁶ V blízkém okolí, které prakticky zaniklo těžbou v lomu, nálezy blíže neurčeného paleolitu.²⁷
- Lom X (lok. 12). Při výzkumu získána malá kolekce magdalénské industrie²⁸ a mladopaleolitických nálezů²⁹.

20 ŠKRDLA, Petr, KUČA, Martin a SCHENK, Zdeněk. Mokrý-Horákov (k. ú. Mokrý u Brna, okr. Brno-venkov). *Přehled výzkumů 50*. Brno: AÚ AV ČR Brno, 2009, s. 234–235.

21 Ibid.

22 ŠKRDLA, Petr. Mokrý-Horákov (k. ú. Mokrý u Brna, okr. Brno-venkov). *Přehled výzkumů 43*. Brno: AÚ AV ČR Brno, 2002, s. 135.

23 KLÍMA, Bedřich. *Archeologický výzkum plošiny před jeskyní Pekárnou*. Praha: Academia, 1974; SVOBODA, Jiří. Závěr výzkumu před jeskyní Pekárnou (k. o. Mokrý, okr. Brno-venkov). *Přehled výzkumů 32*. Brno: AÚ ČSAV Brno, 1990, s. 19–20; ŠKRDLA, Petr a LÁZNIČKOVÁ, Martina. Mokrý-Horákov (k. ú. Mokrý, okr. Brno-venkov). *Přehled výzkumů 40 (1997–1998)*. Brno: AÚ AV ČR Brno, 1999, s. 158–159.

24 ŠKRDLA, KOS a PŘICHYSTAL, pozn. 10; ŠKRDLA, Petr a KOS, Petr. Mokrý-Horákov (k. ú. Mokrý, okr. Brno-venkov). *Přehled výzkumů 40 (1997–1998)*. Brno: AÚ AV ČR Brno, 1999, s. 160–165; ŠKRDLA, Petr. Mokrý-Horákov (k. ú. Mokrý u Brna, okr. Brno-venkov). *Přehled výzkumů 42*. Brno: AÚ AV ČR Brno, 2001, s. 116–118.

25 ŠKRDLA, KUČA a SCHENK, pozn. 20; ŠKRDLA, Petr. Mokrý (okr. Brno-venkov). *Přehled výzkumů 40 (1997–1998)*. Brno: AÚ AV ČR Brno, 1999, s. 258–261; KOS, pozn. 8.

26 KOS, Petr. Mokrý-Lom, západ, (okr. Brno-venkov). NZ č. j. 6/95, 1995.

27 ŠKRDLA, Petr. Mokrý (okr. Brno-venkov). *Přehled výzkumů 38 (1993–1994)*.

Brno: AÚ AV ČR Brno, 1997, s. 103–107.

28 KOS, Petr. Mokrý-Horákov (k. ú. Mokrý u Brna, okr. Brno-venkov). *Přehled výzkumů 46*. Brno: AÚ AV ČR Brno, 2005, s. 198.

29 KOS, Petr. Mokrý-Horákov (k. ú. Mokrý u Brna, okr. Brno-venkov). *Přehled výzkumů 51*. Brno: AÚ AV ČR Brno, 2010, s. 288–289.

- Mordovny – U chlapečka (lok. 13), jeden fragment mladopaleolitického stáří³⁰
- Nová Hora/Zukalův kopec (lok. 14), nalezen mladopaleolitický úštěp³¹
- V Koutech (lok. 15). V jámě s neolitickými nálezy byla identifikována kolekce industrie z mladšího paleolitu.³²
- Ořečková seč (lok. 16). Při povrchových sběrem získali M. Oliva³³ a P. Šmacho³⁴ několik kusů mladopaleolitické industrie.

1. 3. PALEOLIT – OBECNÝ

Mapa č. 1

- Hadí jeskyně (lok. 17). V prostoru před jeskyní bylo nalezeno několik kusů blíže nedatovatelné paleolitické industrie.³⁵
- Stará a Nová Hora (lok. 18). Mezi kótami 350 a 326 byly v průběhu let shromážděny paleolitické nástroje bez možnosti bližší datace,³⁶ v širším měřítku lze k lokalitě zařadit i obdobné nálezy z Nového pole, jižně od Nové hory³⁷.
- Horákov III (lok. 19). Z daného prostoru pocházejí dva paleolitické kamenné nástroje.³⁸
- Skalka I (lok. 20), soubor paleolitické industrie, pravděpodobně aurignacien³⁹
- Macocha (lok. 21). Povrchovými sběry a pozdější exkavací⁴⁰ byla doložena kamenná industrie a pozůstatky mamuta,⁴¹ mohlo by jít o pozůstatky krátkodobého sídliště. M. Oliva uvažuje o mladopaleolitickém stáří (gravettien nebo magdalenien).⁴²

30 KOS, pozn. 16, s. 164.

31 ŠKRDLA, pozn. 22, s. 135.

32 KOS, Petr. Mokrá-Horákov (k. ú. Mokrá u Brna, okr. Brno-venkov). *Přehled výzkumů 55-1*. Brno: AÚ AV ČR Brno, 2014, s. 144–145.

33 OLIVA, Martin. Mokrá-Horákov (k. ú. Horákov, okr. Brno-venkov). *Přehled výzkumů 55-1*. Brno: AÚ AV ČR Brno, 2019, s. 165.

34 ŠMACHO, Petr. Mokrá-Horákov (k. ú. Horákov, okr. Brno-venkov). *Přehled výzkumů 63-1*. Brno: AÚ AV ČR Brno, 2022, s. 110.

35 OLIVA, Martin. Nové paleolitické nálezy z jižní části Moravského krasu. *Přehled výzkumů 21*. Brno: AÚ ČSAV Brno, 1978, s. 13–14.

36 BELCREDI a kol., pozn. 3, s. 15.

37 ŠEBELA, Lubomír, SVOBODA, Jiří a PŘICHYSTAL, Antonín. Neolitické nálezy z Horákova. *Přehled výzkumů 27*. Brno: AÚ ČSAV Brno, 1984, s. 16–17.

38 BELCREDI a kol., pozn. 3, s. 15.

39 *Skalka I*. In: Státní archeologický seznam. Online. (autorizace KOS, Petr). Dostupné z: <https://isad.npu.cz/skalka-i-26394>. [cit. 27. 4. 2024].

40 KOS, Petr. Horákov (okr. Brno-venkov) – Macocha. NZ č. j. 64/98, 1998.

41 KOS, Petr. Neue Funde aus der Umgebung von Horákov, Podolí und Velatice (Bez. Brno-venkov). *Přehled výzkumů 31*. Brno: AÚ ČSAV Brno, 1989, s. 108–109.

42 BELCREDI a kol., pozn. 3, s. 15.

- Nad Palaškou (lok. 22), získán jeden paleolitický úštěp⁴³
- Ořechová (lok. 23), na severovýchodním svahu nalezena drobná kamenná čepel⁴⁴
- Abri (lok. 24). Pod skalním převisem nad Jelínkovým mlýnem byly nalezeny dva úštěpy, kamenná čepelka a kosti soba.⁴⁵
- Čtvrtě (lok. 25), jeden snad mladopaleolitický úštěp⁴⁶
- Horka (lok. 26), jeden paleolitický patinovaný úštěp⁴⁷
- Sever obce Mokrý (lok. 27), nalezeny paleolitické nástroje⁴⁸

2. PRAVĚK

(5 600 – 480 PŘ. N. L.)

Během skryvky singletrailů Moravský kras Mariánské údolí okruh A1⁴⁹ a okruh 3⁵⁰ bylo na více než 30 místech evidováno pravěké osídlení. Zpravidla se podařilo najít jen menší množství přesněji nedatovatelné keramiky, případně štípané industrie. Přestože nejsme schopni přesněji determinovat kulturní příslušnost nálezů, jedná se o důležitý doklad využívání prostoru v pravěku. Vzhledem k četnosti nálezů ze závěru neolitu a eneolitu se lze domnívat, že velká část pravěkých situací spadá do těchto období. Případné další zásahy do terénu v daném prostoru bude důležitě archeologicky dozorovat, jelikož se může podařit zpřesnit datování daných situací a významně rozšířit naše znalosti o chování člověka v minulosti. S ohledem na limitovaný rozsah článku a zatím jen obecnou datací nalezených situací nejsou jednotlivé lokality zmíněny v textu, jsou pouze součástí závěrečné tabulky se souřadnicemi.

3. NEOLIT/ČASNÝ ENEOLIT

(5 600 – 4 100 PŘ. N. L.)

Mapa č. 2

43 KOS, Petr. Horákov (okr. Brno-venkov) – Nad Palaškou. NZ č. j. 269/10.

44 BELCREDI a kol., pozn. 3, s. 15.

45 Ibid., s. 18.

46 Čtvrtě. In: Státní archeologický seznam. Online. (autorizace KOS, Petr). Dostupné z: <https://isad.npu.cz/ctvrte-26365>. [cit. 27. 4. 2024].

47 Horka. In: Státní archeologický seznam. Online. (autorizace KOS, Petr). Dostupné z: <https://isad.npu.cz/horka-26357>. [cit. 27. 4. 2024].

48 BELCREDI a kol., pozn. 3, s. 18.

49 KOS, Petr. Mokrý (Brno-venkov) Moravský kras Mariánské údolí okruh A1. NZ č. j. 273/18, 2018.

50 KOS, Petr. Mokrý (Brno-venkov) Moravský kras Mariánské údolí okruh 3. NZ č. j. 741/18, 2018.

3. 1. KULTURA S LINEÁRNÍ KERAMIKOU (5 600 – 4 900 PŘ. N. L.)

- Pekárna a Hadí jeskyně (lok. 1). V obou jeskyních a v prostoru před nimi byly mezi dalším materiálem nalezeny i střepy datované do kultury s lineární keramikou.⁵¹
- Horákovský hrad (lok. 2). Na ostrožně byl nalezen materiál, který je s velkou mírou pravděpodobnosti možné klást do počátku neolitu.⁵²
- Kůlnička (lok. 3). V materiálu vyházeném před jeskyní bylo identifikováno několik lineárních střepů.⁵³
- Padělký u mostu/Macocha (lok. 4). Prostřednictvím povrchových sběrů a pozdějšího záchranného archeologického výzkumu se podařilo doložit přítomnost sídlištních jam a pravděpodobně i dlouhých domů z počátku zemědělského pravěku, konkrétně se podařilo odlišit fáze II a šárecký stupeň kultury s lineární keramikou⁵⁴
- U Kříže (lok. 5), povrchovými sběry a následnou exkavací objeveny 3 sídlištní jámy z počátku neolitu⁵⁵

3. 2. KULTURA S MALOVANOU KERAMIKOU /LENGYELSKÁ (4 800/4 700 – 4 100 PŘ. N. L.)

Mapa č. 2

- Čtvrtě (lok. 6). Lokalitu znali již I. L. Červinka a J. Stávek, kteří zde prováděli výzkumy,⁵⁶ velký záchranný výzkum zde realizoval D. Parma,⁵⁷ identifikováno bylo přes 20 objektů, zařazeny jsou do fáze kultury s moravskou malovanou keramikou MMK Ib, které odpovídá staršímu stupni této kultury v závěru neolitu.
- Dlouhé Kopaniny (lok. 7). Výšinná lokalita situovaná na mírném návrší, na kterém byla objevena jedna jáma s několika pecemi z kultury s moravskou malovanou keramikou.⁵⁸

51 BELCREDI a kol., pozn. 3, s. 45.

52 NEKVASIL, Jindřich. Pravěké nálezy z horákovského hradu (k. ú. Horákov, okr. Brno-venkov). *Přehled výzkumů 32*. Brno: AÚ ČSAV Brno, 1990, s. 99–100.

53 BELCREDI a kol., pozn. 3, s. 45.

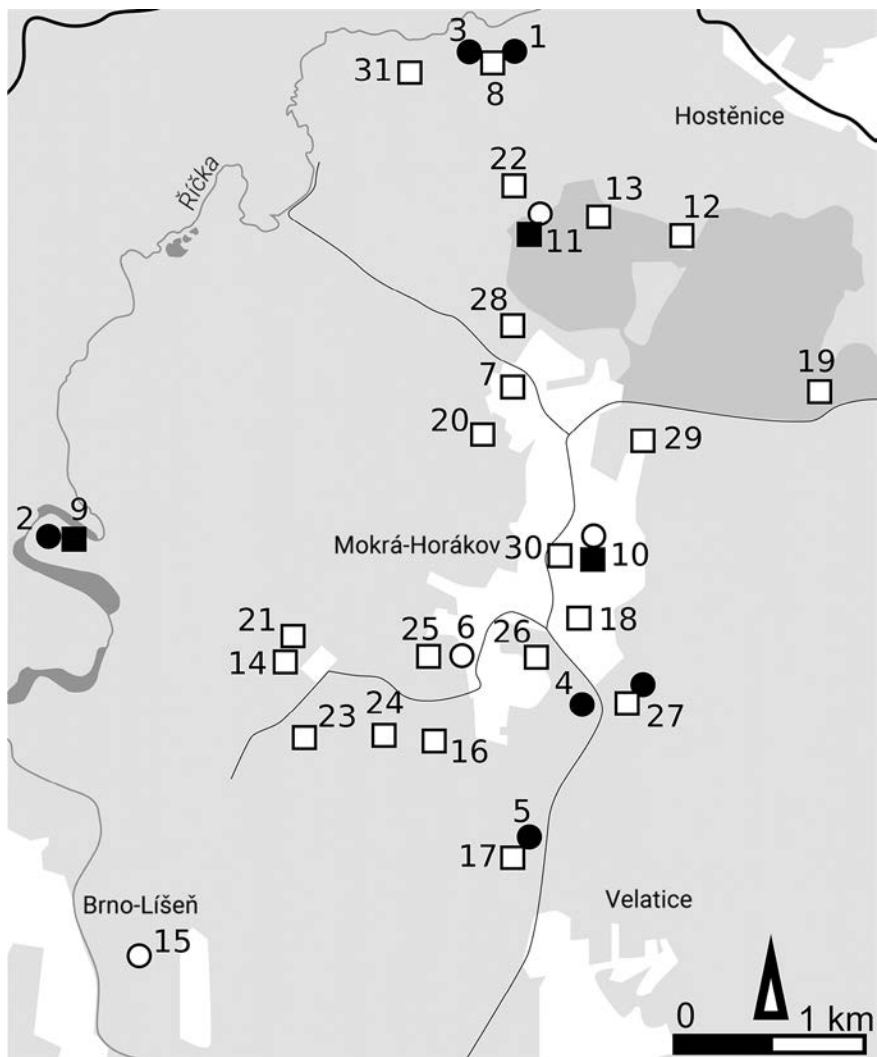
54 KOS, pozn. 47; KOS, Petr. Mokrý-Horákov (k. ú. Mokrý, okr. Brno-venkov). *Přehled výzkumů 40 (1997–1998)*. Brno: AÚ AV ČR Brno, 1999, s. 193; KOS, Petr. Mokrý-Horákov (k. ú. Horákov, okr. Brno-venkov). *Přehled výzkumů 53-1*. Brno: AÚ AV ČR Brno, 2012, s. 136.

55 KOS, pozn. 14, s. 193; KOS, pozn. 41.

56 BELCREDI a kol., pozn. 3, s. 41.

57 PARMA, David. Mokrý-Horákov (k. ú. Horákov, okr. Brno-venkov). *Přehled výzkumů 51*. Brno: AÚ AV ČR Brno, 2010, s. 320.

58 KOS, Petr. Mokrý-Horákov (k. ú. Mokrý u Brna, okr. Brno-venkov). *Přehled výzkumů 62-1*. Brno: AÚ AV ČR Brno, 2021, s. 198–199.

Mapa č. 2 – Neolit / časný eneolit (D. Hons)

- – kultura s lineární keramikou (5 600 – 4 900 př. n. l.)
- – kultura s malovanou keramikou (lengyelská) – starší (4 800/4 700 – 4 500 př. n. l.)
- – kultura s malovanou keramikou (lengyelská) – mladší (4 500 – 4 100 př. n. l.)
- – kultura s malovanou keramikou (lengyelská) – nerozlišená

- Pekárna/Hadí jeskyně (lok. 8). Nález zoomorfní plastiky zařazené do období kultury s moravskou malovanou keramikou odkazuje na aktivity lidí v daném prostoru i v tomto období.⁵⁹
- Horákovský hrad (lok. 9), podle J. Nekvasila osídlení z mladšího období kultury s moravskou malovanou keramikou doložené na této výšinné poloze⁶⁰
- V Koutech/Široké (lok. 10). Při záchranném výzkumu byly zachyceny dva objekty kultury s moravskou malovanou keramikou⁶¹ a tři objekty zařaditelné do závěru neolitu (MMK Ic) a do jejího mladšího stupně MMK IIa.⁶²
- Lom III, IV, VI (lok. 11). Během několika výzkumných sezón objeven objekt s materiálem datovaným na přelom neolitu a eneolitu do stupně MMK Ic. Podle nálezové situace se zdá, že zde stála nadzemní kúlová konstrukce,⁶³ zachycena byla i následná fáze kultury s moravskou malovanou keramikou MMK IIa již z počátku eneolitu, reprezentovaná několika objekty, broušenou a štípanou kamennou industrií a poměrně degradovanou keramikou.⁶⁴
- Lom X (lok. 12). Doklady exploatace kamenných surovin povrchovým dobýváním flyšových hornin (barevných prachovců, břidlic a limonitových hlinek), které lze spojit s aktivitami nositelů kultury s moravskou malovanou keramikou.⁶⁵
- Lom II (lok. 13). Menší kolekce kamenných nástrojů a keramiky, která je obecně datovatelná do doby osídlení kultury s moravskou malovanou keramikou. Není možné s jistotou říct, zda přímo souvisí s blízkou lokalitou Lom III, VI.⁶⁶
- Mordovny – U Chlapečka (lok. 14), potenciální místo těžby barevných hlinek, zařaditelné do doby osídlení kultury s moravskou malovanou keramikou⁶⁷
- Nová Pole (lok. 15). Z povrchových sběrů zachována štípaná a broušená kamenná industrie ze staršího stupně kultury s moravskou malovanou keramikou (závěr neolitu), pravděpodobně jde o nálezy z rozrušených sídlištních jam.⁶⁸

59 BELCREDI a kol., pozn. 3, s. 45.

60 NEKVASIL, pozn. 52.

61 KOS, Petr. Mokrá-Horákov (k. ú. Mokrá u Brna, okr. Brno-venkov). *Přehled výzkumů 55-1*. Brno: AÚ AV ČR Brno, 2014, s. 167.

62 KOS, Petr. Mokrá-Horákov 2013–2015 (okr. Brno-venkov). NZ č. j. 739/18; KOS, pozn. 62.

63 KUČA, Martin. Mokrá (okr. Brno-venkov). *Přehled výzkumů 49*. Brno: AÚ AV ČR Brno, 2008, s. 279–280; KOS, Petr. Mokrá-Horákov (k. ú. Mokrá, okr. Brno-venkov). *Přehled výzkumů 40 (1997–1998)*. Brno: AÚ AV ČR Brno, 1999, s. 193–195.

64 KOS, pozn. 8; ŠEBELA, Lubomír, ŠKRDLA, Petr a HLOŽEK, Martin. Mokrá-Horákov (k. ú. Mokrá u Brna, okr. Brno-venkov). *Přehled výzkumů 43*. Brno: AÚ AV ČR Brno, 2002, s. 161–162.

65 KOS, pozn. 61.

66 ŠEBELA, Lubomír a ŠKRDLA, Petr. Mokrá (okr. Brno-venkov). *Přehled výzkumů 39 (1995–1996)*. Brno: AÚ AV ČR Brno, 1999, s. 281–285.

67 KOS, pozn. 16, s. 179–180.

68 BELCREDI a kol., pozn. 3, s. 41.

- Půllány (lok. 16). Povrchovým sběrem získány fragmenty keramiky datované do kultury s moravskou malovanou keramikou.⁶⁹
- U Kříže (lok. 17), povrchovými sběry získán keramický materiál kultury s moravskou malovanou keramikou⁷⁰
- Úzké (lok. 18). Byla zachycena řada objektů datovatelná do kultury s moravskou malovanou keramikou, jde velmi pravděpodobně o část většího sídliště.⁷¹
- Vlašňovy (lok. 19), povrchovými sběry zjištěny stopy po větším sídlišti kultury s moravskou malovanou keramikou⁷²
- Bahenec (lok. 20). Byl nalezen jeden střep, který může být eneolitický a mohl by souviset s těžbou valounů pískovce někdy v období eneolitu.⁷³
- Nad Palaškou (lok. 21). Nalezen eneolitický materiál tvořený kamennými nástroji, ústěpy a keramikou, k lokalitě lze s velkou pravděpodobností připočítat i materiál ze sbírky J. Drmoly, s nímž autor článku pracoval při evidenci muzejních sbírek, v současné době probíhá podrobné zpracování nálezů.⁷⁴
- Lom XVII (lok. 22). Sídliště datované do závěru neolitu, počátku eneolitu, mohlo by souviset s jižnější, přesněji datovanou polohou Lom III, IV, VI.⁷⁵
- Ořečová seč (lok. 23). Byly zachyceny pozůstatky po dobývání kamene na zrnotěrky, můžeme uvažovat o dataci do doby kultury s moravskou malovanou keramikou.⁷⁶
- Remise (lok. 24). Ze sběrů P. Kose pochází keramický materiál kultury s moravskou malovanou keramikou.⁷⁷
- Nad Humny (lok. 25). Ze sběrů P. Kose pochází střepový materiál kultury s moravskou malovanou keramikou, mohl by souviset s nálezy v trati Čtvrtě západně od této tratě.⁷⁸
- Horka (lok. 26). Sběry pravděpodobně prokázaly aktivity kultury s moravskou malovanou keramikou v dané poloze.⁷⁹
- Čistička odpadních vod (lok. 27). Ze sběrů P. Kose pochází keramický a kamenný

69 KOS, pozn. 41.

70 Ibid.

71 KOS, Petr. Mokrý-Horákov (k. ú. Mokrý, okr. Brno-venkov). *Přehled výzkumů 58-1*. Brno: AÚ AV ČR Brno, 2017, s. 161.

72 KOS, pozn. 14, s. 196.

73 KOS, Petr. Mokrý-Horákov (k. ú. Mokrý u Brna, okr. Brno-venkov). *Přehled výzkumů 55-1*. Brno: AÚ AV ČR Brno, 2014, s. 182-183.

74 KOS, pozn. 16, s. 179-180.

75 KOS, Petr. Mokrý-Horákov (k. ú. Mokrý u Brna, okr. Brno-venkov). *Přehled výzkumů 54-1*. Brno: AÚ AV ČR Brno, 2013, s. 149-150.

76 KOS, pozn. 16, s. 179-180.

77 *Remise*. In: Státní archeologický seznam. Online. (autorizace KOS, Petr). Dostupné z: <https://isad.npu.cz/remise-26367>. [cit. 27. 4. 2024].

78 *Nad humny*. In: Státní archeologický seznam. Online. (autorizace KOS, Petr). Dostupné z: <https://isad.npu.cz/nad-humny-26364>. [cit. 27. 4. 2024].

79 *Horka*. pozn. 47.

materiál datovaný do kultury s lineární keramikou a do kultury s moravskou malovanou keramikou.⁸⁰

- Hrnčířské pole (lok. 28). Ze sběrů pochází materiál datovatelný do kultury s moravskou malovanou keramikou.⁸¹
- Skalka I (lok. 29). Z rozrušených objektů se povrchovými sběry podařilo získat materiál náležející kultuře s moravskou malovanou keramikou.⁸²
- Padělký (lok. 30), z hald po výstavbě bytovek zachráněno několik střepů z období kultury s moravskou malovanou keramikou⁸³
- Slezákova díra (lok. 31). Ze speleologického průzkumu vchodu jeskyně pochází nálezkostrového pohřbu dítěte s několika keramickými nádobami.⁸⁴

4. ENEOLIT

(4 500 – 2 200 PŘ. N. L.)

Mapa č. 3

4. 1. KULTURA NÁLEVKOVITÝCH POHÁRŮ

(4 000/3 900 – 3 500/3 300 PŘ. N. L.)

- V Hlavách (lok. 1). Při záchranném výzkumu zachycen jeden objekt baalberské fáze kultury nálevkovitých pohárů, kromě běžného archeologického materiálu byl pravděpodobně nalezen fragment hutnické dyzny.⁸⁵

4. 2. JEVIŠOVICKÁ KULTURA

(3 100 – 2 900 PŘ. N. L.)

- Dlouhé Kopaniny (lok. 2). Při výzkumu bylo nalezeno několik jevišovických objektů a jevišovická kulturní vrstva, do níž byly zahrabeny mladší halštatské objekty, jedná se o výšinnou polohu.⁸⁶

80 *U čistící stanice odpadních vod*. In: Státní archeologický seznam. Online. (autorizace KOS, Petr). Dostupné z: <https://isad.npu.cz/u-cistici-stanice-odpadnich-vod-26355>. [cit. 27. 4. 2024].

81 *Hrnčířské pole*. In: Státní archeologický seznam. Online. (autorizace KOS, Petr). Dostupné z: <https://isad.npu.cz/hrncirske-pole-26362>. [cit. 27. 4. 2024].

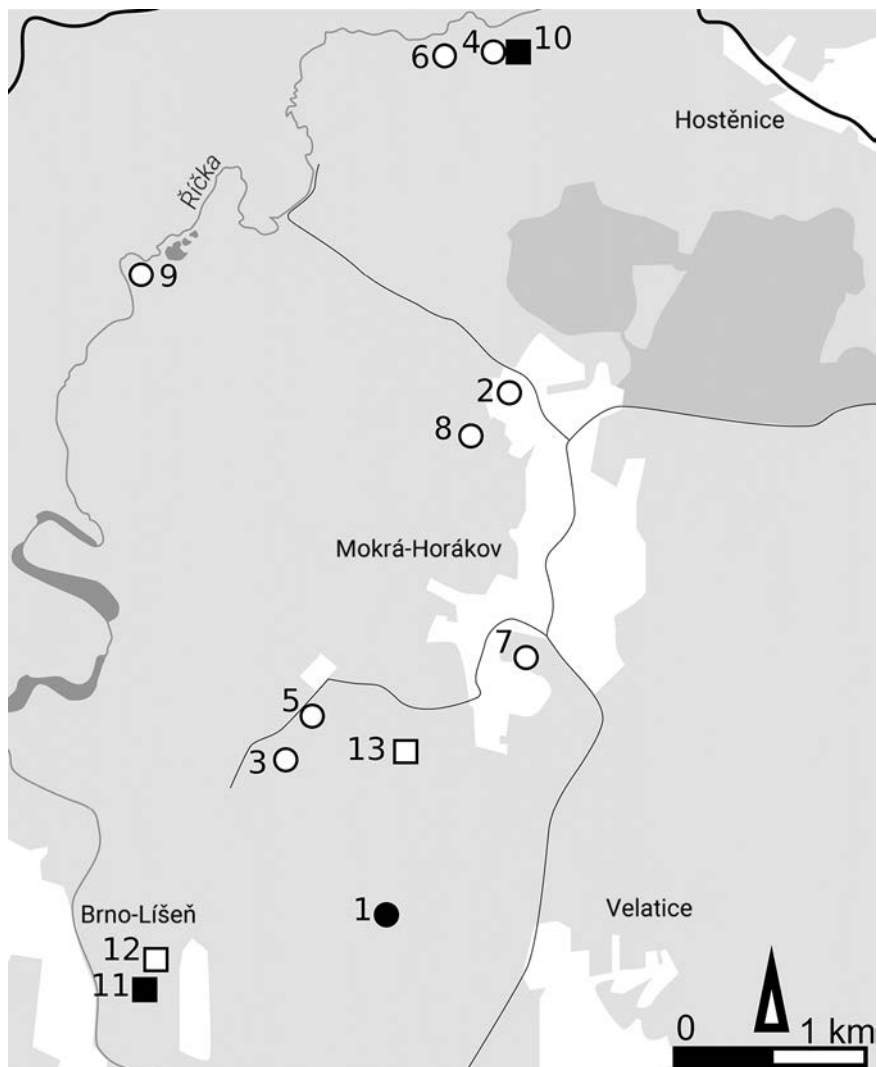
82 *Skalka*. pozn. 39.

83 *Padělký*. In: Státní archeologický seznam. Online. (autorizace KOS, Petr). Dostupné z: <https://isad.npu.cz/padelky-26424>. [cit. 27. 4. 2024].

84 KOS, Petr. *Osídlení jižní části Moravského krasu v pravěku*. Rukopis nepublikované seminární práce, uloženo v Ústavu archeologie a muzeologie FF MU v Brně. Brno, 2002, s. 11.

85 KOS, Petr. Mokrý-Horákov (k. ú. Horákov, okr. Brno-venkov). *Přehled výzkumů 53-1*. Brno: AÚ AV ČR Brno, 2012, s. 150.

86 KOS, pozn. 16, s. 196; KOS, Petr. Mokrý-Horákov (k. ú. Mokrý u Brna, okr. Brno-venkov). *Přehled výzkumů 62-1*. Brno: AÚ AV ČR Brno, 2021, s. 215.

Mapa č. 3 – Eneolit (D. Hons)

- – kultura nálevkovitých pohárů (4 000/3 900 – 3 500/3 300 př. n. l.)
- – jevišovická kultura (3 100 – 2 900 př. n. l.)
- – kultura se šňůrovou keramikou (2 900 – 2 500 př. n. l.)
- – kultura zvoncovitých pohárů (2 500 – 2 300/2 200 př. n. l.)

- Ořešková seč (lok. 3), pozůstatky dobývání kamenné suroviny z období jevišovické kultury⁸⁷
- Pekárna (lok. 4), mezi početným materiálem identifikováno několik jevišovických střepů⁸⁸
- Pod Myslivnou (lok. 5). V okolí mohyly Hlásnice údajně prokázali J. Knies, F. Černý a F. Slovák povrchovými sběry přítomnost jevišovického sídliště.⁸⁹
- Kůlnička (lok. 6), ve starém vyvezeném materiálu identifikovány některé kusy jako jevišovické⁹⁰
- Horka (lok. 7), při povrchových sběrech nalezeny keramické fragmenty patřící jevišovické kultuře⁹¹
- Panský (lok. 8). Prospekci a následnou sondáží byla potvrzena existence jevišovického sídliště, lokalita je narušená zaniklou plůžinou.⁹²
- Stará vápenice (lok. 9). E. Urban identifikoval a v terénu ověřil výšinnou lokalitu z období jevišovické kultury na mírné ostrožně nad tokem Říčky.⁹³

4. 3. KULTURA SE ŠŇŮROVOU KERAMIKOU (2 900 – 2 500 PŘ. N. L.)

- Pekárna (lok. 10), jedna celá nádoba a několik fragmentů šňůrové keramiky⁹⁴
- Nová Pole (lok. 11). Nález kamenné broušené sekery, která by mohla náležet kultuře se šňůrovou keramikou.⁹⁵

4. 4. KULTURA ZVONCOVITÝCH POHÁRŮ (2 500 – 2 300/2 200 PŘ. N. L.)

- Nová Pole (lok. 12). Nález jedné triangulární šipky, která by mohla patřit kultuře se zvoncovitými poháry.⁹⁶
- Remise (lok. 13). J. Ondráček našel v trati JZ od obce Horákov dva kostrové hroby příslušníků kultury se zvoncovitými poháry.⁹⁷

87 KOS, pozn. 16, s. 196.

88 BELCREDI a kol., pozn. 3, s. 68.

89 Ibid.

90 BELCREDI a kol., pozn. 3, s. 70.

91 *Horka*, pozn. 47.

92 *Panský*. In: Státní archeologický seznam. Online. (autorizace KOS, Petr). Dostupné z: <https://isad.npu.cz/pansky-26373>. [cit. 27. 4. 2024].

93 PARMA, David a URBAN, Eliáš. Nová zjištění o eneolitických lokalitách v lesním prostředí na Moravě. *Pravěk Nová řada*. 2024 (v tisku).

94 BELCREDI a kol., pozn. 3, s. 70.

95 Ibid., s. 68.

96 ŠEBELA, SVOBODA a PŘICHYŠTAL, pozn. 37.

97 BELCREDI a kol., pozn. 3, s. 68.

VÝVOJ STRUKTURY OSÍDLENÍ

Doklady paleolitických aktivit jsou v současné době stále poměrně cenné. Jedná se o nám nejvzdálenější období lidské aktivity, kdy se v tomto prostoru pohybovalo jen velmi malé množství osob, je tedy logické, že tyto doklady je obtížné získávat. V tomto článku se podařilo shromáždit poměrně rozsáhlý soubor jednotlivých poloh, kde je přítomnost paleolitických lovců a sběračů prokázána. Je to dáno poměrně intenzivním výzkumem v daných katastrech, vyvolaným již dříve zmíněnou těžbou nebo vytvářením nových veřejných účelových prostor. Při srovnání s jižně a východně situovanými katastry, které byly předmětem zájmu minulých článků⁹⁸ a v nichž je souhrnně obsažena zdrojová literatura, je jasně patrný nárůst dokladů paleolitických aktivit s tím, jak se blížíme jižní hranici Moravského krasu. Nejen, že se jedná o území, které není v tak vysoké míře vystaveno zemědělské činnosti, ale zároveň zde byly příhodné geomorfologické podmínky pro lovecko-sběračské skupiny.⁹⁹ Zřejmě z těchto důvodů zde evidujeme větší množství paleolitických aktivit.

Snad staropaleolitický, jistě však středopaleolitický nález pochází z lokality Trnová (mapa č. 1, lok. 2). Za bezpochyby středopaleolitické, v zásadě solitérní doklady, považujeme několik fragmentů ze středního paleolitu (viz kapitola 1.1., včetně literatury). Nalezeny byly moustérské hroty a industrie zařaditelná do *micoquien*. Nositeli těchto technologických kultur středního paleolitu byli *neandertálci*.¹⁰⁰ Sídliště nebo stanice zakládali často na okrajích plošin, které jim poskytovaly dobrý výhled do krajiny a umožňovaly jim využívat různé ekologické zóny.¹⁰¹ Tomu by odpovídaly nálezy z poloh Stará Hora (mapa č. 1, lok. 1) a Horákovská myslivna (mapa č. 1, lok. 3), které uvedené podmínky splňují. Nálezy *micoquienské* industrie v jeskyni Pekárně (mapa č. 1, lok. 4) jsou pak nepřekvapivým důkazem využívání jeskynních prostor k trvalejšímu sídlení.¹⁰² Okraje pahorkatin navíc často poskytl vhodné výchozy kamenných surovin pro výrobu nástrojů.¹⁰³

98 HONS, pozn. 1, str. 108–109; HONS, David. Pravěké a středověké osídlení na katastrech obcí Šlapanice a Bedřichovice. In: *Sborník Muzea Brněnska 2020*. Brno: Muzeum Brněnska, 2020, s. 86; HONS, David. Pravěké, středověké a novověké osídlení na katastrech obcí Blažovice, Jiříkovice, Ponětovice a Prace. In: *Sborník Muzea Brněnska 2021*. Brno: Muzeum Brněnska, 2021, s. 117; HONS, David. Pravěké a středověké osídlení na katastrech obcí Kovalovice, Pozořice, Sivice, Tvarožná a Viničné Šumice. In: *Sborník Muzea Brněnska 2022*. Brno: Muzeum Brněnska, 2022, s. 85–86.

99 OLIVA, pozn. 13.

100 *Ibid.*, s. 27.

101 *Ibid.*, s. 29.

102 *Ibid.*, s. 30.

103 *Ibid.*

Z přesněji determinovaných paleolitických kultur následuje aurignacien ze starší fáze mladého paleolitu. Nositeli této kultury už byli s velkou pravděpodobností pouze moderní lidé.¹⁰⁴ Sídliště nebo stanice evidujeme především v okolí lomu Mokrý, dále v jeskyni Pekárna (která je jako jeskyně důležitým pramenem informací pro řadu období) a nejjižněji je položené sídliště v poloze Skalka I (mapa č. 1, lok. 28). Oproti běžným pozorováním, kde je většina aurignacienských sídlišť zakládána mezi 250–350 m n. m.,¹⁰⁵ se v případě našich lokalit, které jsou spolehlivě datovány, dostáváme nad tuto hranici a pohybujeme se mezi 350–400 metry. To je zřejmě dáno charakterem krajiny, která se v prostoru jižního Moravského krasu celkově zvedá, protože v jiných oblastech jižní Moravy výše uvedená charakteristika sídelní strategie platí. Aurignacienská sídliště či stanice byly pravděpodobně častěji než starší bohunienská nebo szeletská lokality zakládány na výraznějších terénních výspách.¹⁰⁶ Relativně velké množství lokalit zmíněných v článku řadíme jen obecně do mladého paleolitu. Ze statistického hlediska je možné, že část z nich náleží aktivitám aurignacienských lovců a sběračů, jelikož je to spolu s magdaleniémem nejčastěji zastoupená paleolitická komponenta. Střední fáze mladého paleolitu (gravettien a epigravettien) je zde zastoupena jen ojedinělým nálezem kameného nástroje z jeskyně Pekárna.

Magdalenienská stanice a dlouhodobé sídliště v jeskyni Pekárně představují nejčetněji zastoupenou fázi paleolitu ve sledovaných katastrech. Nositelé této kultury na naše území pronikali zřejmě cca 17 000 let před dneškem.¹⁰⁷ Nálezy zaznamenané v těchto katastrech však spadají spíše až do mladšího období, cca 12 000 let před dneškem.¹⁰⁸ Nejznámější lokalitu představuje zcela jistě jeskyně Pekárna, z níž pochází kromě četné kamenné industrie a zvířecích kostí i rytiny na koňských žebrech. Jak dokládají četné nálezy i z dalších lokalit,¹⁰⁹ magdaleniénští lovci se specializovali na lov sobů a koní,¹¹⁰ přičemž jeskyně obývali především v zimě, kdy lovili zřejmě spíše soby. Otevřeným sídlištím dávali přednost v létě, kdy se jako častější kořist jeví koně. Jejich sídelní oikumena se na Moravě soustřeďuje především v jeskyních (v článku uvedené Pekárna, Kůlnička, Hadí jeskyně), méně často na otevřených sídlištích, v Moravském krasu tvoří tato komponenta výraznou

104 Ibid., s. 57.

105 Ibid., s. 60.

106 Ibid.

107 Ibid., s. 93.

108 ŠKRDLA, Petr. Magdalenienská sídlištní struktura v jižní části Moravského krasu. Problematika otevřených sídlišť. SVOBODA, Jiří. *Prehistorické jeskyně*. Brno: ARÚB, 2002, s. 229–254.

109 OLIVA, pozn. 13, s. 99.

110 Ibid.

kumulaci většiny nálezů z Moravy.¹¹¹ Do tohoto rámce zapadají lokality uváděné v textu. Zdá se, že osídlovány byly především jeskyně v údolí řeky, kde byla téměř celoročně přístupná tekoucí voda, která zřejmě lákala i zvěř.¹¹² V případě okolí lomu Mokrá evidujeme aktivity magdalénských lovců v téměř celé severní hemisféře. Pravděpodobně se jednalo spíše o dočasné stanice, než o permanentní sídliště, minimálně v případě polohy Lom I, V a VII (mapa č. 1, lok. 9).¹¹³ U polohy Lom V uvažuje P. Škrdla o dvou dalších možných využitích – místo lovu a porcování ulovené zvěře, nebo sezónní stanice pro obyvatele jeskyně Pekárna.¹¹⁴ Je otázka, zda bychom nemohli všechny doklady magdalénských aktivit v širším prostoru lomu (mapa č. 1, lok. 10; 11 a 12) považovat za výsledek činnosti téže skupiny, která se do daného prostoru opakovaně vracela. Rozptýl lokalit se pohybuje v rádech vyšších stovek metrů až zhruba 1,2 km mezi dvěma nejbližšími polohami.

Z mladého paleolitu pochází další lokality uvedené v mapě a je pravděpodobné, že budoucí výzkumy nám pomohou zpřesnit dataci některých poloh. Obecně jednotlivé artefakty z paleolitu, bez možnosti bližšího technologického určení, často pocházejí z katastrů obou obcí. Takřka 30 lokalit s doklady přítomnosti lovců a sběračů nám ukazuje důležitost daného prostoru a umožňuje nám studovat sídelní strategie i způsob myšlení těchto lidí. Vrcholy lidských aktivit spadají do starší a závěrečné fáze mladého paleolitu. Ojedinelé starší nálezy nám však dávají představu o využívání krajiny již mnohem dříve.

Keramickému pravěku, bez možnosti přesnější datace, je věnována kapitola 3 a na tomto místě jej již nebudeme dále vyhodnocovat.

Zemědělský pravěk začíná stejně jako jinde na Moravě s příchodem kultury s lineární keramikou. Poněkud nejisté jsou nálezy této kultury z prostoru Horákovského hradu (mapa č. 2, lok. 2), ale zcela vyloučit využití této polohy nemůžeme. Nálezy z jeskyně Pekárny a Hadí jeskyně (mapa č. 2, lok. 1) a z Kůlničky (mapa č. 2, lok. 3) doplňují naše znalosti o využívání přírodních úkrytů i v tomto období. Vzhledem k torzovitosti nálezů však není možné blíže popsat účel využívání těchto prostor. Mohlo jít například o krátkodobá útočiště. Povrchovým sběrem bylo prokázáno osídlení lineární keramiky v trati U Kříže (mapa č. 2, lok. 5). Spolu s nálezy z trati Macocha (mapa č. 2, lok. 4) se tyto polohy již nacházejí v otevřené krajině a můžeme hovořit o vazbě na vodní tok potoka Roketnice, který od severu k jihu sledují. Vzdálenost obou poloh od zdroje vody je zhruba 100 metrů, a právě vazba

111 Ibid., s. 94.

112 Ibid., s. 96.

113 ŠKRDLA, Petr a KOS, Petr. Mokrá-Horákov (k. ú. Mokrá, okr. Brno-venkov). *Přehled výzkumů 40 (1997–1998)*. Brno: AÚ AV ČR Brno, 1999, s. 160–165.

114 ŠKRDLA, pozn. 108, s. 237.

na vodní zdroje je při zakládání sídlišť v pravěku považována za klíčovou.¹¹⁵ Obě polohy jsou od sebe vzdáleny přibližně 750 metrů. Druhá jmenovaná, Macocha, je jednoznačně informačně nejhodnotnější, protože kromě povrchových sběrů zde proběhlo i několik záchranných výzkumů (literatura viz kap. 3.1.), které odkrily situace datované na základě rozboru keramiky do fází kultury s lineární keramikou LnK II, III a do šareckého stupně ze závěru této kultury. Identifikace více fází svědčí o dlouhodobém intenzivním osídlení polohy. Poslední lokalita známá z povrchových sběrů je situována 250 m severovýchovně od Macochy v prostoru čističky odpadních vod (mapa č. 2, lok. 27), na mírném, jižně orientovaném výběžku. Vzhledem k nemožnosti přesnější datace nelze uvažovat o následnosti nebo současnosti, ale mohlo by jít o jednu rozsáhlejší lokalitu rozprostírající se na obou stranách vodního toku, nebo o postupné využívání jednotlivých poloh.

Pomyslný vrchol osídlení, alespoň co se týče počtu dokladů lidských aktivit, spadá do závěru neolitu a počátku eneolitu, reprezentovaných starší i mladší fází kultury s moravskou malovanou keramikou (označovanou i jako lengyelská kultura). Obecně do staršího stupně můžeme spolehlivě zařadit polohy Čtvrtě (mapa č. 2, lok. 6) a Nová Pole (mapa č. 2, lok. 15). Do závěru neolitu (reprezentovaném kulturou s moravskou malovanou keramikou stupeň MMK Ic) a počátku nejstaršího eneolitu (MMK IIa) patří nálezy z dlouhodoběji osídlených poloh V Koutech/Široké (mapa č. 2, lok. 10), Lom III, IV, VI (mapa č. 2, lok. 11) a Lom XVII (mapa č. 2, lok. 22). Do mladšího stupně lze zařadit nálezy z Horákovského hradu (mapa č. 2, lok. 9). Všechny další lokality, jichž je přes dvě desítky, můžeme zařadit jen obecně do období kultury s moravskou malovanou keramikou. Přesto je jasné patrné, že využívání tohoto prostoru jižní oblasti Moravského krasu hrálo v dané době velmi důležitou roli. Na základě četných dokladů a výzkumů P. Kose (viz kap. 3.2.) je řadu těchto poloh zřejmě možné spojit s exploatací surovin pro výrobu ostatní kamenné industrie, eventuálně barviv. Jmenujme například polohy Lom X (mapa č. 2, lok. 12), Mordovny – U Chlapečka (mapa č. 2, lok. 14) nebo Ořechová seč (mapa č. 2, lok. 23). Obecně nálezy situované v prostoru lomu Mokrá a v lesním porostu můžeme spojit především s exploatační činností. Nálezy z jeskyní, kde najdeme i ojedinělý lidský pohřeb (Slezákova díra, mapa č. 2, lok. 31), opět svědčí o využívání i těchto prostor. Těžiště osídlení lze zřejmě hledat v otevřenější krajině, kde jsou dnes obě obce. Jednotlivé polohy, zjištěné buď povrchovými sběry, nebo záchrannými výzkumy, jsou od sebe vzdáleny 500–1000 metrů. Ze starších syntéz je u kultury s moravskou

115 TÓTH, Peter, ORAVKINOVÁ, Dominika a POKUTTA, Dalia A. Settlement organisation of the Otomani-Füzesabony Cultural complex in Slovakia. A spatio-temporal modelling study. In: FISCHL, Klára P. a KIENLIN, Tobias, L. *Beyond divides The Otomani Füzesabony Phenomen*. Bonn, 2019, s. 58.

malovanou keramikou předpokládáno postupné posunování osídlení v krajině.¹¹⁶ Podobně hustou síť lokalit lze sledovat v katastru obcí Šlapanice a Bedřichovice.¹¹⁷ Polohy Dlouhé Kopaniny (mapa č. 2, lok. 7) nebo na Horákovský hrad, kde je pravděpodobně zachyceno již eneolitické osídlení, svědčí o využívání výšinných lokalit k dlouhodobějšímu osídlení.

Po vrcholu osídlení, spojeném se závěrem neolitu a počátkem eneolitu, množství nálezů výrazně klesá. Kultura s nálevkovitými poháry je prozatím zastoupena jedním objektem z polohy V Hlavách, který spíše doplňuje situaci a osídlení ve východněji ležících katastrech Pozořic a Kovalovic¹¹⁸ nebo v jihovýchodně situovaném katastru Velatic¹¹⁹.

Výrazné zastoupení ve sledovaném regionu evidujeme až v mladším eneolitu, konkrétně v jevišovické kultuře. Materiál odpovídající jevišovické kultuře je znám z celkem osmi poloh. Na ostrožnách nalezneme lokality Panský (mapa č. 3, lok. 8), Vodní díly (mapa č. 3, lok. 9), Dlouhé Kopaniny (mapa č. 3, lok. 2), mírné návrší pak představuje poloha Horka (mapa č. 3, lok. 7), z jejíhož temene je sběry rovněž prokázáno jevišovické osídlení. Za lokalitu s velmi dobrou strategickou polohou lze označit i nálezy v prostoru Horákovské myslivny a Hlásnice (mapa č. 3, lok. 5). Nedaleko je pak poloha Ořečková seč (mapa č. 3, lok. 3), kde jsou snad patrné stopy exploatace právě z období mladého eneolitu. Vazba jevišovického osídlení a více či méně dominantních poloh v krajině je zde zřejmá, jedná se o nejčastější zdroj našich znalostí o regionu v dané době.¹²⁰ Podobně jako v případech zaznamenaných na katastru Mokrý-Horákov jsou osídlené polohy zpravidla situované nad meandry řek a potočků a nebývají příliš rozsáhlé.¹²¹ Brněnsko tvoří tradičně jeden z jádrových regionů této kultury.¹²²

Aktivity z pozdního eneolitu, ať už jde o kulturu se šňůrovou keramikou, nebo o doklady přítomnosti kultury se zvoncovitými poháry, jsou značně torzovitě, a s výjimkou jediného pohřebiště se jedná především o ojedinělé nálezy. Ve srovnání se sousedními katastry je krajina využívána jen minimálně.

116 PODBORSKÝ, Vladimír. Lid s moravskou malovanou keramikou. PODBORSKÝ, Vladimír a kol. *Pravěké dějiny Moravy*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1993. s. 125.

117 HONS, David. Pravěké a středověké osídlení na katastrech obcí Šlapanice a Bedřichovice. In: *Sborník Muzea Brněnska 2020*. Brno: Muzeum Brněnska, 2020. s. 97.

118 *Ibid.* s. 89–90.

119 HONS, pozn. 1, s. 111.

120 PEŠKA, Jaroslav. *Morava na konci eneolitu*. Olomouc; Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2013, s. 26.

121 *Ibid.*

122 *Ibid.*, s. 24.

ZÁVĚR

Archeologicky nesmírně bohaté katastry obcí Mokrá u Brna a Horákov jsou důležitým prostorem pro poznávání lidských aktivit od paleolitu po novověk. V tomto článku byla pozornost zaměřena na starší až pozdní dobu kamennou. Viděli jsme, že doklady paleolitického osídlení jsou nejčetnější ve starší fázi mladého paleolitu, aurignacienu a v závěrečném období mladého paleolitu, v magdalénienu. S příchodem prvních zemědělců se nejprve setkáváme s osídlením v období lineární keramiky, které je minimálně v poloze Macocha relativně dlouhé. Vrchol lidských aktivit, spojený jak se sídlišti, tak s exploatací kamenných surovin, nastává na konci neolitu a v počátku eneolitu, během přítomnosti kultury s moravskou malovanou keramikou. Následná období eneolitu jsou zastoupena již jen velmi sporadicky, s výjimkou mladého neolitu a jevišovické kultury, která poměrně intenzivně osidluje především ostrožny nebo výšinné polohy. Daný katastr patří k jedněm z nejlépe zkoumaných v rámci celé České republiky a poskytuje nám velmi cenné poznatky o životě lidí na hranici dvou odlišných geomorfologických prostředí – začínajícího Moravského krasu a otevírající se jihomoravské krajiny. V navazujícím článku bude věnována pozornost zdejšímu osídlení od doby bronzové po středověk, případně novověk.

Soupis jednotlivých lokalit se souřadnicemi

ČÍSLO MAPY /OBDOBÍ	ČÍSLO A NÁZEV LOKALITY	VÁHA LOKALITY (1, 2, 3, 4)	SOUŘADNICE N	SOUŘADNICE E
1.	PALEOLIT			
	1. Stará Hora	2	49.2061844	16.7278808E
	2. Trnová	1	49.2195308	16.7353642E
	3. Horákov – U myslivny	2	49.2124214	16.7339814
	4. Pekárna	1	49.2419631	16.7461894
	5. Studénčný žleb	2	49.2338206	16.7554772
	6. U obrázku/Lom II	2	49.2353825	16.7524281
	7. Pekárna	1	49.2419631	16.7461894
	8. Pekárna a Hadí jeskyně	1	49.2419631	16.7461894
	9. Lom I, V a VII	1	49.2323194	16.7475092
	10. Lom II	1	49.2353572	16.7511828
	11. Lom III	2	49.2318375	16.7640400
	12. Lom X	1	49.2336722	16.7600417
	13. Mordovny- U chlapečka	1	49.2205203	16.7293372
	14. Nová Hora/Zukačův kopec	2	49.2009689	16.7229000
	15. V Koutech	1	49.2203914	16.7541842
	16. Ořešková seč	2	49.2102461	16.7341625
	17. Hadí jeskyně	1	49.2420383	16.7465564
	18. Stará a Nová hora	2-3	49.2034881	16.7246267
	19. Horákov III	2-3	49.2164694	16.7399983
	20. Skalka I	2	49.2239614	16.7566786
	21. Macocha	2	49.2109967	16.7533917
	22. Nad Palaškou	1	49.2136236	16.7313761
	23. Ořešková	2-3	49.2088044	16.7386458
	24. Abri	2	49.2343047	16.7372122
	25. Čtvrť	2	49.2131492	16.7404231
	26. Horka	2	49.2135761	16.7479989
	27. S obce Mokrá	2	49.2285242	16.7498169

	PRAVĚK			
	1. Singletrail A1	1	49.2165594	16.7318450
	2. Singletrail A1	1	49.2165931	16.7366086
	3. Singletrail A1	1	49.2172378	16.7370722
	4. Singletrail A1	1	49.2161500	16.7326861
	5. Singletrail A1	1	49.2168733	16.7368833
	6. Singletrail A1	1	49.2180506	16.7364369
	7. Singletrail A1	1	49.2161053	16.7356558
	8. Singletrail A1	1	49.2182133	16.7353811
	9. Singletrail A1	1	49.2260839	16.7417328
	10. Singletrail A1	1	49.2244806	16.7396042
	11. Singletrail A1	1	49.2203772	16.7284633
	12. Singletrail okruh 3	1	49.2147539	16.7330653
	13. Singletrail okruh 3	1	49.2146306	16.7327906
	14. Singletrail okruh 3	1	49.2144736	16.7325675
	15. Singletrail okruh 3	1	49.2143725	16.7322756
	16. Singletrail okruh 3	1	49.2142381	16.7320353
	17. Singletrail okruh 3	1	49.2138681	16.7320011
	18. Singletrail okruh 3	1	49.2136214	16.7320697
	19. Singletrail okruh 3	1	49.2134419	16.7320697
	20. Singletrail okruh 3	1	49.2127242	16.7313658
	21. Singletrail okruh 3	1	49.2127578	16.7319494
	22. Singletrail okruh 3	1	49.2118272	16.7325503
	23. Singletrail okruh 3	1	49.2117039	16.7326533
	24. Singletrail okruh 3	1	49.2115692	16.7327219
	25. Singletrail okruh 3	1	49.2114569	16.7328936
	26. Singletrail okruh 3	1	49.2113897	16.7327733
	27. Singletrail okruh 3	1	49.2112439	16.7327906
	28. Singletrail okruh 3	1	49.2110983	16.7328764
	29. Singletrail okruh 3	1	49.2109525	16.7328936

	30. Singletrail okruh 3	1	49.2102236	16.7327047
	31. Singletrail okruh 3	1	49.2097525	16.7321897
	32. Singletrail okruh 3	1	49.2097075	16.7319153
	33. Singletrail okruh 3	1	49.2097075	16.7314344
	34. Singletrail okruh 3	1	49.2097075	16.7310397
2.	NEOLIT/ENEOLIT			
	1. Pekárna a Hadí jeskyně	1	49.2419631	16.7461894
	2. Horákovský hrad	1-2	49.2198894	16.7162153
	3. Kůlnička	1	49.2417706	16.7420319
	4. Padělky u mostu/Macocha	1	49.2111567	16.7530397
	5. U kříže	1	49.2044808	16.7493833
	6. Čtvrť	1	49.2126375	16.7409517
	7. Dlouhé Kopaniny	1	49.2262575	16.7468669
	8. Pekárna/Hadí jeskyně	1	49.2419631	16.7461894
	9. Horákovský hrad	1	49.2198894	16.7162153
	10. V koutech/Široké	1	49.2203914	16.7541842
	11. Lom III+IV+VI	1	49.2343708	16.7490197
	12. Lom X	1	49.2335786	16.7601461
	13. Lom II	1	49.2346947	16.7518528
	14. Mordovny – U Chlapečka	1	49.2136794	16.7323086
	15. Nová pole	2-3	49.1995658	16.7222656
	16. Půllány	2-3	49.2105894	16.7423947
	17. U Kříže	2	49.2052256	16.7499708
	18. Úzké	1	49.2159536	16.7535617
	19. Vlašňovy	2	49.2262158	16.7701700
	20. Bahenec	1	49.2245158	16.7455744
	21. Nad Palaškou	1	49.2136236	16.7313761
	22. Lom XVII	1	49.2350239	16.7479422
	23. Ořešková seč	2	49.2114192	16.7333225
	24. Remise	2-3	49.2102897	16.7384489
	25. Nad humny	2	49.2138467	16.7429231

	26. Horka	2	49.2135761	16.7479989
	27. Čistička odpadních vod	2	49.2124056	16.7559169
	28. Hrnčířské pole	2	49.2290869	16.7473444
	29. Skalka I	2	49.2239614	16.7566786
	30. Padělky	2	49.2190561	16.7510136
	31. Slezákova díra	1	49.2412664	16.7405675
3.	ENEOLIT			
	1. V Hlavách	1	49.2025800	16.7404908
	2. Dlouhé Kopaniny	1	49.2269508	16.7473403
	3. Ořešková seč	1	49.2098256	16.7320203
	4. Pekárna	1	49.2419631	16.7461894
	5. Pod Myslivnou	2–3	49.2119781	16.7340203
	6. Kůlnička	1	49.2417708	16.7420322
	7. Horka	2	49.2135761	16.7479989
	8. Panský	1	49.2235864	16.7448017
	9. Stará vápenice	1	49.2319314	16.7213747
	10. Pekárna	1	49.2419631	16.7461894
	11. Nová Pole	2–3	49.1995658	16.7222656
	12. Nová Pole	2–3	49.1995658	16.7222656
	13. Remise	2–3	49.2115556	16.7407728

PRAMENY A LITERATURA

Nálezové zprávy dostupné v archivu ÚAPP Brno:

KOS, Petr. Mokrý – Lom – západ, (okr. Brno-venkov), NZ č. j. 6/95, 1995.

KOS, Petr. Horákov (okr. Brno-venkov) – Macocha. NZ č. j. 64/98, 1998.

KOS, Petr. Horákov (okr. Brno-venkov) – Nad Palaškou. NZ č. j. 269/10.

KOS, Petr. Mokrý (Brno-venkov) Moravský kras Mariánské údolí okruh A1. NZ č. j. 273/18. 2018.

KOS, Petr. Mokrý–Horákov 2013–2015 (okr. Brno-venkov), NZ č. j. 739/18.

KOS, Petr. Mokrý (Brno-venkov) Moravský kras Mariánské údolí okruh 3. NZ č. j. 741/18. 2018.

BELCREDI, Ludvík a kol. *Archeologické lokality a nálezy okresu Brno-venkov*. Brno: Okresní muzeum Brno-venkov, 1989.

- HONS, David. Pravěké a středověké osídlení na katastrech obcí Šlapanice a Bedřichovice. In: *Sborník Muzea Brněnska 2020*. Brno: Muzeum Brněnska, 2020, s. 85–105. ISSN 2570-6349.
- HONS, David. Pravěké, středověké a novověké osídlení na katastrech obcí Blažovice, Jiříkovice, Ponětovice a Prace. In: *Sborník Muzea Brněnska 2021*. Brno: Muzeum Brněnska, 2021, s. 115–136. ISSN 2570-6349.
- HONS, David. Pravěké a středověké osídlení na katastrech obcí Kovalovice, Pozořice, Sivice, Tvarožná a Viničné Šumice. In: *Sborník Muzea Brněnska 2022*. Brno: Muzeum Brněnska, 2022, s. 83–110. ISSN 2570-6349.
- HONS, David. Pravěké a středověké osídlení na katastrech obcí Podolí a Velatice (okr. Brno-venkov). *Sborník Muzea Brněnska 2023*. Brno: Muzeum Brněnska, 2023, s. 105–136. ISSN 2570-6349.
- KLÍMA, Bedřich. *Archeologický výzkum plošiny před jeskyní Pekárnou*. Praha: Academia, 1974.
- KOS, Petr. Neue Funde aus der Umgebung von Horákov, Podolí und Velatice (Bez. Brno-venkov). *Přehled výzkumů 31*. Brno: AÚ ČSAV Brno, 1989, s. 108–109. ISSN 0528-631X.
- KOS, Petr. Otevřená sídliště z mladého paleolitu a neolitu v jižní části moravského krasu. *Přehled výzkumů 1993–1994*. Brno: AÚ AV ČR Brno, 1997, s. 27–44. ISSN 1211-7250.
- KOS, Petr. Mokrá-Horákov (kat. úz. Mokrá, okr. Brno-venkov). *Přehled výzkumů 40 (1997–1998)*. Brno: AÚ AV ČR Brno, 1999, s. 165–166, 193–195, 196, 285–287. ISSN 1211-7250.
- KOS, Petr. *Osídlení jižní části Moravského krasu v pravěku*. Rukopis nepublikované seminární práce, uloženo v Ústavu archeologie a muzeologie FF MU v Brně. Brno, 2002.
- KOS, Petr. Výšinné sídliště z pozdní doby kamenné u Mokré, okr. Brno-venkov. *Pravěk. Nová řada. 11/2001*. Brno: Ústav archeologické památkové péče v Brně, 2002, s. 101–113. ISSN 1211-8338.
- KOS, Petr. Mokrá-Horákov (k. ú. Mokrá u Brna, okr. Brno-venkov). *Přehled výzkumů 46*. Brno: AÚ AV ČR Brno, 2005, s. 198. ISSN 1211-7250.
- KOS, Petr. Osídlení Tvaroženského Santonu a jeho okolí od pravěku po raný novověk. In: KOLÁŘOVÁ, Draga, ed. *Santon. Příroda a historie*. Tvarožná: obec Tvarožná, 2008, s. 40–61. ISBN 978-80-903881-4-7.
- KOS, Petr. Mokrá-Horákov (k. ú. Mokrá u Brna, okr. Brno-venkov). *Přehled výzkumů 51*. AÚ AV ČR Brno, 2010, s. 288–289, 320. ISSN 1211-7250.
- KOS, Petr. Mokrá-Horákov (k. ú. Horákov, okr. Brno-venkov). *Přehled výzkumů 53-1*. Brno: AÚ AV ČR Brno, 2012, s. 136, 150. ISSN 1211-7250.
- KOS, Petr. Mokrá-Horákov (k. ú. Mokrá u Brna, okr. Brno-venkov). *Přehled výzkumů 54-1*. Brno: AÚ AV ČR Brno, 2013, s. 149–150. ISSN 1211-7250.
- KOS, Petr. Mokrá-Horákov (k. ú. Mokrá u Brna, okr. Brno-venkov). *Přehled výzkumů 55-1*. AÚ AV ČR Brno, 2014, s. 144–145, 167, 182–183. ISSN 1211-7250.
- KOS, Petr. Mokrá-Horákov (k. ú. Mokrá, okr. Brno-venkov). *Přehled výzkumů 58-1*. Brno: AÚ AV ČR Brno, 2017, s. 161. ISSN 1211-7250.

- KOS, Petr. Mokrý-Horák (k. ú. Horák, okr. Brno-venkov). *Přehled výzkumů 60-1*. Brno: AÚ AV ČR Brno, 2019, s. 164, 179–180, 196. ISSN 1211-7250.
- KOS, Petr. Mokrý-Horák (k. ú. Mokrý u Brna, okr. Brno-venkov). *Přehled výzkumů 62-1*. Brno: AÚ AV ČR Brno, 2021, s. 198–199, 215. ISSN 1211-7250.
- KUČA, Martin. Mokrý (okr. Brno-venkov). *Přehled výzkumů 49*. Brno: AÚ AV ČR Brno, 2008, s. 279–280. ISSN 1211-7250.
- NEKVASIL, Jindřich. Praveké nálezy z horákovského hradu (k. ú. Horák, okr. Brno-venkov). *Přehled výzkumů 32*. Brno: AÚ ČSAV Brno, 1990, s. 99–100. ISSN 0528-631X.
- OLIVA, Martin. Nové paleolitické nálezy z jižní části Moravského krasu. *Přehled výzkumů 21*. Brno: AÚ ČSAV Brno, 1978, s. 13–14. ISSN 0528-631X.
- OLIVA, Martin. *Encyklopedie paleolitu a mezolitu českých zemí*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2016. ISBN 978-80-7028-470-4.
- OLIVA, Martin. Mokrý-Horák (k. ú. Horák, okr. Brno-venkov). *Přehled výzkumů 55-1*. AÚ AV ČR Brno, 2019, s. 165. ISSN 1211-7250.
- PARMA, David. Mokrý-Horák (k. ú. Horák, okr. Brno-venkov). *Přehled výzkumů 51*. Brno: AÚ AV ČR Brno, s. 320. ISSN 1211-7250.
- PARMA, David a URBAN, Eliáš. Nová zjištění o eneolitických lokalitách v lesním prostředí na Moravě. *Pravěk Nová řada*. 2024 (v tisku). ISSN 1211-8338.
- PEŠKA, Jaroslav. *Morava na konci eneolitu*. Olomouc; Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2013. ISBN 978-80-7204-860-1.
- PODBORSKÝ, Vladimír. Lid s moravskou malovanou keramikou. PODBORSKÝ, Vladimír a kol. *Praveké dějiny Moravy*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1993. s. 108–145. ISBN 80-85048-45-0.
- SKLENÁŘ, Karel, SKLENÁŘOVÁ, Zuzana a SLABINA, Miloslav. *Encyklopedie pravěku v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha: Libri, 2002. ISBN 80-7277-115-9.
- SVOBODA, Jiří. Závěr výzkumu před jeskyní Pekárnou (k. o. Mokrý, okr. Brno-venkov). *Přehled výzkumů 32*. Brno: AÚ ČSAV Brno, 1990, s. 19–20. ISSN 0528-631X.
- SVOBODA, Jiří a kol. *Paleolit Moravy a Slezska*. Brno: Archeologický ústav AV ČR 2009. ISBN 80-86023-40-0.
- ŠEBELA, Lubomír, SVOBODA, Jiří a PŘICHYSTAL, Antonín. Neolitické nálezy z Horákova. *Přehled výzkumů 27*. Brno: AÚ ČSAV Brno, 1984, s. 16–17. ISSN 0528-631X.
- ŠEBELA, Lubomír a ŠKRDLA, Petr. Mokrý (okr. Brno-venkov). *Přehled výzkumů 39* (1995–1996). Brno: AÚ AV ČR Brno, 1999, s. 281–285. ISSN 1211-7250.
- ŠEBELA, Lubomír, ŠKRDLA, Petr a HLOŽEK, Martin. Mokrý-Horák (k. ú. Mokrý u Brna, okr. Brno-venkov). *Přehled výzkumů 43*. Brno: AÚ AV ČR Brno, 2002, s. 161–162. ISSN 1211-7250.
- ŠKRDLA, Petr. Pekárna (k. o. Mokrý, okr. Brno-venkov). *Přehled výzkumů 37*. Brno: AÚ AV ČR Brno, 1996, s. 42. ISSN 1211-7250.

- ŠKRDLA, Petr. Mokrá (okr. Brno-venkov). *Přehled výzkumů 38 (1993–1994)*. Brno: AÚ AV ČR Brno, 1997, s. 103–107. ISSN 1211-7250.
- ŠKRDLA, Petr. Mokrá (okr. Brno-venkov), *Přehled výzkumů 40 (1997–1998)*. Brno: AÚ AV ČR Brno, 1999, s. 258–261. ISSN 1211-7250.
- ŠKRDLA, Petr. Mokrá-Horákov (k. ú. Mokrá u Brna, okr. Brno-venkov). *Přehled výzkumů 42*. Brno: AÚ AV ČR Brno, 2001, s. 116–118. ISSN 1211-7250.
- ŠKRDLA, Petr. Magdalénienská sídlištní struktura v jižní části Moravského krasu. Problematika otevřených sídlišť. SVOBODA, Jiří. *Prehistorické jeskyně*. Brno: ARÚB, 2002, s. 229–254. ISBN 80-86023-38-9.
- ŠKRDLA, Petr. Mokrá-Horákov (k. ú. Mokrá u Brna, okr. Brno-venkov). *Přehled výzkumů 43*. Brno: AÚ AV ČR Brno, 2002, s. 135. ISSN 1211-7250.
- ŠKRDLA, Petr a KOS, Petr. Mokrá-Horákov (kat. úz. Mokrá, okr. Brno-venkov). *Přehled výzkumů 40 (1997–1998)*. Brno: AÚ AV ČR Brno, 1999, s. 160–165. ISSN 1211-7250.
- ŠKRDLA, Petr, KOS, Petr a PŘICHYSTAL, Antonín. Nová magdalénská stanice v jižní části Moravského krasu. *Přehled výzkumů 40 (1997–1998)*. Brno: AÚ AV ČR Brno, 1999, s. 51–63. ISSN 1211-7250.
- ŠKRDLA, Petr, KUČA, Martin a SCHENK, Zdeněk. Mokrá-Horákov (k. ú. Mokrá u Brna, okr. Brno-venkov). *Přehled výzkumů 50*. Brno: AÚ AV ČR Brno, 2009, s. 234–235. ISSN 1211-7250.
- ŠKRDLA, Petr a LÁZNIČKOVÁ, Martina. Mokrá-Horákov (kat. úz. Mokrá, okr. Brno-venkov). *Přehled výzkumů 40 (1997–1998)*. Brno: AÚ AV ČR Brno, 1999, s. 158–159. ISSN 1211-7250.
- ŠMACHO, Petr. Mokrá-Horákov (k. ú. Horákov, okr. Brno-venkov). *Přehled výzkumů 63-1*. Brno: AÚ AV ČR, 2022, s. 110. ISSN 1211-7250.
- TÓTH, Peter, ORAVKINOVÁ, Dominika a POKUTTA, Dalia A. Settlement organisation of the Otomani-Füzesabony Cultural complex in Slovakia. A spatio-temporal modelling study. In: FISCHL, Klára P. a KIENLIN, Tobias, L. *Beyond divides The Otomani Füzesabony Phenomen*. Bonn, 2019, s. 58. ISBN 978-3-7749-4241-7.
- VALOCH, Karel. Sídlště diluviálního člověka na půdě Velkého Brna. *Příroda: měsíčník přírodovědecký s přílohou pro vyučování přírodovědné*. Brno, 1950, roč. 43, s. 22–26, 56–57.

ELEKTRONICKÉ ZDROJE

- DRESLEROVÁ, Dagmar. CZAD – Archeobotanical database of Czech Republic. Online. Dostupné z: <https://web.arup.cas.cz/czad/dating.php?l=cz>. [cit. 27. 4. 2024].
- Státní archeologický seznam ČR. Online. Dostupné z: <https://geoportal.npu.cz/webappbuilder/apps/104/>. [cit. 27. 4. 2024].

IVANČICKÉ HUSITSKÉ REMINISCENCE KACHLOVÉ MOTIVY HUSITSKÉHO OKRUHU ZE SBÍREK MUZEA V IVANČICÍCH

Klára Sovová

Kachle s husitskou tematikou tvoří v rámci evropské produkce unikátní soubor, vyráběný a rozšířený pouze v českých zemích. Motivy reagovaly na změnu náboženského paradigmatu části společnosti a spolu s kachli reformačními představují velmi výrazný segment kachlové produkce pozdního středověku, v němž jsou reflektovány složité konfesní poměry doby.

Spektrum husitských motivů bývá nejčastěji děleno do dvou okruhů. První tvoří scény z vojenského života, druhý symbolické motivy. Někteří autoři chápou skupinu husitských témat širěji, zohledňují totiž i motivy, které nelze označit přímo jako husitské, použity v kamnovém tělese však byly organickou součástí husitských či utrakvistických domácností. R. Krajíc kromě motivů, které přímo nebo symbolicky odrážejí husitskou tematiku, řadí k husitským kachlům i motivy obecně křesťanské či neutrální povahy, které jsou husity přijímány. I. Hrušková a J. Žegklitz dělí reliéfy na výjevy z konkrétního života a motivy symbolické. Z. Hazlbauer definuje skupiny tři: První představují kachle s vojenskou tematikou, ať už zpodobňují vojska husitská, či jejich protivníky. Druhou kachle symbolizující husitské ideje a třetí skupinu vidí jako širší výtvarnou skupinu tzv. husitských kachlů. Sem patří motivy, u nichž nelze jednoznačně potvrdit, že se váží k husitské ideologii, avšak konvenují s ní. Ve světle nových poznatků je interpretace konkrétních motivů, například „Obr lidožrout“ nebo „Vlk kázající lidu“, diskutabilní, to však nic nemění na oprávněnosti tohoto členění.¹

Výskyt husitských motivů je logicky vázán na oblasti pevně spojené s kališnictvím/utrakvismem. Donedávna byla jejich existence spojována téměř výhradně s prostředím historických Čech, přestože husitské myšlenky ani husitské války se

1 KRAJÍC, Rudolf. *Středověké kamnářství: výzdobné motivy na gotických kachlích z Táborska*. Tábor, 2005. s. 142–143; HRUŠKOVÁ, Ivana a ŽEGKLITZ, Jaromír. Husovská a husitská tradice v hmotné kultuře každodenního života pražských měst 15.–17. století. In: ČORNEJ, Petr a LEDVINKA, Václav. *Praha Husova a husitská 1415–2015*. Praha, 2015, s. 140; HAZLBAUER, Zdeněk. *Krásy středověkých kamen: odraz náboženských idejí v českém uměleckém řemesle*. Praha, 1998. s. 200–230.

Moravě nevyhnuły. Vedle poměrně dobře zmapovaného a několikrát publikovaného českého materiálu leží jediný v soupisových pracích zmiňovaný nález z Moravy.² Jde o kachel z Dambořic, nalezený v padesátých letech 20. století H. Landsfeldem a jím také uvedený do literatury.³ Pramenná základna je však ve skutečnosti širší, i když ji s rozsahem české kolekce nelze srovnávat. Převládající názor, že na Moravě husitské motivy téměř nenajdeme, je dán spíše stavem výzkumu a zpracování, resp. publikování sbírkových fondů muzeí, než jejich skutečnou absencí.⁴ Ze starších ale spouť okrajově publikovaných nálezů jmenujme kolekci kachlů s pěšími bojovníky nalezenou při záchranném výzkumu v Pohořelicích⁵ a dva výrazné exempláře z Ivančic (Žižka jedoucí na koni a kachel se čtyřmi pěšími bojovníky).⁶ Nejnovějším přírůstkem do této skupiny je kachel s husitským jezdcem na koni (varianta Dambořice), nedávno nalezený při záchranném výzkumu v zámečku v Kyjově.⁷

Téma reflexe husitství v kachlové produkci se prolíná archeologickou literaturou již od 19. století. První pojednání o kachlích s husitskými bojovníky uveřejnil B. Matějka v roce 1899. V šedesátých letech minulého století téma znovu otevřel J. Kouba ve studii shrnující dosud známé nálezy kachlů s vojenskou tematikou. Husitské ideje reflektované na kachlovém materiálu řešil i Z. Hazlbauer. Věnoval jim kapitolu v knize *Krásna středověkých kamen*, spolu s R. Vermouzkem zpracovali studii o podobě středověkého vozu, jednotlivých témat se dotýkal v řadě svých

-
- 2 KOUBA, Jaromír. Středověké kachle s husitskými bojovníky. *Časopis Národního musea*. Praha, 1966, roč. 135, s. 31; I. Hrušková uvádí ve své práci, věnované husitským a reformačním kachlům, dva nálezy z Moravy, přičemž husitský je pouze jeden z nich, druhý patří do okruhu kachlů reformačních (HRUŠKOVÁ, Ivana. *Husitské a reformační kachle*. Bakalářská práce. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta filozofická. 2009, s. 59, 81, 90). Také Č. Pavlík zmiňuje ve své publikaci pouze dambořický artefakt (PAVLÍK, Čeněk. *Velký obrazový atlas gotických kachlových reliéfů: Čechy, Morava, české Slezsko*. Praha, 2017, s. 186, č. k. 520.), zatímco Z. Hazlbauer o moravikách zcela mlčí (HAZLBAUER, pozn. 1, s. 203).
 - 3 LANDSFELD, Heřman. Keramická pec v Dambořicích z 15. století. *Od Hradské cesty: prameny k dějinám a současnosti Žarošic a okolí*. Žarošice, 1971–1972, s. 84–90; nejnověji MENOŠKOVÁ, Dana. Málo známá kolekce reliéfně zdobených pozdně středověkých kachlů z Dambořic. *Slovácko*. Uherské Hradiště, 2002, roč. XLIV, s. 183–223.
 - 4 Důkazem toho je i tento příspěvek uvádějící do literatury celou kolekci kachlů, které se do sbírky Muzea v Ivančicích dostaly v rozmezí sedmdesátých až devadesátých let 20. století, přičemž pouze malá část z nich byla v minulosti publikována.
 - 5 MICHNA, Pavel. Přehled archeologických výzkumů na Moravě a ve Slezsku za rok 1977. *Vlastivědný věstník moravský*. Brno, 1978, roč. 30, č. 3, s. 332.
 - 6 DOLEŽEL, Jiří. Dějiny Ivančic ve středověku, Od počátku slovanského osídlení do roku 1464. In: ČEJKA, Jiří. *Ivančice: dějiny města*. Ivančice, 2002, s. 160.
 - 7 Uložení: Masarykovo muzeum v Hodoníně. Za laskavé poskytnutí informací o tomto nálezu děkuji Mgr. Jaromíru Šmerdovi.

dalších prací.⁸ Většinou však byly husitské motivy na kachlových reliéfech prezentovány dílčím způsobem. Zprávy o nich se objevují v katalogích výstav, souhrnných dílech a článcích zpracovávajících nové nálezy.⁹ Systematicky však nebyla tomuto unikátnímu fenoménu věnována pozornost. O to přínosnější je bakalářská práce I. Hruškové, jíž dominuje vyčerpávající soupis materiálu, a na ni navazující zhodnocení problematiky zpracované ve spolupráci s J. Žegklitzem.¹⁰

MORAVSKÁ SPECIFIKA

V bouřlivých letech počátku 15. století neunikla turbulentnímu politickému vývoji ani Morava. Značná část šlechty stála na pozicích husitů již před rokem 1419, tedy před vypuknutím husitských válek. V pozdějších letech narůstal počet sympatizantů z řad šlechty i poddanských měst, která se stala oporou kališníku.¹¹ Morava postrádala velké centrum podle českého vzoru, také pokus o vybudování „moravského Tábora“ ztroskotal. Husitské propagandě byl otevřen především venkov, prosadila se pouze v poddanských a vojensky dobytých královských městech (Ivančice, Uherský Brod).¹² Souvislost výskytu husitských kachlů s kališnickým prostředím je dobře zdokumentována v Čechách,¹³ obdobnou situaci můžeme tedy předpokládat i na Moravě. Potvrzují to i dosud známé moravské nálezy, ať již jde o exemplář dambořický (ždánické panstvo se hlásilo k husitskému a později k bratrskému vyznání,

-
- 8 MATĚJKA, Bohumil. Kamna z pol. 15. stol. s vyobrazením husitských bojovníků a jejich vozů. *Památky archaeologické a místopisné*. Praha, 1898–1899, roč. 18, s. 259–264; KOUBA, pozn. 2, s. 25–34; HAZLBAUER, pozn. 1, s. 200–230; HAZLBAUER, Zdeněk a VERMOUZEK, Rostislav. Středověký vůz v ikonografii českých reliéfních gotických kachlů. *Archaeologica Pragensia*. Praha, 1985, roč. 6, s. 203–219.
 - 9 Kromě již výše citovaných prací jmenujme namátkou (bez nároků na úplnost): BRYCH, Vladimír. *Kachle doby gotické, renesanční a raně barokní: výběrový katalog Národního muzea v Praze*. Praha, 2004; HOBL, Luboš. Kachle z hradu Gutštejna. *Archaeologia historica*. Brno, 2016, roč. 41 s. 461–473; FROLÍK, Jan. *Kachle Chrudimska*. Chrudim, 2003; KRAJÍC, Rudolf. Nové nálezy kachlů s husitskými motivy z Tábora. In: *Mezi raným a vrcholným středověkem, Pavlu Kouřilovi k šedesátým narozeninám, přátelé, kolegové a žáci*. Brno, 2012, s. 351–364; RICHTEROVÁ, Julie. *Středověké kachle*. Praha, 1982; SOUKUPOVÁ, Markéta, SOUKUP, Michal a ŠREJBROVÁ, Jitka. Komorové kachle s husitskou symbolikou – Jan Žižka a bojovníci. In: ŠREJBROVÁ, Jitka, ed. *Svět kachlových kamen: kachle a kachlová kamna severozápadních Čech*. Most, 2017, s. 134; SOUKUPOVÁ, Markéta a SOUKUP, Michal. Komorové kachle s husitskou symbolikou – Bojovníci. In: ŠREJBROVÁ, Jitka, ed. *Svět kachlových kamen: kachle a kachlová kamna severozápadních Čech*. Most, 2017, s. 135.
 - 10 HRUŠKOVÁ, pozn. 2; HRUŠKOVÁ a ŽEGKLITZ, pozn. 1, s. 136–144.
 - 11 Více k problematice MĚŘÍNSKÝ, Zdeněk. Morava za husitských válek ve světle archeologických nálezů a výzkumu. *Archaeologia historica*. Brno, 1980, roč. 5, s. 31–68.
 - 12 Více VÁLKA, Josef. *Dějiny Moravy*. Brno, 1991, s. 115–118.
 - 13 Srovnej HRUŠKOVÁ a ŽEGKLITZ, pozn. 1, s. 136–137.

k roku 1617 nepůsobil ve Ždánicích žádný katolický farář,¹⁴ či pohořelický (Pohořelice byly obsazeny husitským vojskem).¹⁵

Také královské město Ivančice mělo k reformnímu hnutí blízko. Na podzim roku 1424 bylo dobyto husity, aby se na dlouhých deset let stalo zázemím jejich vojsk na Moravě. Kromě vojenské posádky je ve městě doložena i přítomnost husitského kněze.¹⁶ Rod z Lipé na Moravském Krumlově, jemuž Ivančice posléze připadly (Jiří z Poděbrad zastavil v roce 1460 město Jindřichovi z Lipé za 2 200 kop grošů, v roce 1486 mu byly Ivančice připsány do plného vlastnictví), se hlásil k církvi bratrské.¹⁷ Obdobně jako v případě Ždánic ani v Ivančicích nebyly slouženy katolické bohoslužby (již po roce 1600, tedy dříve než ve Ždánicích), naopak se zde dobře dařilo církvi bratrské i dalším protestantským konfesím. Toto liberální ovzduší skončilo až v důsledku událostí po Bílé hoře.

IVANČICKÝ KACHLOVÝ SOUBOR A JEHO NÁLEZOVÁ SITUACE

Ivančický kachlový soubor tzv. husitského okruhu je uměle sestavenou kolekcí kachlů pocházejících z více poloh intravilánu a pro muzeum získaných v různých dobách. Jako husitské jsou kachle ve sbírce vedeny od dob jejich katalogizace Olgou Uhrovou v roce 1970. Když byla při zpracování novějších výzkumů objevena další dvě torza, přikročili jsme k jejich souhrnnému zpracování.

Část kachlové kolekce tvoří tradičně starší nálezy s nedostatečně popsanou či zcela neznámou náleзовou situací. Kachle získané řádným archeologickým výzkumem pak často pocházejí ze situací s komplikovanou stratigrafií, většinou z navážkových vrstev, nebo byly vyzvednuty z výsypky stavebních výkopů (ulice Ve Sboru, Stará radnice), takže jejich vypovídací hodnota je limitovaná. Pouze v jednom případě byl artefakt nalezen přímo v objektu hrnčířské pece.¹⁸ Vzhledem ke vzdálenosti jednotlivých lokalit, odkud kachle pocházejí (viz mapa na str. 105), je pravděpodobné, že byly součástí několika kamnových těles. Nelze však pominout možnost, že předměty získané z navážkových vrstev se na místo nálezu dostaly jako

14 MENOŠKOVÁ, pozn. 3, s. 201.

15 MĚŘÍNSKÝ, pozn. 11, s. 43.

16 Více o Ivančicích: DOLEŽEL, pozn. 6, s. 158–165; obecně VÁLKA, pozn. 12, s. 115–145.

17 DOLEŽEL, pozn. 6, s. 172.

18 Výzkum pece provedlo Okresní muzeum Brno-venkov pod vedením O. Uhrové. UHROVÁ, Olga. Nález středověké hrnčířské pece v Ivančicích (okr. Brno-venkov). *Vlastivědný věstník moravský*. Brno, 1973, roč. 25, č. 1, s. 56–58; Další výzkumy probíhaly v devadesátých letech a pod vedením J. Doležela. DOLEŽEL, Jiří. Archeologický výzkum v památníku A. Muchy – staré radnici v Ivančicích. *Ivančický zpravodaj*. Ivančice, 1995, roč. XXIV, č. 7, s. 11–15.

Mapa nálezů kachlů: 1. Ulice ve Sboru 9, inv. č. K1502, K1503, K1504, K1504a, K1505; 2. Stará radnice, Iv1/91-125, Iv1/93-1; 3. nádvoří domu pánů z Lipé, K1479. (mapové podklady: www.openstreetmap.org).

jedoucího na koni, doprovázeného jedním či dvěma pěšími bojovníky. Na ivančickém torzu, z něž se dochovala horní třetina čelní vyhřívací stěny (dále ČVS), vidíme válečníka jedoucího na koni vlevo,²⁰ před ním kráčí pěší voják nesoucí v levé ruce praporec se symbolem kalicha. Pěšák je oblečen v typickém oděvu s železným kloboukem na hlavě. Horní polovina těla jezdce je pojednána en face, tak jak známe z ostatních variant motivu (srov. obr. 2a), dobře tedy vidíme obličej i gesta rukou. V levé ruce drží muž uzdu, pravou ruku, v níž svírá velitelskou hůl ukončenou křížem, má opřenou o hrud'. Přestože v místě obličeje došlo k mírnému poškození ještě měkkého nevypáleného kachle, je dobře patrné, že jezdec má pásku přes obě oči. Ta nás, ve spojení se standartou se znamením kalicha, nenechá na pochybách, že jde o samotného neporazitelného vojevůdce.

Oproti všem dosud známým, poněkud strnule působícím reliéfům s jezdeckým motivem (Lipnice obě varianty, Rakovník, Praha, Dambořice, Litoměřice, Tábor),

součást stavební suti i z větší vzdálenosti, artefakty z jednoho místa tedy mohly být rozvečeny po větším teritoriu. Pouze polovina kachlů (pět z celkového počtu deseti) nese stopy používání (byly součástí fungujících kamen), což spolu s nálezem jednoho nepoužitého kusu v zásypu předpeční jámy keramické pece naznačuje, že se jedná o místní ivančickou produkci.¹⁹

Kachel „jezdeckého typu“

Nejvýraznějším ivančickým nálezem je bezesporu kachel s motivem **Jana Žižky na koni** (kat. č. 1, obr. 2b, 2c). Tento dobře známý motiv respektuje ustálené schéma zobrazující husitského bojovníka

19 UHROVÁ, pozn. 18, s. 58. Uhrová uvádí, že hrnčířská dílna, jejíž pec zkoumala, se specializovala na určitý druh keramiky, kam kachle nepatřily. V zásypu předpeční jámy se však našlo několik zlomů kachlů, především četné nádobkové kachle, dále kachel s motivem Adama a Evy u stromu poznání, heraldický kachel se lvem a fragment nepoužitého husitského kachle (inv. č. K1479).

20 Popis dle heraldických pravidel.

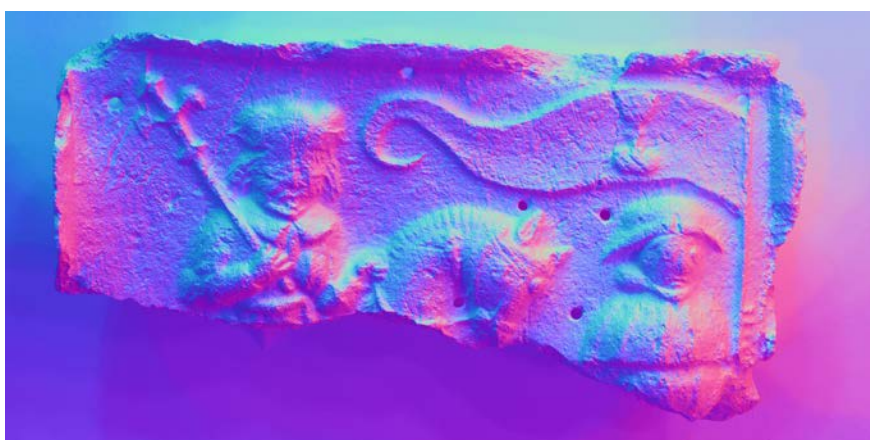
Jan Žižka na koni, před ním kráčí praporečník, na standartě znamení kalicha i kříže, Lipnice, inv. č. H2-63 884, obr. 2a. (Národní muzeum)

zaujme na první pohled životnost postav a výjimečně kvalitní zpracování reliéfu, kterému dominuje praporec, jehož elegantně se vlnící linie odkazují na podobná zobrazení z dobových iluminací a dřevořezů (srov. např. obr. 3a, 3b). Velkou péčí věnoval tvůrce matrice zpracování detailů obličeje a oděvu obou mužů. Pěší bojovník má na sobě kabátec překrytý prošívaným oboječkem (případně kuklou?) přes ramena, na hlavě má nízký železný klobouk s ohnutým štítkem a téměř plochým dýnkem. Z reliéfu není zcela patrné, zda má voják plno-

vous, nebo jde o součást oděvu. Ve srovnání s Žižkou se zdá poněkud schematičtěji provedena modelace obličeje, což ovšem může být dáno poškozením této části reliéfu vlivem postdepozičních procesů. Muž sedící na koni má na hlavě čapku, na sobě v pase přepásaný zřasený kabátec se širokým límcem. Krátce střižený plnovous a nezbytná páska přes obě oči dokreslují obvyklou podobu vojevůdce. Na RTI snímcích vyniknou i další podrobnosti (obr. 2c), například jemnější modelace detailů obličeje (tváře, ústa, knír). Čapka s (kožešinovým) lemem na první pohled odpovídá té, kterou známe například z opukové busty znázorňující Jana Žižku z Trocnova (obr. 3c), z motivu Jana Žižky v čele vojska z hradu Gutštejna nebo ze zobrazení Jana Žižky v dřevořezu publikovaném v Kronice české Enea Silvia Piccolominiho.²¹ Ani autor ivančického reliéfu se však nevyhnul dobové výtvarné rétorice a pokrývku hlavy pojednal jako syntézu prosté vojenské a svatováclavské knížecí čapky, ve které byl Žižka na kachlích obvykle zobrazován. Užívání tohoto atributu světece bylo pravděpodobně záměrné a odkazovalo na tradici husity ctěného svatého Václava, mohlo také zdůrazňovat význam Jana Žižky v českých dějinách.²² Zvláštní pozornost si zaslouží provedení velitelské hole. Nemá podobu obvyklého zdobného palcátu či hole ukončené rukou sevřenou v pěst (srov. obr. 2a, 3a, 3b), ale připomíná

21 HOBL, Luboš, pozn. 9, s. 464; BRYCH, pozn. 9, s. 20.

22 HRUŠKOVÁ a ŽEGKLITZ, pozn. 1, s. 138.

Jezdecký kachel s Janem Žižkou, Ivančice, inv. č. K313, obr. 2b
Týž kachel v normálovém zobrazení, obr. 2c. (Muzeum v Ivančicích, RTI foto: Š. Resová)

spíše žezlo, jehož hlavice je utvářena do podoby patkovitého kříže. Žezlo bývá na středověkých i raně novověkých kachlových reliéfech méně často zobrazovanou královskou insignií, pokud se však objeví, má jeho hlavice podobu královských lilií, podobně jako je tomu na četných dobových iluminacích.²³ Předlohu k této velitelské holi nacházíme v Jenském kodexu, paradoxně však ne v rukou Žižkových či královských, ale v rukou papeže, biskupů či ve složitější podobě přímo v rukou Kristových. Tomu odpovídá i použití hole s křížem na kachlových motivech. Hůl či žerd'

23 LOSKOTOVÁ, Irena. Středověké reliéfní kachle jako pramen hmotné kultury (Morava). *Archaeologia historica*. Brno, 2009, roč. 34, s. 189.

Jan Žižka v čele vojska, před ním kráčí praporečník, vyobrazení v Kronice české Enea Silvia Piccolominiho – nejbližší analogie ivančického motivu, obr. 3a.
(převzato z: P. Čornej, Jan Žižka: život a doba husitského válečníka)

Opuková hlava Jana Žižky, obr. 3c.
(Národní muzeum, převzato z www.esbirky.cz)

Jan Žižka v čele husitského vojska, Jenyánský kodex, obr. 3b. (převzato z: R. Krajč, Nové nálezy kachlů s husitskými motivy z Tábora)

praporce je vyhrazena Kristovi, ať již zobrazenému v podobě beránka Božího, či v motivech zmrtvýchvstání nebo vjezdu do Jeruzaléma. V ojedinělých případech se symbol objevuje i v ruce světců (svatý Prokop).²⁴ Nelze předpokládat, že by autor reliéfu připodobňoval oslavovaného husitského vojevůdce ke kritizovaným církevním hodnostářům, použití velitelské hole/žezla ukončeného křížem tedy zřejmě odkazuje na symboliku Žižky jako obránce pravé křesťanské víry.

Čtyři pěší bojovníci

Zřejmě nejrozšířenějším husitským motivem vůbec jsou tři (případně čtyři) pěší bojovníci s typickou výzbrojí: okovanými cepy, kušemi a houfnicemi. V některých případech nese první z bojovníků praporec s kalichem, jindy pavézu s latinským křížem. O oblíbenosti tohoto motivu svědčí kromě jeho rozšíření také počet známých variant (I. Hrušková jich ve svém katalogu uvádí 18, včetně volnějších analogií 22).²⁵ Z Ivančic je tento motiv znám ve dvou variantách, z nichž druhá nemá dosud žádné přímé analogie. Další dosud nepopsanou a v literatuře blíže nepublikovanou variantu představuje již zmiňovaný nález z Pohořelic, zachycující spodní polovinu těl čtyř vlevo jdoucích pěších bojovníků v typickém zobrazení – prošívané suknice a úzké meče u pasu.²⁶

Varianta 1:

Čtyři pěší bojovníci (kat. č. 2a–2d, obr. 4a)

Muži jsou oblečeni v krátkých, prošívaných, na bocích přepásaných suknicích a úzkých kalhotách, na nohou mají obuté špičaté kotníkové boty. Krk a ramena jim chrání na ramenou prošívaná kukla a na ní mají nasazené železné přilbice ozdobené chocholatým pérem. První voják nese pavézu s latinským křížem, u pasu má zavěšen meč, druhý má u pasu meč a brašnu a přes rameno kuši, podobně jako třetí voják v řadě. Průvod jdoucí vlevo uzavírá cepník opásaný mečem. Žádné ze čtyř dochovaných torz není úplné, bylo však možné sestavit digitální rekonstrukci celého motivu. Nejbližší analogie pochází z Lipnice (varianta 2 dle Kouby).²⁷ Nekompletní lipnický exemplář (chybí hlava štítonoše) se shoduje ve většině aspektů

24 Srovnej: *Jenský kodex (Antithesis Christi et Antichristi)*. Online.

In: Manuscriptorium. Dostupné z: https://www.manuscriptorium.com/apps/index.php?direct=record & pid=AIPDIG-NMP___IV_B_24_____3TQMIOE-cs. [cit. 15. 3. 2024]; PAVLÍK, pozn. 2, s. 133, kat. č. 235–240, s. 142–143, kat. č. 281–289; SIMOTA, Vlastimil a KYPTA, Jan. Reliéfní výzdoba gotických kamen ve světle jindřichohradeckých nálezů. Katalog I–XXXI. s. 134, kat. č. XXVII. In: HAVLICE, Jiří, KYPTA, Jan et al. *Gotické kachle z Jindřichova Hradce*. České Budějovice, 2017.

25 HRUŠKOVÁ, pozn. 2, s. 18–21.

26 Kachle jsou uloženy v Regionálním muzeu v Mikulově, inv. č. A12757–A12759.

Za poskytnutí informací o kachelích a fotodokumentaci děkuji Mgr. Kristíně Piačkové.

27 KOUBA, pozn. 2, s. 28., obr. 4.

Digitální rekonstrukce čelní vyhřívací stěny kachle s motivem čtyř pěších bojovníků, varianta 1, obr. 4a. (Muzeum v Ivančicích, rekonstrukce: K. Sovová)

(výzbroj i výstroj, kompozice, výraz postav) a drobné odchylky (meče na ivančické variantě jsou zobrazeny jen v obrysu, jistou disproporcí vidíme i v zobrazení pozice nohou druhého a třetího pěšáka, chybějící detaily na oděvu na lipnickém kachli) jsou důsledkem spíše špatné kvality otisku, případně úprav provedených na matricích, které však obě odkazují ke společnému prvotnímu negativu.

Varianta 2:

Čtyři (tři) pěší bojovníci (kat. č. 3, obr. 4b, 4c)

Dochovaná je přibližně čtvrtina reliéfu. Na něm jsou patrní dva pěší bojovníci kráčející vlevo. Jedná se o třetí a čtvrtou figuru (dle rozvržení motivu lze předpokládat, že se jedná o variantu se čtyřmi vojáky). Nekvalitní otisk je bohužel hůře čitelný, takže dává jen tušit detaily obličejů a oděvu vojáků. V RTI zobrazení je však vidět, že podobně jako u předchozí varianty i zde druhý (nedochovaný) bojovník nese na rameni kuši. Také třetí postavou je střelec z kuše a průvod uzavírá cepník. Rozvržení motivu i výzbroj odpovídá ivančické variantě 1. Obě varianty však od sebe odlišují nízké helmice vojáků, přičemž jedinou další nám známou analogií tohoto tvaru helmic nacházíme opět v Ivančicích, na hlavě vlajkonoše na jezdeckém kachli (kat. č. 1).

Čtyři pěší bojovníci varianta 2, inv. č. Iv1/91-125, obr. 4b; Týž kachel v RTI zobrazení, obr. 4c. (Muzeum v Ivančicích, RTI foto: Š. Resová)

Často diskutovanou otázkou je význam symbolů kříže a kalicha v rukou prvního z bojovníků. Tyto znaky jsou to jediné, co od sebe scény navzájem odlišuje, oděv i výzbroj mužů jsou totožné (podle varianty reliéfu) a vycházejí z husitských zvyklostí. Možná vysvětlení poprvé formuloval J. Kouba.²⁸ Pro výrobce kachlů v druhé polovině 15. století již nemusel mít kříž stejnou konotaci jako v době husitských válek. Tento výklad podporuje ikonografie jezdeckého kachle z Lipnice (obr. 2a), kde na praporci vidíme vedle sebe použitý rovnoramenný kříž i kalich, stejně jako velitelská hůl z ivančického reliéfu, která má hlavici v podobě kříže. Ze symbolu křížácké armády se kříž vrátil zpět do roviny primárně křesťanského symbolu. Také I. Hrušková a J. Žegklitz zastávají názor, že kříž na pavěze v době vzniku kachlů (tedy v době poděbradské a jagelonské) již ztratil svou primární rozlišovací roli z doby husitských válek. Kachle vznikaly spíše jako připomínka počátků utrakvismu, než jako zobrazení aktuální vojenské a politické situace.²⁹

Jako další možnost je diskutováno používání kachlů se zobrazením husitů a křížáků na jedněch kamnech.³⁰ V tom případě by šlo o narativní ztvárnění bojové situace, řadící se z tohoto pohledu po bok vrcholně středověkých turnajových

28 Ibid, pozn. 2, s 26.

29 HRUŠKOVÁ a ŽEGKLITZ, pozn. 1, s. 137–138.

30 KOUBA, pozn. 2, s. 26.

scén. K této interpretaci se přiklání i další autoři, např. V. Brych a Z. Hazlbauer.³¹ Z. Hazlbauer navíc upozorňuje na další znak odlišující od sebe obě vojska – péro na hlavách katolické armády. Podle autora jde o znak „hejskovství“, které armádě božích bojovníků nepřísluší.³²

Kohout jedoucí na voze

Poslední představovaný motiv, **kohout jedoucí na voze** (kat. č. 4a–d; obr. 5a), se vyskytuje poměrně vzácně a není řazen k husitskému cyklu, s nímž ho na první pohled spojuje jen zobrazení vozu, v kachlovém reliéfu středověké produkce tak vzácné. Nicméně právě ojedinělost zobrazení vozu a podobnost kompozice s reliéfem husitského bojovníka na voze (obr. 6b), stejně jako velmi blízký, ne-li totožný rukopis tvůrce matric nás přiměly zaměřit se i na tento motiv. Způsobem zpracování a vizuální podobností se jedná o spojovací článek mezi reliéfem s husitským bojovníkem na voze a primitivnějším zpracováním motivu kohouta jedoucího na voze známého z Lipnice (obr. 6a).³³

V ivančickém fondu se nacházejí fragmenty čtyř kachlů s tímto motivem. Dva z nich zachycují vůz, další dva vozataje řídícího dvojspřeží. Torza s vyobrazením vozu mají svou přímou analogii v nálezů z tvrže Staré Čivice.³⁴ Analogii dvou fragmentů s vozatajem a dvojspřežím nalézáme ve zlomku kachle z lokality Psáře u Kácova, který bývá chápán jako varianta motivu husitského bojovníka na voze.³⁵ Z. Hazlbauer však upozornil na odlišný postoj vozků a na základě této odlišnosti správně predikoval, že psářský artefakt patří k tzv. nevojenskému motivu kohouta na voze.³⁶

Známa torza motivu nejsou dostatečně velká na to, aby bylo možné rekonstruovat celou ČVS, jejich překryv však stačil k tomu, abychom mohli přistoupit k rekonstrukci téměř kompletního motivu. K dispozici jsme měli již zmíněné čtyři fragmenty. K doplnění reliéfu jsme použili fotografii čivického torza (nejlépe zachovaného, ale dnes již bohužel neexistujícího) a kresbu psářského kachle. Vzhledem ke strohosti a úspornosti motivu, na kterém není zobrazen koňský zápřah (jako je tomu u kachle s bojovníkem na voze), se kritickým místem rekonstrukce ukázalo napojení zápřahu dvojspřeží před vůz. Na jednom fragmentu, zobrazujícím jezdce

31 BRYCH, pozn. 9, s. 19; HAZLBAUER, pozn. 1, s. 203–204.

32 HAZLBAUER, pozn. 1, s. 203–204; kriticky HRUŠKOVÁ a ŽEGKLITZ, pozn. 1, s. 137–138.

33 Za informace a pomoc s jejich získáním děkuji Marku Hanzlíkovi, NPÚ, Státní hrad Lipnice.

34 DIVIŠ, Václav. Kachlíky z tvrziště v Čivicích. Časopis společnosti přátel starožitností českých v Praze. Praha, 1904, roč. 12, č. 4, s. 151–154, obr. 19.

35 KOUBA, pozn. 2, s. 32, obr. 19; BRYCH, pozn. 9, s. 125; HRUŠKOVÁ, pozn. 2, s. 54, kat. č. 52.

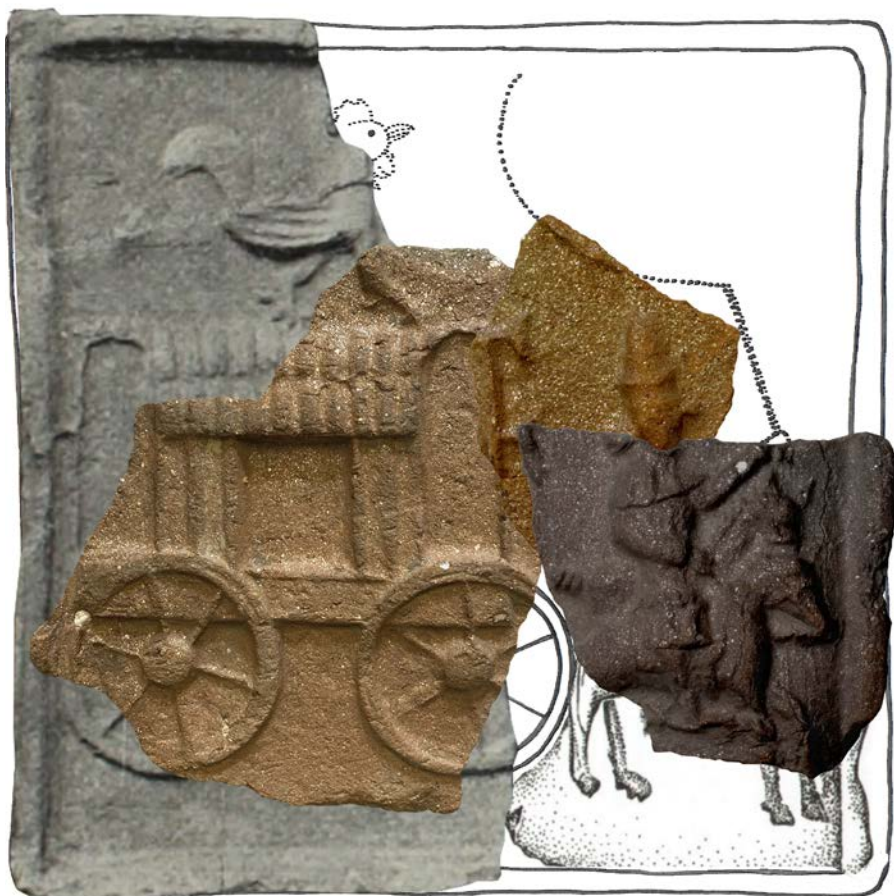
36 HAZLBAUER, pozn. 1, s. 208.

v helmici (kat. č. 4a, obr. 5c), se dochovala část předního oblouku vozu (respektive obloukové žebro vozu) i obě podélné výztuhy se srpkovitým zakončením. Na dalším kusu, s lépe dochovaným reliéfem (kat. č. 4b, obr. 5b), je patrná drobná část srpkovitého ukončení jedné z podélných výztuh. Díky tomu bylo možné digitálně sesadit oba zlomky dohromady a připojit je k torzu s vozem (kat. č. 4c, 4d, obr. 5a).³⁷ Velikost celého kachle lze přibližně určit na 200×200 mm.

Na vytvořeném digitální rekonstrukci (obr. 5a) vidíme vozataje ve vysoké helmici s bujnou kšticí, sedícího v sedle bližšího koně z dvojsprěží. V pravé ruce drží uzdu a v levé bič, jímž práská nad hlavou. Za ním je zapřažen cestovní krytý vůz s loukotovými koly, na jehož střeše stojí sebevědomě rozkročený kohout hledící po směru jízdy. Střecha je zpevněna „košatinou“, boční okno je otevřeno, nezakrytá přední a zadní strana korby jsou pojednány bez perspektivy, v ploše s boční pohledovou částí vozu. Proto se zobrazení vozu může zdát na první pohled matoucí. Srovnáním s dobovými iluminacemi však bez obtíží identifikujeme běžný středověký fasuňkový vůz (obr. 7a, 7b), používaný k přepravě osob a nákladů a využívaný i husity,³⁸ jehož konstrukce se natolik osvědčila, že se s jeho variantami setkáváme po celý novověk, místy ještě v polovině 20. století. Vozy mohly mít dvě nebo čtyři kola a oproti běžným hospodářským či vojenským vozům byly zastřešeny. Korba bývala z důvodu větší ochrany pasažérů vyrobena z košatiny nebo dřevěných fošen. Košatina je v našem případě použita poněkud netypicky na střeše kočáru, zatímco na vojenském husitském voze je logičtěji umístěna na spodní části vozu. Na korbě vozu byla usazena dřevěná konstrukce tvořená vertikálními profily ve tvaru obráceného písmene U, které byly fixovány podélnými výztuhami. Konstrukce byla potažena látkou, která chránila cestující před nepřízní počasí. Na středověkých iluminacích jsou tyto výztuhy ukončeny ozdobným způsobem, většinou výraznými diskovitými tvary, které mohly být dále zdobeny. V případě všech tří kachlových reliéfů mají oba typy vozů zakončení v podobě srpkovitých až nálevkovitých hlavic, v případě lipnické varianty transformovaných do vidlicovitého tvaru, což můžeme považovat za pokus o perspektivní zobrazení obvyklých disků. Husitský vůz měl původně zobrazeny všechny čtyři výztuhy, přední horní hlavice se nedochovala a následná rekonstrukce ji nezohlednila (obr. 6b), zatímco u krytého vozu vidíme srpkovité zakončení pouze na přední straně kočáru. Na obou variantách motivu s kohoutem však lze rozeznat krátkou část spodní zadní výztuhy přerušené okrajovou

37 Kromě vizuální kontroly a analýzy fotografií pořízených metodou RTI jsme vzhledem k charakteru materiálu (dochování fragmentů, nekvalitní povrch zlomku inv. č. Iv1/91-125 s vozatajem a částí kočáru) přistoupili k měření vzdálenosti vybraných referenčních bodů. Naměřené hodnoty potvrdily použití shodné formy.

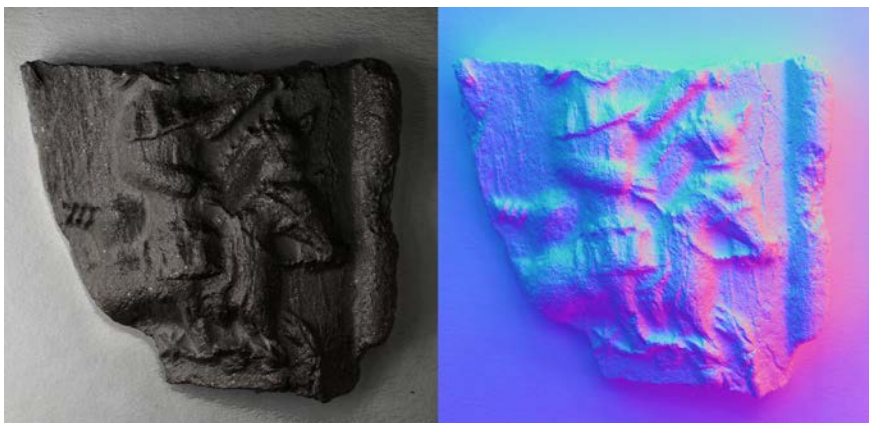
38 WAGNER, Eduard, DURDÍK, Jan a DROBNÁ, Zorošlava. *Kroje, zbroj a zbraně doby předhusitské a husitské*. Praha: Naše vojsko, 1956, s. 95, část X. tab. 2, 3 a 7.

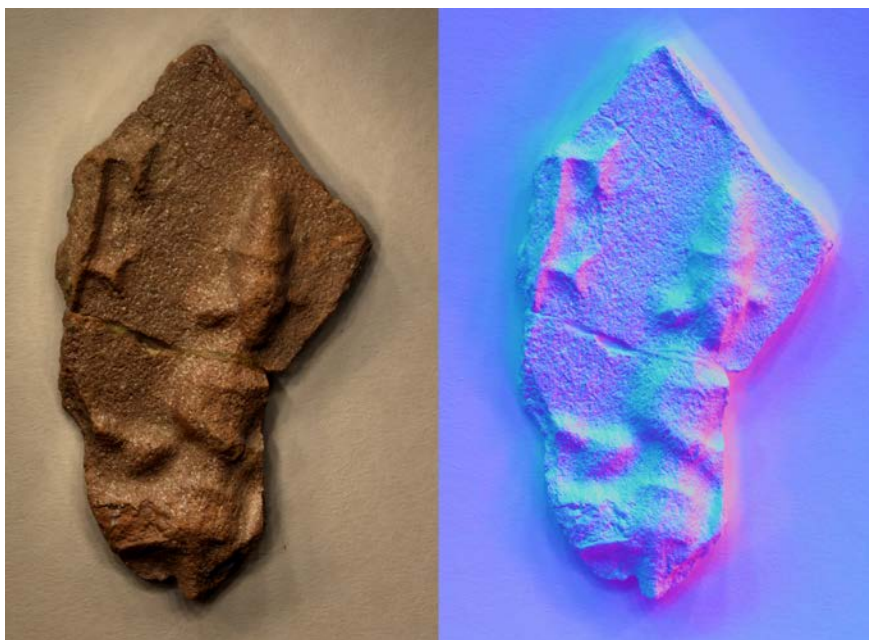
Digitální rekonstrukce a kresba čelní vyhřívací stěny s motivem kohouta na voze, varianta Čivice-Ivančice; schematická kresba motivu, obr. 5a.

(Muzeum v Ivančicích, rekonstrukce a kresba: K. Sovová, použity snímky převzaté z: V. Brych, Kachle doby gotické, renesanční a raně barokní; V. Diviš, Kachlíky z tvrziště v Čivicích)

Vozataj jedoucí na koni, inv. č. K1504a, ve standardním a v RTI zobrazení, obr. 5b.
(Muzeum v Ivančicích, RTI foto: Š. Resová)

Vozataj jedoucí na koni, inv. č. K1504, ve standardním a v RTI zobrazení, obr. 5c.
(Muzeum v Ivančicích, RTI foto: Š. Resová)

Kohout na voze, Lipnice, inv. č. LI30, obr. 6a.
(NPÚ, Státní hrad Lipnice)

Husitský bojovník na voze. Po odstranění
původních retuší je dobře patrný rozsah
doplnění reliéfu, inv. č. H009782, obr. 6b.
(Muzeum hlavního města Prahy)

lištou (a tedy bez ozdobné hlavice). Původní matrice čivického kachle zřejmě zobrazovala celý vůz se všemi konstrukčními prvky. Z digitální rekonstrukce je patrné, že motiv zcela vyplňoval celou ČVS. Na jedné straně se okrajové lišty dotýkají tlamy koňů, na druhé straně kola vozu. Při otisku matrice došlo k oříznutí výjevu, v případě čivického reliéfu o srpkovité zakončení výztuhy, na ivančických exemplářích chybí i část loukotě zadního kola. Horní výztuha není na jediném dochovaném kusu patrná vůbec, což může být dáno nekvalitním otiskem matrice čivického kachle, resp. jejím poškozením (obr. 6c). Nekvalitní fotografie kachle neumožňuje bližší prozkoumání tohoto prvku. Lipnický kachel je pak doslovný, i když rustikalizovaný přepis čivického reliéfu. Věrně opakuje ikonografii do všech podrobností, od rozvržení motivu, přes ustrojení jezdce, jeho gesta, zobrazení kočáru ve stejně špatné perspektivě, košatinovou střechu kočáru až po chybějící zakončení jediné zadní výztuhy. Na druhé straně došlo ke zjednodušení motivu – náročnost zpracování koňské anatomie zřejmě způsobila, že v Lipnici táhl vůz pouze jeden hřebec.

Detail oříznuté horizontální výztuhy na čivickém a lipnickém kachli. Kroužek označuje detail oříznuté příčné podpory na obou variantách kachle, obr. 6c. (převzato z: V. Diviš, Kachlíky z tvrziště v Čivicích)

Podobu ivančického kachle s kohoutem na voze s pražským reliéfem bojovníka na voze vidíme především v rukopisu tvůrce. Volba dvojspřeží (i když provedeného s drobnými odlišnostmi) a shodné prvky na obou vozech (styl zobrazení košatiny, výztuhy se srpkovitým až trychtýřovitým ukončením),³⁹ podobně zobrazený koňský postroj a sedlo naznačují totožný výrobní okruh obou kachlů. Podobnost vykazuje i vzhled a oblečení vozky.

Z tohoto souladu se zdánlivě vymyká odlišné zobrazení hlav obou vozatajů. Známý a často reprodukováný kachel s motivem husitského bojovníka na voze sice existuje v několika torzech, na žádném z nich však není dochována středová partie zobrazující hlavu a ruku vozataje. Kachel byl v dávné minulosti restaurován a jeho současná podoba odpovídá spíše představě restaurátora, než realitě (obr. 6b). Doplnění chybějících částí dle vlastního uvážení bylo v minulosti poměrně běžnou

39 Z. Hazlbauer a R. Vermouzek vidí odlišnost v obou prvcích, respektive u husitského vozu je popisují jako trojúhelníkovité výběžky, které zakončují horní a dolní břevno postranice vozu. U vozu č. 2 (s kohoutem) je pak popisují jako „rozeklané výběžky“, jejichž význam podle autorů není totožný s jinak výtvarně provedenými břevny u prvního vozu. HAZLBAUER a VERMOUZEK, pozn. 8, s. 212–214.

Dvorní dámy jedoucí na korbě krytého vozu, jehož podélné výztuhy jsou zdobeny disky s erby. Kočič na koni popohánějí zvířetím, obr. 7a.

(převzato z: Der Zug nach Jeraspunt)

běhu či bajky. Nejbližší možnou ikonografickou předlohu našel Z. Hazlbauer v Jenenském kodexu, a to ve scéně *Pan farář se stěhuje*. Na korbě vozu je kromě ostatního vybavení vidět i klec s drůbeží. Z. Hazlbauer sám podotýká, že „podobnost námětu s reliéfem je pouze vzdáleně formální, tj. v obecném smyslu ‚kur domácí na voze‘, hlubší souvislost však chybí.“⁴³

Ani další nalezené iluminace s vyobrazením kohouta v odpovídající pozici, tedy sedícího na korbě krytého jedoucího vozu, nás v porozumění motivu příliš

praxí a vysvětluje poněkud netypické zobrazení vojáka bez nezbytné přilby.⁴⁰ Na čerstvě rekonzervovaném kachli je dobře patrný rozsah úprav. Skutečnou podobu horní části (hlavy) pražského vozataje tedy neznáme. V případě Ivančic má jezdec na hlavě nezvyklou, etážovitě tvarovanou vysokou přilbicí. Její obdobu nacházíme na hlavách pěších bojovníků doprovázejících Jana Žižku (varianta Litoměřice).⁴¹

Jak konstatoval Z. Hazlbauer, ikonografický význam motivu není zřejmý. Autor ho vnímal jako symbolický: Kohout symbolizuje vítězství dobra nad zlem, v křesťanství se kohout stal atributem Petrovým, byl symbolem ostražitosti, je součástí arma christi. Byl také považován za ohlašovatele nové doby a zmrtvýchvstání.⁴² Případně mohlo jít o zpodobnění děje nám neznámého pří-

40 RICHTEROVÁ, pozn. 9, s. 44–45, č. k. 279–282. Stáří oprav (19. století) podporuje i údaj v inventáři muzea. Dle zápisu se kachel dostal do sbírek Muzea města Prahy v srpnu 1894 s dovětkem „kachle syrové (spravené)“. Za všechny tyto informace a laskavou pomoc při jejich vyhledávání děkuji Haně Nedvědové z Muzea hlavního města Prahy. Zvláště bych chtěla poděkovat za konzervátorský průzkum (sejmutí patiny z artefaktu) za účelem zjištění skutečného rozsahu a podoby původních konzervátorských zásahů.

41 SOUKUPOVÁ, SOUKUP a ŠREJBROVÁ, pozn. 9, s. 134, č. k. 30.

42 ROYT, Jan a ŠEDINOVÁ, Hana. *Slovník symbolů: kosmos, příroda a člověk v křesťanské ikonografii*. Praha, 1998, s. 124–126.

43 HAZLBAUER a VERMOUZEK, pozn. 8, s. 212–215.

neposunuly. První z nich zobrazuje bohyni Kybelé,⁴⁴ druhá pak starozákonní motiv – Jákobovu cestu do Egypta⁴⁵ (obr. 7b, 7c). Použití motivu starověké bohyně je v době a prostředí, o němž píšeme, velmi nepravděpodobné. Iluminace neodpovídá zkoumanému motivu ani ikonograficky, Kybelé vždy cestuje v kočáře taženém lvy či leopardy. Jediným pojítkem mezi oběma motivy je formální podobnost scény (vycházející z použití stejného typu vozu) a pozice kohouta na střeše vozu. Druhá iluminace, zobrazující starozákonní příběh Jákoba přijíždějícího s celou rodinou do Egypta (obr. 7c), by byla ideově lépe akceptovatelnou předlohou (ve středověku tvořily biblické motivy největší procento výzdoby kachlů) a husitským požadavkům by starozákonní motiv konvenoval. Podobnost obou scén je však natolik volná (jiný typ krytého vozu se sofistikovaným způsobem zavěšení korby), že nelze než pouze přidat tuto interpretaci k ostatním dříve zvažovaným.

Přes všechny nově získané informace nedokážeme ikonografii motivu určit o nic jistěji, než se podařilo Z. Hazlbauerovi, lze však pracovat s předpokladem, že motiv tvořil svým významem vhodný doplněk „husitských“ kamen, ať už by se jednalo o alegorii bdělosti, příchodu nové doby, starozákonní Jákobův příběh či jiný obdobný motiv. Kamna, na nichž se objevují husitské kachle, jsou často doplňována dalšími, ideově vhodnými motivy, které souzní s utrakvistickým vyznáním. Mohou ale představovat i běžnou produkci, akceptovatelnou katolickou i kališnickou stranou,

Bohyně Kybelé ve voze taženém lvy, na střeše vozu i okolo ní se pohybují kohouti, obr. 7b. (převzato z: E. de Conty, Cybèle)

44 CONTY, Evrart de. *Cybèle*. Online. In: *Bibliissima*. Dostupné z: <https://portail.bibliissima.fr/fr/ark:/43093/ifdatae561f4c58cce53be7c28dbed6a97eb0f4d29db39>. [cit. 15. 3. 2024].

45 EMS, Rudolf von. *Weltchronik*. Online. In: *E-codices*. Dostupné z: <https://www.e-codices.unifr.ch/de/zbz/Ms-Rh-0015/54r>. [cit. 15. 3. 2024].

Jákobova cesta do Egypta, obr. 7c. (převzato z: R. von Ems, Weltchronik)

jelikož jde o tematiku obecně křesťanskou.⁴⁶ Všechny dosud známé kachle s reliéfem kohouta na voze pocházejí z míst spjatých s kališnickým prostředím. Vazbu Ivančic na husitství a později protestantství jsme zmínili výše. Hrad Lipnice byl v rukou husitských hejtmanů Jana Smila z Křemže a Mikuláše Trčky z Lípy. Následně patřil Mikulášovu synovi Burianu Trčkovi z Lípy a na Lipnici, který působil jako rádce krále Jiřího z Poděbrad.⁴⁷ Ani čivická tvrz není bez vazby na kališnické

46 KRAJÍČ, pozn. 1, s. 142.

47 HRUŠKOVÁ a ŽEGKLITZ, pozn. 1, s. 136.

prostředí. Byla v držení Jana Dubánka z Duban a z Čijevic (zmínka k roku 1451), který se v roce 1440 účastnil Čáslavského sněmu a působil ve službách Jiřího z Poděbrad. Poté přešla tvrz do držení pana Viléma Dubánka z Duban a Čijevic (syna předešlého?), který také působil ve službách krále Jiřího a v roce 1468 zahynul při obléhání hradu Konopiště.⁴⁸ Poslední známý fragment pochází z tvrze Psář. Původně šternberský majetek se stal později sídlem zemanského rodu ze Psář a nepřekvapí, že i zde vysledujeme přímou vazbu na Jiřího z Poděbrad. K roku 1450 je majitel tvrze Majnuš ze Psář uváděn jako králův stoupenec.⁴⁹ V případě Ivančic a Lipnice navíc v souborech figurují i čistě husitské (vojenské) kachle. Husitská/utrakvistická symbolika na kamnech všech těchto domů by tedy byla přirozená. Na základě dosavadních znalostí lze předpokládat, že kachle s kohoutem na voze byly regulérní součástí kamen s husitskou či utrakvistickou tematikou.

OTÁZKA DATOVÁNÍ KACHLŮ

Většina kolekce pochází z výzkumů s nespécifickou nálezovou situací. Výroba kachlů s husitskými bojovníky je kladena do druhé poloviny 15. století, případně do počátku 16. století.⁵⁰ Tomu odpovídá i jediný dobře datovatelný kachel, který pochází ze zásypu předpecní jámy kladené Olgou Uhrovou do první poloviny 16. století. Kvalita provedení reliéfu naznačuje možnou mladší dobu vzniku matrice jezdeckého kachle s Janem Žižkou. Tento aspekt však může být zavádějící a více závislý na možnostech a schopnostech tvůrce formy než na době jejího vzniku. Navíc je nutné přihlídnout k tomu, že se tu mísí uvolněnější nové tvarosloví s archaičtějšími prvky. Proto soubor ivančických kachlů datujeme v souladu s většinou shodou do druhé poloviny 15. století až do počátku 16. století.

ZÁVĚR

Představovaná kolekce kachlů není příliš rozsáhlá, jde však o dosud největší soubor husitských kachlů pocházející z Moravy. Z nalezených fragmentů bylo možné

48 DIVIŠ, pozn. 34, s. 151; SEDLÁČEK, August a LIEBSCHER, Karel. *Hrady, zámky a tvrze království Českého*. Praha, 1882, díl 1, Chrudimsko, s. 189–190

49 SEDLÁČEK, August, LIEBSCHER, Karel a KRÁL, Vojtěch z Dobré Vody. *Hrady, zámky a tvrze království Českého*. Praha, 1900, díl 12, Čáslavsko, s. 233.

50 ŽEGKLITZ, Jaromír. Kachle z dílny hrnčíře Adama Špačka (1531–1572) na Novém Městě pražském. *Archaeologica Pragensia. Supplementum*. Praha, 2019, s. 719, č. k. 715; HRUŠKOVÁ a ŽEGKLITZ, pozn. 1, s. 138, KRAJÍČ, pozn. 1, s. 142; KRAJÍČ, pozn. 9, s. 359.

sestavit torza deseti kachlů se čtyřmi motivy. Tři z nich jsou husitské, konkrétně jde o zobrazení bojovníků.

Zcela unikátní je svým zpracováním kachel zobrazující Jana Žižku na koni. Vojevůdce je doprovázen jedním pěším bojovníkem nesoucím praporec se symbolem kalicha. Tento motiv se v kachlové produkci českých zemí vyskytuje v několika variantách. Ivančický kus je však ojedinělý bravurou a lehkostí, s níž byl pojednán. Zjevně jej vytvářel skutečně zručný profesionální tvůrce, pravděpodobně podle grafické předlohy, v duchu výtvarných tradic doby. Použití varianty knížecí čapky a velitelské hole ve tvaru kříže při zpodobnění Jana Žižky má vyzdvihnout význam osobnosti neporazitelného vojevůdce.

Nejpočetněji jsou v kolekci zastoupeny kachle s pěšími bojovníky, a to hned ve dvou variantách. Kromě jedné již známé varianty (analogie z hradu Lipnice) byla nalezena varianta nová. Tento kachel nebyl použit a je tedy pravděpodobné, že se jedná o místní provenienci. Na to by poukazovaly i nízké přilbice s plochým dýnkem na hlavách vojáků, jejichž jedinou analogii nalézáme na (opět nepoužitém) ivančickém jezdeckém kachli. Také nálezové okolnosti a stav některých dalších kachlů naznačují, že se přinejmenším zčásti jedná o práci místních ivančických hrnčířských dílen.

Motiv kohouta jedoucího na krytém voze nelze považovat přímo za husitský. Vizualní podoba s pražským kachlem s motivem husity na voze však ukazuje, že původ obou je možné hledat ve stejném výrobním okruhu. Svědčí pro to obdobná kompozice, stejným způsobem zpracované konstrukční prvky vozu (podélné výtzuhy se zdobným ukončením, použití košatiny), jednotlivé detaily koňského spřežení i ztvárnění postavy a oděvu vozatajů. Pražský kachel se vyznačuje pokročilejší kompozicí, perspektivně lépe zpracovaný vůz zabírá menší část reliéfu. Hlavní postavou je tu bojovník jedoucí na voze a tomu se podřizují proporce jednotlivých prvků kompozice. Prázdný prostor je vyplněný elegantní smyčkou biče a stromem se srdčitými listy. Čivicko-ivančická varianta reliéfu kohouta na voze vykazuje zřejmou inspiraci tímto kachlem. Do popředí se však dostává vůz samotný, tentokrát jeho cestovní/obytná varianta. Zvládnutí perspektivy konstrukčně složitějšího vozu se však ukázalo jako problematické. Vůz se spřežením vyplňuje celou šířku kachle takovým způsobem, že došlo k oříznutí části reliéfu zadní strany vozu. Lipnická varianta téhož motivu je pak rustikalizovanější kopií předchozího, o čemž svědčí přejímání motivu včetně chyb v zobrazení. Vazba tohoto motivu (obou variant) na důsledně husitské a utrakvistické prostředí naznačuje, že by motiv mohl patřit k širšímu okruhu husitských motivů v duchu členění Z. Hazlbauera.

KATALOG

Katalog je členěn dle motivů, v rámci nich vydělujeme jednotlivé varianty. Pokud je jedna varianta zastoupena několika artefakty (z různých jedinců), jsou tyto v rámci hesla odlišeny písemným indexem, společné údaje, vztahující se k celému motivu, jsou uvedeny jen jednou. Ikonografie je uvedena heslovitě, podrobná ikonografie celé ČVS je zmíněna výše v textu. Literatura je citována ve zkrácené formě.

Struktura katalogového hesla:

1. Motiv, odkaz na obrazovou dokumentaci
2. Lokalita
3. Ikonografie
4. Typ, komora
5. Inventární číslo
6. Materiál
7. Úprava ČVS
8. Zadní strana ČVS
9. Rozměry v mm (výška x šířka x hloubka komory, včetně síly ČVS, kurzívou jsou uváděny míry nekompletních částí.
10. Analogie včetně citace literatury

Kat. č. 1

1. Žižka jedoucí na koni, obr. 2b, 2c
 2. Ivančice, nespecifikováno
 3. Jan Žižka jedoucí na koni vlevo, přes rameno drží velitelskou hůl, před ním jde pěší voják nesoucí vlnící se praporec se symbolem kalicha.
 4. Komorový, kuželovitá
 5. Inv. č. K313
 6. Jemnozrnný s příměsí slídy a drobných písčitých zrn, oxidační výpal, povrch cihlově červený až okrový, sendvičový výpal. Oba fragmenty jsou provrtány několika otvory, které v minulosti sloužily k adjustaci kachle na pevnou podložku.
 7. Režná
 8. Bez očazení, skvrny vápenné (?) hmoty
 9. 102×205×48
 10. Volné analogie
- Lipnice: KOUBA. *Středověké kachle s husitskými bojovníky*. Praha, 1966, s. 29, obr. 12, s. 29.
- Praha, Staré Město: RICHTEROVÁ. *Středověké kachle*. Praha, 1982, s. 45, č. kat. 292, tab. 55, obr. 2.

Litoměřice: KOUBA. *Středověké kachle s husitskými bojovníky*. Praha, 1966, s. 29, obr. 15.
Dambořice: MENOŠKOVÁ. *Málo známá kolekce reliéfně zdobených pozdně středověkých kachlů z Dambořic*. Uherské Hradiště, 2002, s. 183–220.
Tábor: KRAJÍČ, Rudolf. *Nové nálezy kachlů s husitskými motivy z Tábora*. Brno, 2012, s. 355, obr. 6, 7; HRUŠKOVÁ. *Husitské a reformační kachle*. Praha, 2009, s. 53–60, č. k. 53–63.

Kat. č. 2a

1. Čtyři pěší bojovníci, obr. 4a
2. Ivančice, nespecifikováno
3. Dochovány téměř celé tři postavy z motivu (chybí v pořadí třetí voják).
4. Komorový, kuželovitá
5. Inv. č. K527
6. Jemnozrnný s hojnou příměsí slídy a drobných písčitých zrn a drobných kamínků, oxidační výpal, povrch cihlově červený.
7. Režná, slídování
8. Bez očazení, stopy pro průrazu záchytného otvoru (vertikální)
9. 185×210×17 (orientační údaje, při rekonzervaci došlo k nepřesnému sesazení kachle)
10. Přímá analogie

Lipnice, varianta 2: KOUBA. *Středověké kachle s husitskými bojovníky*. Praha, 1966, s. 28, obr. 4.

Další analogie

Otradovice u Jankova: MATĚJKA. *Kamna z pol. 15. stol. s vyobrazením husitských bojovníků a jejich vozů*. Praha, 1898–1899, s. 261–262, obr. 2; BRYCH. *Kachle doby gotické, renesanční a raně barokní: výběrový katalog Národního muzea v Praze*. Praha, 2004, s. 124, č. kat. 275.

Vzdálená varianta

Český Brod-radnice: KOUBA. *Středověké kachle s husitskými bojovníky*. Praha, 1966, s. 26, obr. 5; HRUŠKOVÁ. *Husitské a reformační kachle*. Praha, 2009, s. 30–44, č. k. 1–36.

Kat. č. 2b

1. Čtyři pěší bojovníci, obr. 4a
2. Ivančice, Palackého nám. 6, dvorní trakt, výkop hrnčířské pece
3. Tři vojáci od pasu dolů, jde o druhou až čtvrtou postavu z motivu.
4. Komorový, nedochovaná
5. Inv. č. K1479
6. Jemnozrnný, s příměsí slídy a drobných kamínků, redukční výpal, barva střepu šedočerná

7. Režná, slídování
8. Bez očazení, stopy pro průrazu záchytného otvoru (vertikální)
9. 110×118×23
10. viz kat. č. 2a

Kat. č. 2c

1. Čtyři pěší bojovníci, obr. 4a
2. Ivančice, Ve Sboru 9
3. Hlavy a horní třetina těla, jde o třetí a čtvrtou postavu z motivu.
4. Komorový, nedochovaná
5. Inv. č. K1502
6. S příměsí slídy a drobných kamínků, oxidační výpal, barva cihlová
7. Režná
8. Očazená
9. 91×78×10
10. viz kat. č. 2a

Kat. č. 2d

1. Čtyři pěší bojovníci, obr. 4a
2. Ivančice, Ve Sboru 9
3. Střední část těl dvou vojáků, jde o třetí a čtvrtou postavu z motivu.
4. Komorový, nedochovaná
5. Inv. č. K1503
6. S příměsí slídy a drobných kamínků, oxidační výpal, barva cihlová
7. Režná
8. Očazená
9. 73×81×8
10. viz kat. č. 2a

Kat. č. 3

1. Čtyři (?) pěší bojovníci, obr. 4b, 4c
2. Ivančice, Stará radnice
3. Horní část trupu dvou pěších bojovníků kráčejíci vlevo, jde o poslední dvě figury motivu.
4. Komorový, kuželovitá
5. Inv. č. Iv1/91-125
6. Materiál s hojnou příměsí velkých zrn slídy, oxidačně pálený do cihlového tónu.
7. Režná, slídování
8. Bez očazení, otisky textilie a stopy po prorážení otvoru (horizontální)

9. 101×108×51

10. Přímá či blízká analogie nenalezena.

Další analogie

Lipnice, varianta 2: KOUBA. *Středověké kachle s husitskými bojovníky*. Praha, 1966, s. 28, obr. 4.

Otradovice u Jankova: MATĚJKA. *Kamna z pol. 15. stol. s vyobrazením husitských bojovníků a jejich vozů*. Praha, 1898–1899, s. 261–262, obr. 2; BRYCH. *Kachle doby gotické, renesanční a raně barokní: výběrový katalog Národního muzea v Praze*. Praha, 2004, s. 124, č. kat. 275.

Český Brod–radnice: KOUBA. *Středověké kachle s husitskými bojovníky*. Praha, 1966, s. 26, obr. 5. HRUŠKOVÁ. *Husitské a reformační kachle*. Praha, 2009, s. 30–44, č. k. 1–36.

Typově se klobouky blíží táborskému kachli. Tábor: KRAJÍČ. *Středověké kamnářství: výzdobné motivy na gotických kachlích z Táborska*. Tábor, 2005, s. 144–145, obr. 250.

Kat. č. 4a

1. Kohout jedoucí na voze, obr. 5a, 5c

2. Ivančice, Ve Sboru 9

3. Koňské dvojspřeží s vozatajem v helmici

4. Komorový, nedochovaná

5. Inv. č. K1504

6. S příměsí slídy a drobných kamínků, oxidační výpal, barva cihlová

7. Režná, slídování

8. Očazená

9. 112×69×8

10. Přímá analogie

Psáře u Vlašimě: BRYCH. *Kachle doby gotické, renesanční a raně barokní: výběrový katalog Národního muzea v Praze*. Praha, 2004, s. 125, č. kat. 277; HAZLBAUER a VERMOUZEK. *Středověký vůz v ikonografii českých reliéfních gotických kachlů*. Praha, 1985, s. 204–206; HRUŠKOVÁ. *Husitské a reformační kachle*. Praha, 2009, s. 54, č. k. 52.

Analogie helmice: Litoměřice, pěší bojovníci na jezdeckém kachli: SOUKUPOVÁ, SOUKUP a ŠREJBROVÁ. *Komorové kachle s husitskou symbolikou – Jan Žižka a bojovníci*. Most, 2017, s. 134, č. k. 030.

Kat. č. 4b

1. Kohout jedoucí na voze, obr. 5a, 5b

2. Ivančice, Ve Sboru 9

3. Koňské dvojspřeží s vozatajem
4. Komorový, nedochovaná
5. Inv. č. K1504/a
6. Tvrdě pálený redukční výpal, v materiálu příměs slídy a drobných kamínků, barva tmavě hnědá
7. Režná, slídování
8. Neočazená
9. 75×85×9
10. Přímá analogie

Psáře u Vlašimě: BRYCH. *Kachle doby gotické, renesanční a raně barokní: výběrový katalog Národního muzea v Praze*. Praha, 2004, s. 125, č. kat. 277; HAZLBAUER a VERMOUZEK. *Středověký vůz v ikonografii českých reliéfních gotických kachlů*, Praha, 1985, s. 204–206; HRUŠKOVÁ. *Husitské a reformační kachle*. Praha, 2009, s. 54, č. k. 52.

Kat. č. 4c

1. Kohout jedoucí na voze, obr. 5a
2. Ivančice, Ve Sboru 9
3. Část kočáru s koly
4. Komorový, nedochovaná
5. Inv. č. K1505
6. S příměsí slídy a drobných kamínků, oxidační výpal, barva cihlová
7. Režná, cihlová, slídování
8. Očazená
9. 84×102×8
10. Přímá analogie

Čivice: DIVIŠ. *Kachlíky z tvrzíště v Čivicích*. Praha, 1904, s. 152, obr. 19; HAZLBAUER a VERMOUZEK. *Středověký vůz v ikonografii českých reliéfních gotických kachlů*. Praha, 1985, s. 204–206.

Kat. č. 4d

1. Kohout jedoucí na voze, obr. 5a
2. Ivančice, Stará radnice
3. Část kočáru s koly, na střeše kohout (dochovaná jedna noha)
4. Inv. č. Iv1/93-1
5. Komorový, nedochovaná
6. S hojnou příměsí slídy a drobných kamínků, oxidační výpal, barva cihlová
7. Režná, slídování
8. Očazená

9. 114×112×11

10. Přímá analogie

Čivice: DIVIŠ. *Kachlíky z tvrziště v Čivicích*. Praha, 1904, s. 152, obr. 19;
HAZLBAUER a VERMOUZEK. *Středověký vůz v ikonografii českých reliéfních
gotických kachlů*. Praha, 1985, s. 204–206.

PRAMENY A LITERATURA

- BARTLOVÁ, Milena, CERMANOVÁ, Pavlína, NOVOTNÝ, Robert a SOUKUP, Pavel, eds. *Husitské století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2014. ISBN 978-80-7422-277-1.
- BRYCH, Vladimír. *Kachle doby gotické, renesanční a raně barokní: výběrový katalog Národního muzea v Praze*. Praha: Národní muzeum, 2004. ISBN 80-7036-175-1.
- ČORNEJ, Petr. *Jan Žižka: život a doba husitského válečníka*. Praha: Paseka, 2019. ISBN 978-80-7432-990-6.
- DOLEŽEL, Jiří. Archeologický výzkum v památníku A. Muchy – Staré radnici v Ivančicích. *Ivančický Zpravodaj*. Ivančice: Město Ivančice, 1995, roč. XXIV, č. 7, s. 11–15.
- DOLEŽEL, Jiří. Dějiny Ivančic ve středověku, Od počátku slovanského osídlení do roku 1464. In: ČEJKA, Jiří. *Ivančice: dějiny města*. Ivančice: Město Ivančice, 2002. s. 67–174, ISBN 80-238-9441-2.
- DIVIŠ, Václav. *Kachlíky z tvrziště v Čivicích*. *Časopis společnosti přátel starožitností českých v Praze*. Praha, 1904, roč. 12, č. 4, s. 151–154.
- FROLÍK, Jan. *Kachle Chrudimska. Sbírkový katalog Regionálního muzea v Chrudimi. Historická řada*. Chrudim: Regionální muzeum, 2003. ISBN 80-903265-0-1.
- HAZLBAUER, Zdeněk. *Krásy středověkých kamen: odraz náboženských idejí v českém uměleckém řemesle*. Praha: Zvon, 1998. ISBN 80-7113-226-8.
- HAZLBAUER, Zdeněk a VERMOUZEK, Rostislav. *Středověký vůz v ikonografii českých reliéfních gotických kachlů*. *Archaeologica Pragensia*. Praha: Muzeum hlavního města Prahy, 1985, roč. 6, s. 203–219.
- HOBL, Luboš. *Kachle z hradu Gutštejna*. *Archaeologia historica*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 2016, roč. 41, s. 461–473. ISSN 0231-5823.
- HRUŠKOVÁ, Ivana a ŽEGKLITZ, Jaromír. *Husovská a husitská tradice v hmotné kultuře každodenního života pražských měst 15.–17.století*. In: ČORNEJ, Petr a LEDVINKA, Václav. *Praha Husova a husitská 1415–2015: publikace k výstavě: Clam-Gallasův palác, 25. září 2015–24. ledna 2016*. Praha: Scriptorium, 2015. s. 136–144. ISBN 978-80-86852-66-9.
- KOUBA, Jaromír. *Středověké kachle s husitskými bojovníky*. *Časopis Národního muzea*. Praha: Národní muzeum. 1966, roč. 135, s. 25–34.

KRAJÍC, Rudolf. *Středověké kamnářství: výzdobné motivy na gotických kachlích z Táborska*. Tábor: pro Husitské muzeum v Táboře vydalo nakladatelství Albis international v Ústí nad Labem, 2005. ISBN 80-86067-06-8.

KRAJÍC, Rudolf. *Nové nálezy kachlů s husitskými motivy z Tábora*, In: *Mezi raným a vrcholným středověkem, Pavlu Kouřilovi k šedesátým narozeninám, přátelé, kolegové a žáci*. Brno: AÚ AV ČR, 2012, s. 351–364. ISBN 978-80-86023-76-2.

LANDSFELD, Heřman. *Keramická pec v Dambořicích z 15. století. Od Hradské cesty: prameny k dějinám a současnosti Žarošic a okolí*. Žárošice, 1971–1972, s. 84–90.

LOSKOTOVÁ, Irena. *Středověké reliéfní kachle jako pramen hmotné kultury (Morava)*. *Archaeologia historica*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 2009, roč. 34, s. 189–208. ISSN 0231-5823.

MATĚJKA, Bohumil. *Kamna z pol. 15. stol. s vyobrazením husitských bojovníků a jejich vozů. Památky archaeologické a místopisné*. Praha: Archaeologický sbor Musea království Českého, 1898–1899, roč. 18, s. 259–264.

MENOUŠKOVÁ, Dana. *Málo známá kolekce reliéfně zdobených pozdně středověkých kachlů z Dambořic. Slovácko: společenskovědní sborník pro moravsko-slovenské pomezí*. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum, 2002, roč. XLIV, s. 183–223. ISSN 0583-5569.

MĚŘÍNSKÝ, Zdeněk. *Morava za husitských válek ve světle archeologických nálezů a výzkumu*. *Archaeologia historica*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1980, roč. 5, s. 31–68. ISSN 0231-5823.

MICHNA, Pavel. *Přehled archeologických výzkumů na Moravě a ve Slezsku za rok 1977. Vlastivědný věstník moravský*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1978, roč. 30, č. 3, s. 326–355. ISSN 0323-2581.

PAVLÍK, Čeněk. *Velký obrazový atlas gotických kachlových reliéfů: Čechy, Morava, české Slezsko*. Praha: Libri, 2017. ISBN 978-80-7277-566-8.

RICHTEROVÁ, Julie. *Středověké kachle*. Praha: Muzeum hlavního města Prahy, 1982.

ROYT, Jan a ŠEDINOVÁ, Hana. *Slovník symbolů: kosmos, příroda a člověk v křesťanské ikonografii*. Praha: Mladá fronta, 1998. ISBN 80-204-0740-5.

SEDLÁČEK, August a LIEBSCHER Karel. *Hrady, zámky a tvrze království Českého*. Praha: František Šimáček, 1882, díl 1, Chrudimsko, s. 189–190.

SEDLÁČEK, August, LIEBSCHER Karel a KRÁL, Vojtěch z Dobré Vody. *Hrady, zámky a tvrze království Českého*. Praha: F. Šimáček, 1900, Díl 12, Čáslavsko, s. 233.

SIMOTA, Vlastimil a KYPTA, Jan. *Reliéfní výzdoba gotických kamen ve světle jindřichohradeckých nálezů. Katalog I–XXXI. s. 134, kat. č. XXVII*. In: HAVLICE, Jiří, KYPTA, Jan et al. *Gotické kachle z Jindřichova Hradce*. České Budějovice: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Českých Budějovicích, 2017, s. 116–137. ISBN 978-80-85033-78-6.

SOUKUPOVÁ, Markéta, SOUKUP, Michal a ŠREJBROVÁ, Jitka. Komorové kachle s husitskou symbolikou – Jan Žižka a bojovníci. In: ŠREJBROVÁ, Jitka, ed. *Svět kachlových kamen: kachle a kachlová kamna severozápadních Čech*. Most: Oblastní muzeum v Mostě, 2017, s. 134. ISBN 978-80-906560-0-0.

SOUKUPOVÁ, Markéta a SOUKUP, Michal. Komorové kachle s husitskou symbolikou – Bojovníci. In: ŠREJBROVÁ, Jitka, ed. *Svět kachlových kamen: kachle a kachlová kamna severozápadních Čech*. Most: Oblastní muzeum v Mostě, 2017, s. 135, ISBN 978-80-906560-0-0.

UHROVÁ, Olga. Nález středověké hrnčířské pece v Ivančicích (okr. Brno-venkov). *Vlastivědný věstník moravský*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1973, roč. 25, č. 1, s. 56–58. ISSN 0323-2581.

VÁLKA, Josef. *Dějiny Moravy. Díl 1, Středověká Morava*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 1991, s. 115–145. ISBN 80-85048-17-5.

WAGNER, Eduard, DURDÍK, Jan a DROBNÁ, Zorozlava. *Kroje, zbroj a zbraně doby předhusitské a husitské*. Praha: Naše vojsko, 1956.

ŽEGKLITZ, Jaromír. Kachle z dílny hrnčíře Adama Špačka (1531–1572) na Novém Městě pražském. *Archaeologica Pragensia. Supplementum*. Praha: Muzeum hlavního města Prahy, 2019. ISBN 978-80-87828-46-5.

ELEKTRONICKÉ ZDROJE

CONTY, Evrart de. *Cybèle*. Online. In: Biblissima. Dostupné z: <https://portail.biblissima.fr/fr/ark:/43093/ifdatae561f4c58cce53be7c28dbed6a97eb0f4d29db39>. [cit. 15. 3. 2024].

Der Zug nach Jeraspunt. Virginal. Online. In: Bibliotheca Palatina – digital. Dostupné z: https://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/cpg324/0519/image_text_heidicon_thumbs. [cit. 15. 3. 2024].

EMS, Rudolf von. *Weltchronik*. Online. In: E-codices. Dostupné z: <https://www.e-codices.unifr.ch/de/zbz/Ms-Rh-0015/54r>. [cit. 15. 3. 2024].

HRUŠKOVÁ, Ivana. *Husitské a reformační kachle*. Bakalářská práce. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta. 2009. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/27241>. [cit. 15. 3. 2024]

Jenský kodex (Antithesis Christi et Antichristi). Online. In: Manuscriptorium. Dostupné z: https://www.manuscriptorium.com/apps/index.php?direct=record&pid=AIPDIG-NMP___IV_B_24_____3TQMIOE-cs. [cit. 15. 3. 2024].

PRAPOR KATOLICKÉ OMLADINY Z OLŠÍ VE SBÍRKÁCH PODHORÁCKÉHO MUZEA

Petr Drastil

Na podzim roku 2023 získalo Podhorácké muzeum do svých sbírek rozměrný prapor, který v menší obci Olší na severozápadním Tišnovsku náležel místní organizaci spolku Katolická omladina. Jedná se přitom o v pořadí již třetí takový nález z okolí města Tišnova po roce 2000. Roku 2001 byl při opravách místního kostela objeven prapor katolické omladiny z Bystřice nad Pernštejnem.¹ O tři roky později pak došlo v oratoři bedřichovského kostela k nalezení praporu omladinské skupiny z Kozárova.²

Předkládaný předmět (kromě ukázky domácí výroby) je spolu s jeho dalším nakládáním v průběhu času poměrně cenným pramenem informací o fungování zdejšího lokálního společenství, potažmo politické moci právě na lokální úrovni. Hodnota praporu a informací s ním spojených v tomto ohledu ještě více narůstá, jelikož v obci Olší se nedochovala žádná obecní či spolková kronika. Prapor zároveň můžeme i kvůli této skutečnosti označit za hlavní pramen k místní organizaci zmíněného spolku. Cílem předkládané práce je tedy pro další bádání zpracovat informace, které prapor a osudy lidí s ním spojených nabízí, případně doplňují. Dílčím cílem je poukázat na funkce, jaké v průběhu času měl, a přispět k diskuzi, jaké důvody či impulzy stojí za rozhodnutím lidí darovat předměty do muzejních sbírek.

KATOLICKÁ OMLADINA V OLŠÍ A JEJÍ PRAPOR V PRŮBĚHU ČASU

Historie Katolické omladiny se začala psát roku 1906, kdy byl ve Velehradě pod záštitou pozdějšího arcibiskupa olomouckého Antonína Stojana založen takzvaný

1 *Novinky.cz*. Online. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/clanek/vase-zpravy-znovuobjeven-temer-sto-let-stary-prapor-katolicke-omladiny-z-bystrice-nad-perstejnem-293247>. [cit. 4. 3. 2023].

2 *Kozárov. Oficiální Stránka Obce*. Online. Dostupné z: <https://www.kozarov.cz/prapor-a-znak/>. [cit. 5. 8. 2024].

Spolek katolické mládeže.³ Tato organizace však již před vypuknutím první světové války figuruje na určitých místech na Moravě pod názvem Venkovská katolická omladina.⁴ V následném meziválečném období se pak na Moravě těšila vůbec své největší popularitě mezi českými obyvateli. Až do roku 1929 přitom tato organizace stále vystupovala pod posledním uvedeným názvem či jako Venkovská omladina. V tomto roce totiž došlo k jejímu oficiálnímu přejmenování na Sdružení katolické omladiny československé. Tehdy zároveň započala v úvodu naznačená aktivní spolupráce s Československou stranou lidovou. Roku 1936 pak bylo na našem území činných více než 800 místních a farních skupin této organizace.

Jednotlivé omladinské skupiny usilovaly „o upevnění katolické víry u venkovské mládeže a o její kulturní a mravní povznesení. Součástí snah o pěstování ušlechtilé zábavy byla i péče o tzv. venkovský svéráz, o udržení národních zpěvů, zvyků a krojů jako odkazu předků, jak byly chápány v duchu cyrilometodějské tradice.“⁵ Dle etnoložky Evy Večerkové se tedy svojí činností a programem snažily prosadit proti tehdejším jednotám Sokola a Agrárnímu dorostu. Ideově bližší jim tak byly katolické jednoty orelské (nebo i jiné katolické spolky), s nimiž často při různých kulturních či náboženských festivitech spolupracovaly.⁶

Vzhledem k uvedenému programu není překvapivé, že omladinské jednoty organizovaly akce, při nichž byly předváděny lidové tance či kroje. Intenzivně se však věnovaly i ryze náboženským setkáním. Po vypuknutí druhé světové války však došlo k útlumu jejich aktivit a posléze i k zániku.⁷ K větší obnově činnosti, jako tomu bylo u zmíněného Sokola či Orla, ovšem nedošlo.

V souvislosti s námi sledovanou lokalitou bylo již naznačeno, že klíčové prameny pro rekonstruování historie tohoto spolku v obci Olší tvoří především farní kronika a právě sledovaný prapor. Nejen z tohoto důvodu považujeme za důležité věnovat hlubší pozornost tomuto předmětu, který je od roku 2023 evidován ve sbírkách Podhoráckého muzea pod inventárním číslem H 5003. Skládá se z dřevěné, soustružené, 320 cm dlouhé žerdi a bavlněného, 130 cm dlouhého a 110 cm širokého praporu, který je třemi různobarevnými kusy látek sešit do podoby české vlajky. Uprostřed vlajky z jedné strany nalézáme ruční malbu na hedvábném podkladu, na níž je vyobrazen svatý Václav. Motiv doplňuje zlatou nití vyšitý citát ze

3 VEČERKOVÁ, Eva. Omladina (Sdružení venkovské omladiny). In: PAVLICOVÁ, Martina a UHLÍKOVÁ, Lucie, eds. *Od folkloru k folklorismu. Slovník folklorního hnutí na Moravě a ve Slezsku*. Strážnice: Ústav lidové kultury, 1997, s. 224–225.

4 Například v obci Knínice na Vysočině, viz TIRAY, Jan. *Vlastivěda moravská. II. Místopis. Dačický okres*. Brno: Muzejní spolek, 1925, s. 147.

5 VEČERKOVÁ, pozn. 3, s. 224–225.

6 *Ibid.*, s. 225. Takovouto spolupráci máme ostatně doloženou v oblasti Bystřicka, která bezprostředně sousedí s námi sledovaným Tišnovskem, viz *Novinky.cz*, pozn. 1.

7 VEČERKOVÁ, pozn. 3, s. 225.

svatováclavského chorálu „Nedej zahynouti nám, ni budoucím!“. Na druhé straně praporu se nachází rovněž zlatou nití vyšité tři klasy na zeleném (bavlněném) poli. Také zde je motiv doplněn o dva nápisy, a to „Ve svornosti síla“ a „Katolická omladina v Olší“. Na praporu jsou pak z obou stran vyšity stylizované lipové ratolesti odkazující mimo jiné na spojení spolku s Československou stranou lidovou. K praporu jsou z levé strany přišita kovová očka na háčky, jež jsou umístěné v žerdi. Samotná dřevěná žerď je složena ze dvou částí. Spodní 159 cm dlouhá část sloužila pro nositele jako rukojeť. Za poměrně cenný pramen nejen k dějinám uvedeného spolku pak můžeme považovat 171 cm dlouhou část horní. Jsou na ni totiž připevněny odznaky se jmény osobností úzce spojených nejen s praporem, ale také s místní organizací Katolické omladiny.

Na základě údajů z odznaků na žerdi praporu a farní kroniky můžeme konstatovat, že místní organizace Katolické omladiny byla v Olší založena roku 1931. Jejími zakladateli byli patrně Jan Ševčík z Olší a sedlák Josef Martínek z Moraveckých Pavlovic, přičemž druhý jmenovaný zároveň zastával funkci v místním kostelním výboru. Jednota, jak ostatně původ jejich zakladatelů ukazuje, sdružovala farníky ze všech obcí v tehdejší farnosti Olší – Olší, Litava, Klokočí, Drahonín, Moravecké Pavlovice.⁸

Dle záznamů ve farní kronice se jednalo o poměrně činné těleso. Vyzdvižen byl pro svoji aktivitu i „vedoucí“ jednoty Jan Ševčík, jelikož hned v prvních letech jejího fungování všichni členové (kterých tehdy bylo kolem 46) absolvovali duchovní cvičení (tzv. exercicie) a stali se eucharistiány. Bohužel o jakýchkoli dalších aktivitách spolku tento pramen mlčí. Nicméně lze usuzovat, že aktivně participoval na životě ve farnosti, jelikož disponoval i určitými finančními prostředky. Roku 1935, kdy probíhaly velké opravy kostela svatého Jiří v Olší, na ně zdejší Katolická omladina přispěla částkou 300 československých korun. Příspěvek (tentokrát v hodnotě 100 protektorátních korun) uskupení dodalo i v roce 1940, kdy probíhala v kostele instalace elektrického osvětlení.⁹

Pokud se zaměříme na prapor samotný, tak na základě indicie v podobě štítku na žerdi můžeme předmět přesně datovat do roku 1937. Na daném štítku je nápis odkazující na osobnost zdejšího faráře Leopolda Šimky: „Leop. Šimka farář. Na paměť 25 let kněžství“. Jeho samotné svěcení na kněze totiž proběhlo roku 1912. V Olší následně zastával tuto funkci mezi roky 1930 a 1946.¹⁰ Kromě zdejšího kněze jsou na praporu uvedena i jména dalších duchovních z blízkého okolí, a to děkanů Koudelky z Dolních Louček a Jana Hlouška z Doubravníka, přičemž druhý jmenovaný prapor rovněž posvětil.

8 Farní úřad Olší, Protocolum domus parociae Ollschensis, nestránkováno.

9 Ibid.

10 Ibid.

Svatováclavský motiv s lipovými ratolestmi. (foto: P. Drastil)

Z dalších jmen uvedených na žerdi praporu bychom měli zmínit Františku Šamálkovou. Její pozice „matky praporu“ pak ukazuje na vazbu místní organizace s Československou stranou lidovou. Jednalo se totiž o manželku v regionu aktivního publicisty a lidoveckého poslance v československém národním shromáždění Josefa Šamálíka,¹¹ jehož jméno na praporu s označením „poslanec“ rovněž nacházíme. V určitém směru problematická jsou jména kmotrů praporu, jelikož vzhledem k velké shodě jmen ve farnosti nejsme u řady z nich schopni přesně identifikovat konkrétní osoby či rodiny. Z údajů o dohledaných osobnostech však lze usuzovat, že šlo o lidi s kladným vztahem k místní farnosti, kteří vyjadřovali také relativně silnou religiozitu. Zářným příkladem je kmotra praporu Marie Madronová z Drahonína, jejíž rodina byla velmi aktivní v darování různých předmětů farnosti a kostelu v Olší.¹² Silné náboženské založení rodiny navíc potvrdil i jeden z olšanských pamětníků.¹³ Podobný příklad představuje také jméno Marie Bednářové, jež na praporu v pozici kmotry figuruje hned dvakrát. Farní kronika ovšem nerozlišuje

11 Moravský zemský archiv v Brně, fond E 67, kniha č. 691, Farní úřad Ostrov u Macochy, Matrika oddaných 1853–1898, fol. 181.

12 Farní úřad Olší, pozn. 8.

13 Rozhovor s X (cca 80 let), místní pamětník, Olší, 15. 6. 2023.

Našíty motiv tří zlatých klasů na zeleném poli s vyšitým nápisem a lipovými ratolestmi. (foto: P. Drastil)

mezi nositelkami tohoto jména. Tak či onak Marie Bednářová figuruje ve farní kronice v meziválečném období velmi často ve spojitosti s různými dary kostelu, a dokonce se i podílela na výrobě liturgického textilu.¹⁴

Opomenout však nesmíme také funkci praporečníka, kterou vykonával menší zemědělec František Habán z Klokočí. Jedná se zároveň o jednu z mála osobností, jež máme zachycenou i na fotografii. Na základě výše uvedených údajů není překvapivé, že je na ní zachycen při oficiálním uvítání biskupa obyvateli Olší roku 1947, kdy byla místním udělena svátost biřmování.¹⁵

Na praporu jsou ovšem uvedena i jména bez jakéhokoliv zařazení. U těchto jmen se tak můžeme jen domnívat, jaký byl jejich vztah k Omladině či jaké důvody stály za jejich zvěčněním na žerdi praporu. Kromě zmíněného děkana Koudelky je zde i vyryt i jistý „P. M. Humpolec“. Je možné, že jde o jednoho člena či příbuzného sedlácké rodiny Humpolců z Klokočí.¹⁶ Na žerdi ovšem nalézáme odznak i tzv. Reifeisenky Olší, místní záložny, která zde fungovala od roku 1896. V souvislosti s námi

14 Farní úřad Olší, pozn. 8.

15 ZÁBRŠA, Václav. *Olší od dávných časů k současnosti*. Brno, 2018, s. 25.

16 Státní okresní archiv Brno-venkov se sídlem v Rajhradě, fond Okresní úřad Tišnov, inv. č. 1492, Sčítací arch z roku 1921, nefoliováno.

Detailní pohled na malbu
svatého Václava.
(foto: P. Drastil)

Vyšité stonky a lístky
lípy. (foto: P. Drastil)

sledovaným objektem výzkumu je třeba poznamenat, že v jejím zakládajícím výbo-ru byl i místní farář Antonín Matějček.¹⁷ Duchovní správci farnosti do ní posléze peníze i skutečně ukládali. Její spojení s činností místní Omladiny se tedy v tomto ohledu nejeví jako překvapivé.

Pokud se zaměříme na rodinu dárců praporu – Bučků z Litavy, zjistíme, že také oni vyvíjeli směrem k farnosti či jejím duchovním správcům určitou aktivitu. Již v průběhu první světové války totiž nalézáme ve farní kronice následující zprávu: „1913 obdržel chrám Páně cennou cursii od zbožné dívky Josefy Bučkové z Litavy.“¹⁸ Josef Buček (tehdy již výměnkář – na „véměnků“) pak roku 1935 přispěl společně s dalšími farníky na nové obrazy, které se do kostela pořizovaly krátce po jeho rekonstrukci. Na samotné opravy ve stejném roce přispěl i Metoděj Buček částkou 300 korun československých. Roku 1938 celá rodina Bučků postavila mramorový kříž na trati nazývané Skryjanec. Metoděj Buček následně v roce 1940 poskytl příspěvek na elektrické osvětlení kostela a o něco později v témže roce přispěl i na opravu oltářů.¹⁹ Na základě těchto skutečností můžeme označit vztah rodiny Bučků ke zdejší farnosti za silný. Spolupráce či provázanost rodiny s Omladinou, kterou ukazuje nalezení praporu v jejich domě, se tak s přihlédnutím k uvedeným informacím jeví jako velmi pravděpodobná.

K rodině Bučků je třeba dodat, že kromě silného náboženského založení se zároveň jednalo o na místní poměry velké zemědělství, kteří byli zároveň sympatizanti agrární strany. Právě tyto faktory můžeme chápat jako hlavní důvody perzekucí vůči rodině po roce 1948, kdy po změně politického režimu byl správce praporu Metoděj Buček mladší označen jako kulak. Následně mělo dojít (podobně jako v řadě dalších podobných případech) k vystěhování rodiny z rodné usedlosti v Litavě do vysídleného pohraničí, a to konkrétně do města Králíky na severovýchodě České republiky. K tomuto záměru však nedošlo. Svoji roli v tomto ohledu dle výpovědi Jiřího Bučka sehrál silný odpor jeho matky, která se důrazně odmítala podřídit tomuto nařízení. Fakt, že rodina nakonec nebyla vysídlena, ovšem ukazuje i na silné vazby v rámci místní komunity, kdy zdejší straničtí funkcionáři vzdali své snahy matku s pěti dětmi z jejich domova vystěhovat. Nicméně rodinu zasáhly i tak značné represe. Polovina jejich usedlosti byla zestátněna a následně využívána místním JZD.

Právě v tomto období rodina prapor velice pečlivě uschovala na půdě v části domu, která zůstala v jejich přímém vlastnictví. „No, tak tadyk hospodařili JZD, že. Takže to bylo hrozná doba. Přišla jedna paní se k nám vykopat do vany, takže ju

17 ZÁBRŠA, pozn. 15, s. 102–103.

18 Farní úřad Olší, pozn. 8.

19 Ibid.

Členové Katolické omladiny se svým praporem během obecní festivity patrně v Olší, přelom 30. a 40. let. (Podhorácké muzeum)

máti taky jako vyhnala, ale byli někteří lidi úplně natvrdlí. Tak proto to bylo schovaný [myšleno prapor] celó tu dobu, páč by ještě akorát bylo [pauza], bylo by to další divadlo.²⁰ Metoděj Buček spolu se svou manželkou právě z těchto ve výpovědi naznačených obav takřka jakékoliv informace o praporu před svými dětmi (a tedy i respondentem Jiřím Bučkem) tajil. Jeho synové však přesto o samotné přítomnosti praporu na půdě svých rodičů věděli. Dosvědčuje to ostatně fakt, že jeden z odznaků na žerdi odloupli a využívali ho ke svým dětským hrám, přičemž se tak dělo převážně pro jeho estetickou hodnotu v očích chlapců.

Rodina nejen s praporem v rámci domácnosti mohla o poznání klidněji nakládat, když v sedmdesátých letech odkoupila zpátky druhou polovinu usedlosti, která byla po několikaletém využívání místního JZD v havarijním stavu, což byl ostatně jeden z hlavních impulzů rodiny k tomuto kroku. Měli bychom však dodat, že z důvodu stále přítomných obav z příslušníků vládnoucího režimu zůstal prapor ukryt na rodinné půdě. Navíc Metoděj Buček mlčel o jeho původu či historii, potažmo o spolku, jemuž původně náležel.²¹

20 Rozhovor s Jiřím Bučkem (nar. 1953), předchozí majitel praporu, Litava, 20. 11. 2023.

21 Ibid.

Františka Šamalíková spolu se zakladateli spolku na odznacích na žerdi praporu. (foto: P. Drastil)

Po změně politických a společenských poměrů po roce 1989 se syn Metoděje Bučka Jiří spolu se svou manželkou rozhodli prapor patrně také z důvodu určité zvědavosti z půdy vytáhnout. Po jeho zhlednutí následně došlo k určitému uvědomění si jeho historické a především estetické hodnoty, kterou v jejich očích disponoval. Tyto faktory pak byly poměrně výrazně zastoupeny v rozhodnutí manželů sledovaný předmět začít opět používat. Vzhledem k jejich náboženskému založení a charakteru značné části prvků nanesených na praporu se nejeví jako příliš překvapivé, že vůbec první příležitost pro jeho opětovné využití majitelé spatřovali v návštěvě papeže Jana Pavla II. ve Velehradě v roce 1990. Zde tedy následně došlo k vůbec první prezentaci předmětu po změně politického režimu. V tomto ohledu ovšem musíme uvážit také společenský kontext doby, kdy ve značné části české společnosti zavládla všeobecná euforie z uvolnění politických a s nimi souvisejících společenských poměrů. Tato změna totiž přinesla také určité uvolnění v případech vyjadřování vlastního náboženského přesvědčení. Vzhledem k výše uvedeným skutečnostem se jeví jako velmi pravděpodobné, že ve sledované rodině byl v motivacích k tomu počínání více či méně přítomný právě tento faktor. Brát v potaz tedy můžeme plnění funkce praporu v rámci dané rodiny jako jednoho ze symbolů tohoto uvolnění.

Z výpovědí respondentů je patrné, že hlavní příležitost pro užívání praporu tvořila posléze pěší pouť do nedalekých Skryjí, kam byli zvyklí po generace farníci z Olší společně docházet. V rozhodnutí užívat sledovaný předmět hrála roli také snaha o určitou skupinovou reprezentaci, potažmo vyjádření společné identity těchto farníků. „No, tak jako sme byli hrdí, že se to nese, protože my jako farnost patříme do Olší.“²² V této souvislosti musíme dodat, že počínání manželů se dočkal pozitivní odezvy nejen u přítomných farníků z Olší (kteří navíc pomáhali s jeho nošením na cestě k poutnímu místu), ale také u dalších účastníků pouti ve Skryjích. Prapor tedy skutečně plnil výše uvedené funkce skupinové reprezentace a vyjádření skupinové identity. Je třeba totiž uvést, že patrně nejen manželé se zotožnili s nápisy na praporu, které odkazovaly na spolek Katolické omladiny z Olší, a nepřímě vyjadřovali určitou návaznost na tuto organizaci. Dělo se tak z následujících důvodů: „Protože je to takové křesťanské prapor. Jo, takže sme chceli být jako takové [pauza] spolek jakoby. Pač my sme taková křesťanská omladina byli tenkrát vlastně, ono je to pár let.“²³ Výpověď tedy mimo jiné ukazuje na plnění funkce náboženské směrem k nositelům či účastníkům pouti. Vedle ní však můžeme uvažovat také o funkci estetické, jelikož pozitivní reakce na přítomnost praporu zajisté byly v některých případech motivovány jeho estetickou hodnotou v očích daných

22 Rozhovor s Hanou Bučkovou (nar. 1957), předchozí majitelka praporu, Litava, 20. 11. 2023.

23 Rozhovor s Jiřím Bučkem, pozn. 20.

osob. Všechny tyto faktory musíme brát v úvahu v rozhodnutí manželů sledovaný předmět využít také při příležitosti návštěvy papeže Benedikta XVI. na letišti v Brně-Tuřanech roku 2016, kde prapor rovněž prezentovali.

Je však třeba dodat, že navzdory uvedeným funkcím byl prapor pro pravidelné nošení během poutí poměrně nepraktický. „Je to hrozně těžký a potom, on by se taky mohl poškodit, protože tam se de dolů lesem a je to tam takový... A druhá věc, když to skončí, tak ho musí taky někdo vodnest zpátky...“²⁴ Po několika pouťích tedy přestal být prapor k této příležitosti používán, přičemž jeho náboženskou či symbolickou funkci převzal křížek pro tyto účely určený.²⁵ Před manžely Bučkovými následně vyvstala otázka, jak s praporem dále nakládat. Po dlouhém přemýšlení se rozhodli sledovaný předmět přenést do kostela v Olší, kde byl krátkodobě vystaven. Jedním z důvodů přitom bylo slovy Hany Bučkové (manželky Jiřího Bučka): „my sme nevěděli, kam ho máme dat.“²⁶ Neméně podstatný byl však impulz v podobě snahy předmět vystavit a zpřístupnit tak jeho historickou a estetickou hodnotu dalším lidem. Tento způsob prezentace ovšem nebyl dlouhodobým řešením, jelikož v prostorách kostela pro něj nebylo vhodné místo a navíc v očích majitelů by v kostele neplnil patřičnou funkci.²⁷

Zmíněné důvody snahy zpřístupnit prapor veřejnosti pak sehrály roli také v roce 2023, kdy se manželé Bučkovi nakonec rozhodli pro darování sledovaného předmětu Podhoráckému muzeu v Předklášteří. „Asi tam patří [myšleno prapor], aby to i ostatní viděli. Je pěkněj, krásnej, má svoji historii a určitě to nějakej význam mělo pro ty lidi, když ho nechali zhovovít. Je to pěkný.“²⁸ Na tomto místě je také třeba uvést, že oba manželé nechápali prapor jako majetek svůj nebo rodiny Bučků, ale jako určité dědictví dané farnosti, které „střežil“ či spravoval (ale nikoliv vlastnil) Metoděj Buček ve své domácnosti. Patrně také tento aspekt hrál hlavní roli v rozhodnutí, že předchozí majitelé za prapor nechtěli jakoukoliv finanční náhradu.

24 Ibid.

25 Rozhovor s Hanou Bučkovou, pozn. 22.

26 Ibid.

27 Rozhovor s Jiřím Bučkem, pozn. 20.

28 Ibid.

Poutníci při cestě na pouť do Skryjí, 2012. (soukromý archiv rodiny Bučků)

ZÁVĚR

Odznaky na žerdi praporu nám mimo jiné ukazují na provázání členů zdejší farnosti s dalšími církevními hodnostáři či regionálními politiky. Právě na praporu zanesený poslanec František Šamalík a jeho manželka pak přímo dokazují provázanost lokální organizace Katolické omladiny v Olší s Československou stranou lidovou. Ze samotných jmen uvedených na žerdi praporu můžeme vyčíst, že v rámci této organizace (a zřejmě i celé farnosti Olší) byli sdružováni lidé ze všech obcí spadajících do stejnojmenné farnosti. Uvažovat tedy musíme o vzájemném ovlivňování jednotlivých členů spolku plynoucí ze vzájemných interakcí v rámci tohoto tělesa. Data sesbíraná z místní farní kroniky nám zároveň ukazují na duchovní funkce, které činnost ve spolku jeho členům přinášela, jelikož se v mnoha případech jednalo o silně věřící osoby. Jeví se tedy jako velmi pravděpodobné, že jednu z hlavních motivací pro vstup do sledovaného spolku tvořila osobní snaha upevnit si, potažmo skupinově prožívat svoji katolickou víru. Podoba praporu pak ukazuje právě na propojení elementu náboženského založení členů s jejich vlasteneckým cítěním, které v jejich motivacích samozřejmě mohlo hrát nemalou roli.

Byl to zřejmě uvedený aspekt spojitosti praporu se životem zdejší farnosti, potažmo náboženským charakterem spolku, který přiměl tehdejší režimem perzekuovanou rodinu prapor uschovat u sebe na půdě tak, aby o něm nikdo nevěděl. Nezodpovězenou otázkou v tomto ohledu zůstává, nakolik byl u Metoděje Bučka v tomto ohledu přítomen strach z případných dalších perzekucí rodiny a nakolik se strachoval o samotný prapor, k němuž měl zřejmě také silný vztah.

Byl to právě faktor vztahu k praporu a náboženské prvky na něm přítomné, které vedly syna Metoděje Bučka a jeho rodinu po změně sociálních a politických poměrů k využití praporu při různých příležitostech – návštěva papeže, pouť do sousedních Skryjí. Prapor chvíli opět plnil své funkce, avšak ukázal se pro potřeby komunity farníků jako nepraktický. Vztah rodiny k tomuto předmětu spolu se snahou ukazovat prapor dalším lidem vedl následně k vystavení praporu v místním kostele a posléze také k jeho darování do sbírek Podhoráckého muzea v Předklášteří. Samotný aspekt daru praporu do muzea ukazuje na vnímání této instituce jako vhodného „strážce“ kulturního dědictví. Právě tento pohled bychom se dle mého názoru měli jako muzejníci snažit dostat do povědomí široké veřejnosti.

PRAMENY A LITERATURA

Farní úřad Olší, Protocolum domus parociae Ollschensis.

Moravský zemský archiv v Brně, fond E 67, kniha č. 691, Farní úřad Ostrov u Macochy, Matrika oddaných 1853–1898.

Rozhovor s Hanou Bučkovou (nar. 1957), předchozí majitelka praporu, Litava, 20. 11. 2023.

Rozhovor s Jiřím Bučkem (nar. 1953), předchozí majitel praporu, Litava, 20. 11. 2023.

Rozhovor s X (cca 80 let), místní pamětník, Olší, 15. 6. 2023.

Státní okresní archiv Brno-venkov se sídlem v Rajhradě, fond Okresní úřad Tišnov, inv. č. 1492, Sčítací arch z roku 1921.

ZÁBRŠA, Václav. *Olší od dávných časů k současnosti*. Brno, 2018.

TIRAY, Jan. *Vlastivěda moravská. II. Místopis. Dačický okres*. Brno: Muzejní spolek, 1925.

PAVLICOVÁ, Martina a UHLÍKOVÁ, Lucie, eds. *Od folkloru k folklorismu. Slovník folklorního hnutí na Moravě a ve Slezsku*. Strážnice: Ústav lidové kultury, 1997. ISBN 80-86156-06-0.

ELEKTRONICKÉ ZDROJE

Novinky.cz. Online. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/clanek/vase-zpravy-znovuobjeven-temer-sto-let-stary-prapor-katolicke-omladiny-z-bystrice-nad-perstejnem-293247>. [cit. 4. 3. 2023].

Kozárov. *Oficiální Stránka Obce*. Online. <https://www.kozarov.cz/prapor-a-znak/>. [cit. 5. 8. 2024].

ZPRÁVY

OD BANÁNOVKY K INVENTÁŘI: SEMINÁŘ K TÉMATU OSOBNÍCH FONDŮ V ARCHIVECH, MUZEÍCH A KNIHOVNÁCH

Jiří Dufka

V červnu letošního roku se v rajhradském Památníku písemnictví na Moravě, pobožce Muzea Brněnska, konalo setkání pracovníků a pracovníků jihomoravských paměťových institucí: muzeí, archivů a knihoven. Akce vznikla ve spolupráci Muzea Brněnska a Moravské zemské knihovny v Brně. Jejím tématem bylo odborné zpracovávání osobních fondů, představujících specifické soubory dokumentů, s nimiž se všechny zmíněné typy institucí setkávají. Tyto celky často obsahují nejen autorské rukopisy, vydané knihy nebo korespondenci, ale například také předměty každodenního života, umělecká díla, dokumenty a předměty spojené s rodinnými příslušníky tvůrce fondu či sbírky. Každý typ instituce k těmto dokumentům přistupuje specifickým způsobem a podle svého zaměření klade důraz na určité části fondu. Výsledkem bývá různý a často ne zcela kompatibilní popis stejného typu dokumentů, který je ovšem v rozporu s oprávněnými badatelskými očekávaními, neboť z uživatelského úhlu pohledu je podstatné nalézt potřebné informace pokud možno ve stejné podobě. Cílem setkání tedy bylo poznat shody

a odlišnosti v evidenční praxi a diskutovat o jejich možném přiblížení.

V první části byly předneseny tři metodologicky koncipované referáty, které na konkrétních případech popsal praxi v jednotlivých institucích. Promluvily Hana Kraflová z Oddělení dějin literatury Moravského zemského muzea, Jana Čermáková a Radana Červená z Archivu města Brna a Jindra Pavelková z Moravské zemské knihovny v Brně. Následovala moderovaná diskuze, která poskytla prostor pro sdílení zkušeností z řady dalších institucí.

V oblasti budování osobních fondů se jako nejkompexnější jeví přístup muzeí. Usilují o dokumentaci osobnosti v celé šíři – přebírají například i výsledky její sběratelské činnosti, někdy i nábytek, oděvy, obrazy, zařízení bytu aj. Archivy a knihovny kladou důraz na především na archiválie, resp. knihy, přičemž ostatní typy památek a dokumentů mají doplňkový charakter a často je cíleně nezařazují do přebíraného výběru. Ve všech institucích je už respektováno původní uspořádání, které fondu vtiskl sám jeho tvůrce, pokud je takové uspořádání zřejmé. Zvláště archivy však vyčleňují dokumenty s odlišným původcem,

kteří vznikly například ze zůstavitelovy úřední činnosti. Všechny instituce dbají na dokumentaci původu předmětů, u archivů je zároveň ošetřeno nakládání s právy k textům a fotografiím a je s vlastníkem dohodnuta ochranná lhůta pro zpřístupnění. Zajímavý je také trend rozšiřování záběru budovaných fondů od výjimečných osobností (jež přirozeně nadále zůstávají jako priorita) k výběrové dokumentaci osobností, které zastupují specifickou skupinu, např. profesní nebo zájmovou.

Evidenční pomůcky pro takto získané fondy vycházejí z pravidel jednotlivých typů institucí. Muzea vedou evidenci odpovídající zákonu o ochraně sbírek muzejní povahy, archivy se řídí Základními pravidly pro popis archiválií a knihovny respektují pravidla pro katalogizaci knihovnických dokumentů. Z diskuze vyplynulo, že právě tato normativní různorodost a zčásti i nekompatibilita představuje největší úskalí. V ideálním případě by totiž například muzejní fond obsahující archiválie a knihy měl při evidenci těchto dokumentů zohledňovat nejen vlastní pravidla evidence muzejních sbírkových předmětů, ale také pravidla pro evidenci archiválií a pro popis knih. To, že se tak často neděje, je důsledkem několika skutečností. Očekávatelnou příčinou je náročnost dvojí evidence. Tento krok sice vezme v začátku více času, lze s ním ale počítat v časovém harmonogramu prací. Pokud je pro instituci prioritou nabídnout kvalitní službu uživatelské obci, tak bývá zpravidla ochotná se pro něj také rozhodnout.

Nejde však pouze o komfort uživatelů – v diskuzi mj. také zaznělo, že ani zákonná povinnost evidovat sbírky archivní povahy v evidenci Národního archivního dědictví nebývá často uplatňována a jak muzea, tak archivy nejsou na plnění této povinnosti připraveny. Naopak dobrou zprávou je, že tam kde se nedostávají vlastní zkušenosti a hotové pracovní postupy, lze se většinou obrátit na partnerskou instituci v blízkém okolí – neocenitelná je v tomto ohledu role dobrých vztahů, které na meziinstitucionální i mezilidské úrovni většinou dlouhodobě existují. Náročný faktor dále představují praktické důsledky dvojí (např. muzejní a archivní) evidence. Pravidelné revize či inventury je totiž třeba provádět podle pravidel stanovených pro jednotlivé typy institucí odděleně a jejich výsledky zanášet do odlišných formulářů. Takový závazek může v některých případech narážet na pracovní kapacitu jednotlivých institucí. Volání po sblížení povinných revizí, tak aby byly navzájem akceptovatelné kontrolami z příslušných odborů ministerstev kultury a vnitř, resp. v případě ministerstva kultury i kontrolami v rámci jednoho ministerstva, bylo v rámci diskuze velmi silné. Účastníci akce se shodli na nutnosti dále usilovat o diskuzi nad možnostmi změny této praxe, a proto se rozhodli zprávu o semináři publikovat v periodikách, která oslovují všechny tři profesní skupiny, tj. muzea, archivy i knihovny. Vyjádřili přesvědčení, že změna je možná a potřebná. Je totiž v zájmu cílové skupiny všech zainteresovaných institucí.

RECENZE

ALOIS KRÁL (1877–1972)

Vydalo Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva, Liptovský Mikuláš, v roce 2022.

Pavel Vašík

Slovenské muzeum ochrany přírody a jaskyniarstva v Liptovském Mikuláši vydalo další knihu v edici *Z galérie významných osobností ochrany přírody a jaskyniarstva*. První svazek o Vojtěchu Benickém vyšel v roce 2019, druhý o Jánú Volko Starohorském v roce 2020. Tento v pořadí třetí svazek je věnován rodáku z moravského Senetářova a objeviteli Demänovské jeskyně svobody Aloisi Královi.

Slavnostní křest knihy se uskutečnil v reprezentačních prostorách tišovské radnice za účasti autorů Mgr. Evy Greschové a PhDr. Josefa ZACPala, zástupců muzea v Liptovském Mikuláši, vedení města Tišnova, tišovských jeskyňářů a dalších pozvaných.

Kniha vznikla na základě dlouhodobé spolupráce již zmíněného muzea v Liptovském Mikuláši a Muzea Brněnska, konkrétně jeho pobočky, Podhoráckého muzea v Předklášteří. Vlastní zpracování této publikace nebylo jednoduché už jenom z důvodu vzdálenosti obou institucí a uložení pozůstalosti v Podhoráckém muzeu. Alois Král dokumenty týkající se jeskyňářské činnosti na Slovensku ve své závěti

odkázal městu Tišnovu. Byl si vědom hodnoty nashromážděných materiálů a vzhledem k narůstajícím konfliktům s vedením Družstva demänovských jeskyní nechtěl, aby tento materiál skončil na Slovensku. Současné české a slovenské spolupráce autorů si proto nesmírně cením, protože ukazuje nestranný pohled na dění a rozpory, které vznikly během působení A. Krále na Slovensku. Pokud by byla tato kniha napsána pouze jednou ze stran, mohly by opět vzniknout spekulace o serióznosti publikace a zatajování nepříjemných skutečností.

S panem Králem, který žil v Tišnově od roku 1932, jsem se osobně znal. Jako aktivní návštěvník podzemí jsem s ním u něho doma debatoval o zdejších jeskyních na Květnici a zajímal jsem se o jeho osobu i po roce 1972, kdy zemřel. Veřejně dostupné informace ale byly strohé. O to větší a příjemné překvapení přišlo s touto knihou, ve které je podrobně popsán celý jeho život. Zachycuje jeho studia, pedagogickou činnost, rodinný život, jeskyňářsko-badatelskou práci i působení ve funkci konzervátora přírodních památek na Slovensku. Nezanedbatelná je rovněž zdokumentovaná

spolupráce s krasovým badatelem Karlem Absolonem. Největší část textu je ale logicky věnována jeskyňářské činnosti na Slovensku a objevu a zpřístupňování Demänovskej jaskyne slobody. Velmi cenným materiálem je také množství reprodukováných fotografií, diapozitivů a písemných dokumentů. V závěru nechybí seznam drobných tisků a článků A. Krále v různých periodikách a seznam použitých pramenů a literatury.

Po přečtení knihy si člověk uvědomí rozsah Králova jeskyňářského působení a hodnoty díla tohoto výjimečného a nesmírně pracovitého člověka. Ve výsledku je tato téměř stostránková publikace jedinečné dílo, které si zaslouží pozornost, ocenění a současně obdiv trpělivosti a detektivních schopností obou autorů. Je také dalším stupínkem na cestě využití Královy rozsáhlé pozůstalosti uložené v Podhoráckém muzeu v Předklášteří.

REDAKČNÍ RADA:

Dušan Uhlíř (předseda), Vladimír Březina, Jiří David, Tomáš Jeřábek,
Petra Pichlová, Marta Sedláková, Radek Slabotínský, Petr Svoboda, Josef Zaccpal

Texty v oddílech Studie a Materiály prošly recenzním řízením.

RECENZOVALI:

Jiří David, Hana Fadingerová, Monika Frecerová, Dominik Chlachula,
Tomáš Jeřábek, Irena Loskotová, Dana Menoušková, David Rožnovský,
Lenka Šabatová, Pavla Vykoupilová, Josef Zaccpal, Michaela Zálešáková

Sborník Muzea Brněnska 2024

V roce 2024 vydalo Muzeum Brněnska, příspěvková organizace.

Redakce: Martina Krajičková

Sazba: Lubomír Janoušek

Obálka: Peter Jelemenský

Sborník je dostupný také online: www.sbornikmb.cz

ISBN 978-80-88496-07-6

ISSN 2570-6349